HERMANN KOEPKE

COPILUL LA NOUĂ ANI

Al nouălea an de viață
Importanța sa în dezvoltarea copilului

EDITURA TRIADE

Traducere din limba germană:

Hermann Koepke

DAS NEUNTE LEBENSJAHR
Seine Bedeutung in der Entwicklung des Kindes

Philosophisich-Anthroposophischer Verlag,
Goetheanum, Dornach/Elveția, 1983

Editat de Asociația pentru Extinderea Artei Vindecării în România
în colaborare cu
Centrul pentru Pedagogie Waldorf – București
și
Secția de pedagogie a Universității pentru Știință Spirituală
de la Goetheanum – Dornach (Elveția)

Traducător:
Diana Sălăjanu

Asistență științifică:
dr. Constantin Paxino

Coperta:
Beppe Assenza

Toate drepturile, inclusiv de reproducere foto-mecanică și per scanner, rezervate.

© 2001 Editura TRIADE Cluj-Napoca
ISBN: 973-9196-91-8

Cuprins

Cuvânt la noua ediție 9

Cuvânt înainte de Jörgen Smit 11

Introducere 13

COPILUL LA NOUĂ ANI

Convorbire cu părinții lui Peter 15
Vizită la domiciliu a dascălului, la părinții unui băiat de 9 ani – Colaborare între dascăl și casa părintească – Povești, cunoștințe despre lucruri și meserii, religie – Iosif și Robinson Crusoe – legătura dintre școală și viața zilnică – De unde provine curentul electric – Reîntoarcerea la natură – Influențe perturbante ale tehnicii asupra copilului de 9 ani – Discutarea copilului ca ajutor în educație.

Convorbire cu părinții Monicăi 28
Vizita la domiciliu a dascălului, la părinții fetiței de 9 ani – Un comportament ciudat ca expresie a trecerii unui prag în viață – Presimțirea morții și a faptului că omul e muritor – Jertfirea lui Isaac – Sara și diavolul – Legăturile de sânge și iubirea liberă față de semeni – Perceperea individualității.

Dragi părinți! 39
Descrierea, în cadrul unei seri cu părinții, a trecerii de prag care are loc la vârsta de 9 ani – Forța imitării și secarea ei – Separarea de mediul înconjurător, trezirea eului – Criza singurătății – Disconfort corporal – Sarcina educatorilor – Ajutor acordat prin materiile de învățământ – Cum poate fi condus copilul spre vieţuirea eului – Trecerile de la 9 și 12 ani înfățișate în jocul de Crăciun despre Paradis – Copilul fură – O convorbire pedagogică – Rezolvarea problemelor sufletești prin conducerea autoritativă a copilului – Represiune și pedeapsă – Importanța vârstă de 9 ani pentru restul vieții.

Vârsta de nouă ani în cadrul biografiei 51

Heinrich Schliemann, savantul – Hans Carossa, poetul şi medicul – Oskar Koposchka, pictorul – Bruno Walter, dirijorul – Dante Alighieri, poetul – Rudolf Steiner, întemeietorul antroposofiei – Heinz Müller, pedagogul.

ASPECTE ANTROPOLOGICE REFERITOARE LA CEL DE AL 9-LEA AN DIN VIAŢĂ

Cea de a doua perioadă de şapte ani 67

Tripartiţia celei de a doua perioade de şapte ani – Maturizarea dentiţiei, maturizarea respiraţiei – maturizarea pentru viaţa pământească – Influenţe de sus în jos – Cel de al 9-lea an din viaţă ca moment de trecere a unor curenţi diametral opuşi.

Comparaţie între copilul de 7 ani şi cel de 12 ani 70

Sfera membrelor

Lungimea membrelor în raport cu vârsta – Simpatie şi antipatie – A deveni conştient şi a modela.

Sfera capului

Cap mare şi cap mic – Spiritul care doarme în sfera capului şi spiritul care e treaz în sfera capului – Învierea dintre imaginaţie şi reprezentare.

Sfera trunchiului

Mărimea copilului şezând şi când stă în picioare – la copiii mici predomină respiraţia, la cei mari valorile pulsului.

Sinteză

Comparaţie între copii de clasa I şi cei de clasa a VI-a

Copilul la răscrucea de la 9 ani 80

„Mutarea în casa proprie"

Inversarea din zona capului şi a membrelor – Schimbări în sistemul ritmic – Influenţa forţelor se sus şi a celor de jos – Curba ascendentă a pulsului şi cea descendentă a respiraţiei – Schema planului pentru mutare – Trecerea de la 9 ani în punctul de intersecţie – Eliberarea prin cu a gândirii, simţirii şi voinţei – Efecte asupra întregii vieţi.

Cum ajută planul didactic

Materiile de învăţământ: Construcţia caselor – Viaţa agricultorilor – Limba maternă şi limbile străine – Muzica – Consecinţele inversării asupra activităţii pedagogice.

Perturbări ale gândirii, simţirii şi voinţei

Senzaţia de presiune în cap, dureri abdominale, palpitaţii şi tulburări respiratorii – Otrăvirea celor trei sisteme prin activitatea intelectuală, comparaţie cu povestea „Albă ca Zăpada".

Încarnarea cului 93

Trei impulsuri ce aduc ajutor: Originea divină, ceea ce e viu în moarte, arta.

ASPECTE ANTROPOLOGICE ALE TRECERII PRAGULUI CELUI DE AL 9-LEA AN DE VIAŢĂ

Puncte de vedere ale medicului Şcolar

Dr. med. Walther Holtzapfel 96

Schimbări în procesele de viaţă în timpul celui de al 9-lea an – Boala şcolarităţii sau „sindromul periodic" – Îmbolnăviri mai grave – Cauza şi tratamentul bolii şcolarităţii.

ANEXĂ

Copăcelul cel puternic 100

O istorioară pentru un copil care n-a făcut trecerea de la 9 ani.

Jumătate de nod lunar 102

Inversarea din cel de al 9-lea an de viaţă ca oglindire a orbitei inversate a Lunii.

Inversarea din procesul schimbării dinţilor 104

Comparare a procesului de formare a dinţilor şi a materiei denumite „Desenul formelor".

Remarci şi indice bibliografic 111

Cuvânt la noua ediție

Aș vrea să le mulțumesc tuturor celor care au contribuit la răspândirea acestei scrieri – astfel încât retipărirea ei a devenit atât de curând necesară -, prin faptul că au atras atenția părinților asupra ei, ajutându-i în mod indirect pe mulți copiii aflați la această vârstă plină de situații critice.

Pentru noua ediție am prelucrat și extins capitolul „Dragi părinți" datorită concursului dat de dr. med. Walther Holtzapfel, a putut fi adăugat capitolul „Puncte de vedere ale medicului școlar". El oferă aici, pe baza unei experiențe de mulți ani, importante idei stimulatoare, venind astfel în întâmpinarea dorinței exprimate de mulți părinți.

Paști 1985 *Hermann Koepke*

Cuvânt înainte

Cam între nouă şi zece ani în viaţa fiecărui om se află un important punct de răscruce. La această răscruce are loc, pentru unii în mod mai conştient, pentru alţii mai puţin conştient, o cotitură, care va acţiona apoi în continuare, exercitând o influenţă decisivă asupra destinului. Deşi în scrierile sale fundamentale de pedagogie Waldorf Rudolf Steiner a atras atenţia în mod deosebit asupra acestui moment al vieţii, există încă foarte puţine lucrări care să se ocupe de cel de al nouălea an din viaţa copilului.

Hermann Koepke a descoperit în această treaptă de viaţă o inversare a omului tripartit, o inversare prin care eul începe să acţioneze în organizaţia trupească.

În această lucrare, pe care am dori în mod deosebit s-o punem la îndemâna multor părinţi, s-a revărsat un deceniu şi jumătate de practică în cadrul şcolii Waldorf, precum şi experienţa multor ore de seminar pedagogic.

Cartea începe cu două convorbiri care au loc între părinţi şi învăţător. Cu ajutorul unor exemple concrete din munca educativă, se arată în ce fel i se poate acorda ajutor copilului aflat în situaţia deosebită de la nouă ani, pentru ca în acest moment de criză al unei răscruci a vieţii, el să poată primi în fiinţa sa eul, în aşa fel încât pe această bază să devină posibilă dezvoltarea sa înspre libertate,

Jörgen Smit

Introducere

Tocmai terminasem de agățat pe pereți aquarelele mari, bogat colorate, ale micilor mei elevi de clasa I, când Gerda Langen, o colegă mai vârstnică, intră în clasă. Ea se opri în fața peretelui acoperit de picturi și își exprimă bucuria. Apoi se întoarse spre mine. „Să nu vă fie temă dacă într-o zi copiii dvs. vor pierde aceste bogate forțe ale fanteziei. Aceste forțe se întorc, și anume sub o formă transformată". Aceste cuvinte, ca și alte convorbiri, de care-mi amintesc foarte exact – dacă nu textual, cel puțin după conținutul lor – mi-au dat primul imbold de a scrie această carte.

Ca pedagog cu experiență, ea știa foarte bine ce este cu această pierdere a forțelor copilăriei. Cu ocazia unei asistențe la ore efectuată în cadrul studiilor ei, ca studentă a unui institut de învățământ tradițional, văzuse ea însăși cum „cei mici" veneau la școală într-o dispoziție solară, plină de bucurie, pe când „cei mari" arătau palizi și obosiți, aproape bolnavi. În momentul când și-a dat seama că acești copii își pierduseră cele mai bune forțe ale ființei în procesul școlar, ei i se impuse întrebarea dacă mai poate să devină învățătoare. „Apăsată de povara acestei întrebări, m-am dus la o conferință pe care o prezenta Rudolf Steiner", povesti ea mai departe. „S-a întâmplat ceva cu totul neașteptat. Mi s-a părut că Rudolf Steiner se abate de la tema conferinței sale și spune ceva ce avea legătură cu problema mea personală. Povestea despre un râu care a secat, dar iese la suprafață în alt loc și curge mai departe. prin acest fenomen luat din natură, el compara un proces sufletesc din dezvoltarea omului. El mai spuse că aceste forțe dispar în lăuntrul ființei umane, dar mai târziu ele pot să reapară sub o altă formă".

Această conferință a însemnat pentru ea o mare ușurare. Ea a dat curs îndemnului lui Rudolf Steiner și și-a dat seama că. într-adevăr prin pedagogia Waldorf bogatele forțe ale fanteziei se întorceau metamorfozate.

„Cam între al 9-lea și al 10-lea an din viața sa copilul trece printr-o dezvoltare demnă de luare-aminte", continuă ea. „Cel de al 9-lea an e situat între perioada celei de a doua dentiții și pubertate. Aceste două stadii din dezvoltarea copilului, care ies în evidență și sub raport corporal, sunt bine cunoscute. Cel de al 9-lea an însă – Rudolf Steiner a vorbit întotdeauna de un „moment de trecere în viață"[1] – este un lucru care are loc în primul rând în sfera sufletesc-spirituală; aceasta ni înseamnă însă că ar fi, de aceea, mai puțin important; dimpotrivă, e vorba de cel mai important moment al vieții. Aici ceva seacă și altceva iese la suprafață".

Venerata mea colegă, de la care primisem niște remarci atât de importante, a încetat din viață în anul 1973, în vârstă de 70 de ani. Spiritul ei bun eu l-am simțit planând ca o stea călăuzitoare asupra acestei cărți, în care aș dori să găsească un îndemn și stimulent atât dascălii, cât și părinții. Închin deci Gerdei Langen această lucrare, cu cea mai mare recunoștință.

Dornach, Michaeli 1982

Convorbire cu părinții lui Peter

De când copiii lor trecuseră în clasa a treia, tot mai mulți părinți dorcau ca dascălul să le facă vizite acasă. Ei voiau să știe ce se întâmplă de fapt cu copilul lor.

Învățătorul porni spre prima sa vizită. În drum își mai readuse o dată în amintire cum se purtase Peter în acea dimineață, când își strânseseră mâna de bun-venit.

Era un băiat înalt, cu ochi albaștri și păr blond; pe nas avea câțiva pistrui. Li azi se îndreptase plin de entuziasm spre învățătorul său, cum se întâmpla în cele mai multe zile. Învățătorul îl vedea acum în fața ochilor, intrând în clasă și îndreptându-se spre el. La fiecare pas își „azvârlea" picioarele, ca și cum ar fi fost încălțat cu niște pantofi foarte grei sau puțin prea mari, ceea ce, de fapt, nu era cazul deloc. Mersul său trăda faptul că nu se poate uni prea bine cu solul pe care calcă. Salutul său era plin de spontaneitate: în ultima vreme el chiar „scutura" mâna învățătorului, totuși privirea îi aluneca puțin pe alături de acesta. De-abia după ce învățătorul îi reținuse liniștit mâna pentru câteva clipe, îl privi în ochi. Dar apoi se întoarse de îndată spre colegii săi și începu cu ei o convorbire aprinsă, cu glas tare. Colegii, care, ca toți copiii, spionează fără cruțare slăbiciunile celor din jur, îi dăduseră tot felul de porecle: „Schimonosilă", fiindcă uneori mușchii feței îi tresăreau, fără ca el să-i poată stăpâni, și „Atotștiutorul", fiindcă avea obiceiul de a critica foarte mult,

exprimându-şi adeseori observaţiile critice cu glas tare, chiar în mijlocul orei. Cu toate acestea, Peter era iubit, fiindcă se dovedea a fi un camarad cu simţul dreptăţii şi plin de voioşie.

În timpul cinei i s-a dat voia băiatului – cel mai mare, lângă alţi doi fraţi şi o surioară – să stea, la masa rotundă din sufragerie, lângă învăţătorul său. Părea să fie extraordinar de mândru de acest lucru, dar nu scotea nici un cuvânt. După cină, copiii au dus vesela în bucătărie, au urat tuturor „Noapte bună" şi, la un semn al tatălui, au dispărut. În timp ce mama mai înlătura încă firimiturile de pe masă, tatăl întrebă deja din ce cauză fiul său devenise dintr-o dată atât de critic.

„Voi încerca să vă explic", a spus învăţătorul. „Mania de a critica pe care o constataţi la fiul dvs. e condiţionată de vârsta la care se află. Acest lucru îl întâlnim foarte des odată cu împlinirea vârstei de 9 ani. Cu puţin timp înainte, fiul dvs. se mai afla încă la vârsta imitării, adică el făcea ceea ce vedea că se petrece în jurul său. În această stare copilărească, mai mult cufundată în visare, el era întreţesut cu lumea din jur. Dar acum această situaţie s-a schimbat. Odată cu împlinirea vârstei de 9 ani, ajuns pe pragul vieţii sale, copilul se trezeşte, vede pentru prima dată lumea înconjurătoare într-un mod mai conştient decât înainte. Dar şi în lumea sa interioară se ajunge la o nouă vieţuire a eului, mai profundă decât fusese cazul înainte.[2] El intră acum în lumea exterioară observând-o. Într-o faptă el recunoaşte cu mai multă claritate decât înainte înlănţuirea de gânduri ce a stat la baza ei. Multe lucruri care înainte îi scăpau, de-abia acum îl frapează.

Această trezire poate fi o uimire liniştită, dar ea poate să ducă şi la mania criticii. Pur şi simplu, copilul percepe acum în mod mai conştient şi lucrurile care-i par absurde. Că adeseori o nimereşte pe alături cu critica sa, aceasta e cu totul altă problemă. Facultatea de a obţine din observaţiile făcute un întreg, de-abia de acum înainte se

cere dobândită şi, în special, ea încă n-a fost maturizată prin experienţa vieţii. Dacă, de pildă, tatăl a rămas încălţat cu pantofii de stradă, în timp ce copiilor nu li se dă voie să umble decât în papuci, ei resimt acest lucru ca fiind „nedrept". Ce l-ar fi putut îndemna pe tatăl lor să rămână încălţat – că a fost, într-adevăr, o greşeală din partea lui sau că mai trebuie să iasă odată în oraş şi, fiind timp uscat afară, a rămas cu pantofii de stradă -. copiii nu iau seama, de obicei, la acest aspect".

„Vreţi să spuneţi", replică tatăl, „că de fapt criticismul pronunţat al fiului nostru e doar un fenomen specific vârstei?"

„Într-un anumit sens, da. Acuma părinţii nu mai sunt nişte personalităţi „tabu" situate deasupra copilului. De fapt, în sufletul acestuia trăieşte întrebarea de-abia sesizabilă: „Oare de unde ştiu cei mari totul?" În această întrebare, situată la nivel mai mult inconştient, se amestecă şi ceva îndoială: „Oare ei ştiu cu adevărat totul?" Băieţii dau glas mai adeseori îndoielilor sau criticii din suflet decât fetele, care sunt mai reţinute şi mai retrase".

Învăţătorul tăcu. Îşi punea întrebarea dacă nu cumva setea de a critica, deosebit de vehementă la Peter, se mai putea explica şi prin altceva. În mod frecvent, trecerea de la 9 ani făcuse să iasă la suprafaţă un lucru sau altul, care se dovedea a fi o unilateralitate sau slăbiciune a celor din preajma copilului. Poate acesta era cazul şi aici? Învăţătorul remarcase în timpul cinei modul spontan şi poruncitor de a se purta al tatălui. Fără îndoială atitudinea sa în viaţă dădea tonul în familie. Dacă el spunea un lucru, copiii îl executau fără întârziere. În mod invizibil, dar prezent şi acţionând în toate, domnea gestul tatălui care, cu degetul ridicat poruncitor, îţi spune ce ai de făcut. Iar acest gest aici se referea mereu numai la fapte exterioare. orice dorinţă lăuntrică părea de la bun început condamnată la tăcere. Acest lucru putea fi înţeles dacă se avea în vedere situaţia de viaţă a familiei, fiindcă la cele şase guri flămânde în centru atenţiei se afla

în fiecare zi, în mod inevitabil, câştigarea traiului. Nici tatăl, nici mama nu aveau timp să citească o carte, iar muzica venea numai de la aparatul de radio. Dintr-o dată întreaga situaţie deveni limpede pentru învăţător şi acum el se vedea pus în faţa problemei: „Oare am voie să-i atrag tatălui atenţia asupra acestor corelaţii? Să-i spun că adeseori purtările ieşite din comun ale părinţilor se oglindesc în copii?" Nu voia în nici un caz ca observaţia să fie luată drept reproş. Era vorba de problema unei autocunoaşteri. Dar tatăl respingea deja orice observaţie critică a fiului său; cum ar reacţiona dacă cineva din afara familiei i-ar da de înţeles aşa ceva? Învăţătorul îşi dădea seama că are neapărată nevoie de concursul tatălui, dar în această clipă nu găsea nici curajul necesar, nici cuvintele potrivite. tot îi umblă prin minte. „Oare cum stau lucrurile cu propriul tău efort dacă ţi s-ar spune un asemenea lucru? Dar oare poţi, pur şi simplu, să taci şi să ai conştiinţa împăcată?" Nu-i era dator copilului adevărul? Nu aşteptau părinţii răspuns la întrebare? poate că şovăiala asta era o laşitate? Tocmai îşi făcuse puţin curaj şi se pregătea să spună ceva, când tatăl i-o luă înainte.

„Ştiţi", spuse zâmbind, „poate că fiul nostru are chiar de la mine ceva din această atitudine de atotştiutor. În meseria mea sunt obligat să supraveghez munca altor oameni şi, bineînţeles, adeseori există şi câte ceva de criticat. Poate că aceasta i s-a transmis şi lui. Nu credeţi?"

Toată crisparea se transformă într-o dispoziţie degajată şi plină de voie-bună. Învăţătorul luă din mâinile mamei, care tocmai venea din bucătărie, ceştile, împreună cu ceainicul. Ea turnă ceaiul. În tot acest timp învăţătorul cugeta mai departe la fiul lor.

Setea de a critica mereu, dar pe urmă şi lacrimile, care, în pofida vârstei sale, îi mai apăreau atât de repede în ochi – oare amândouă aceste lucruri nu indicau faptul că acest copil nu se putea retrage în vieţuirile sale lăuntrice profunde? problema era felul în care putea fi

realizată la el îngrijirea sufletească. Învăţătorul îşi dădu seama că această problemă trebuia abordată direct: „I-aţi spus poveşti lui Peter?", o întrebă el neîntârziat pe mamă, care se aşezase şi ea la masă.

„Am încercat", răspunse femeia cu viu interes, „dar nu am reuşit, cu toate că am ales cele mai frumoase poveşti. Peter mi-a declarat fără ocol: „Nu vreau poveşti. Vreau întâmplări adevărate!" Şi faptul că, a doua zi, în timpul prânzului, făcuse această observaţie: „Masa noastră nici nu e făcută din lemn, e doar furniruită", arată că el doreşte să trăiască cu totul în realitate. Nu-l mai poţi interesa pentru poveşti. - Învăţătorul îşi făcu reproşul că neglijase prea mult această familie, fiindcă sfatul de a-i spune băiatului poveşti fusese dat în urmă cu peste doi ani. De atunci încoace în copil se produseseră multe schimbări.

„Poveştile nu-şi mai au rostul acuma". confirmă el spusele mamei. „Acuma fiul dvs. a trecut pragul vârstei de nouă ani şi acuma, dacă i-aţi spune poveşti, aceasta ar însemna să-l frânaţi în mod artificial în dezvoltarea sa. la vârsta poveştilor, copii trăiesc într-o unitate paradisiacă cu lumea, în care toate lucrurile vorbesc şi se înţeleg între ele; după intrarea în cel de al 9-lea an de viaţă, copilul nu mai vieţuieşte din interior lumea, nu mai aude murmurul ce urzeşte între lucruri şi nici felul cum se revelează din lăuntru spre afară. Acuma copilul vede din afară lumea, în enigmatica ei tăcere. În copil se trezesc întrebări. El vrea să cunoască lumea".

„Aşadar, să nu-i mai istorisim nimic?", voi mama să ştie.

„Ba da, dar povestiri, nu poveşti. Ceea ce-l interesează acum pe fiul dvs. sunt corelaţiile din viaţă. Ce se întâmplă, de pildă, într-o gospodărie ţărănească, întâmplări petrecute în munţi şi păduri şi tot ceea ce se face în diferitele ateliere meşteşugăreşti".

„Dar acest lucru tocmai că i-ar îndrepta atenţia spre lumea exterioară. Dar în cursul ultimei vizite pe care ne-aţi făcut-o spuneaţi că

băiatul trebuie să trăiască mult în fantezia lui, cred că ați folosit, de asemenea cuvântul „lume lăuntrică", interveni tatăl, care în tot acest timp se mulțumise doar să asculte.

Povestea are rolul de a-l pregăti pe copil, ca printr-un vis la trezire, pentru lumea din jur. Ea îl învață să vadă lumea în esențe, ce e bun și ce e rău, folositor sau greșit. Dar acum fiul dvs. se află într-o cu totul altă situație. Își mănâncă felia de pâine și, dintr-o dată, simte că vrea să afle totul despre cum se face pâinea, despre recoltarea și măcinarea cerealelor etc."

„Ce facem, în cazul în care copiii refuză să mănânce coaja de la felia de pâine sau chiar aruncă pâinea la gunoi? Eu găsesc că e un lucru îngrozitor, dar ce ați face dvs.?", intervine mama repede.

„Dacă încercăm să facem pâine împreună cu copilul sau, poate, chiar dacă măcinăm grăunțele cu o mică moară manuală și pe urmă mai și trecem pe lângă un ogor unde boabele se coc, îi putem povesti că deja și un bob atât de mic e ca un fel de pâine mică, pe care a copt-o Soarele. Că activitatea noastră de a face pâinea, când adăugăm elementele apă, aer, foc, este propriu-zis o repetare a ceea ce se întâmplă afară în natură, sub acțiunea ploii, vântului și a căldurii solare. Când facem pâine, facem de fapt un lucru care se petrece și în cadrul Creațiunii; aceasta dă activității noastre o solemnitate deosebită".

„Dar dacă un copil nu are nici un fel de respect față de pâine, ce să facem?" Mama suspină.

„Pâinea se face din grăunțe, grăunțele se coc în lumina solară, lumina este o forță care face ca toate să crească, ea conduce spre Creator. Ea este ceea ce ne hrănește, ea este forța existentă în pâine. Nu e o ipocrizie ce imită evlavia, ci ceea ce copilul viețuiește și el profund, dacă înainte de masă spunem mica poezie:

Pâinea din grăunță,

Grăunța din lumină,
Lumina din chipul lui
Dumnezeu.
Roadă a pământului
Din strălucirea lui Dumnezeu,
Fă să se facă lumină
Și în sufletul meu.[3]

Dacă un copil a viețuit cândva toate acestea, nu va mai arunca niciodată pâinea sau chiar va găsi că sete drept să fie pedepsit pentru aceasta, dacă într-o seară, de pildă, nu i se dă nimic de mâncare".

„Cred", spuse mama, după ce cugetase o vreme, „că noi ne ocupăm mult prea puțin de aceste aspecte. Luăm prea puțin în seamă sentimentele și copiii simt aceasta. Pe când aveam și eu vreo nouă ani, am citit în cartea noastră de lectură o descriere intitulată „Țăranul de la munte". Mai știu și azi multe lucruri cuprinse în ea. Era vorba de gunoiul de toamnă, de frig și zăpadă, care-l fac pe țăran să se retragă în casa lui călduroasă, despre grajdul confortabil și plăcut în care stau vacile și despre păstorul care, în dosul ferestruicii sale, așteaptă să vină primăvara. Apoi venea vremea când se topesc zăpezile, soarele primăvăratic, se amintea de viorele și bănuței, se povestea tot ce se întâmplă până la urcarea turmelor în Alpi și cum, pe urmă, țăranii urcă din nou pe crestele munților, ca să strângă fânul. Vedeți, în copilărie mi-a venit într-o bună zi acest gând: Ce face țăranul? El urmează mereu drumul Soarelui: Când acesta coboară, cum se întâmplă iarna, el se retrage în casă; când Soarele urcă, se cațără și el pe înălțimi. Eu am avut pe atunci această trăire. A fost un moment cu totul deosebit pentru mine, atunci când mi-am dat seama de aceasta.

Și mai târziu, învățătorul nostru ne-a pus exact această întrebare: „Ce face țăranul?" Eu am putut să răspund, îmi mai aduc aminte și

azi. Pur şi simplu, n-am putut să cuprind în cuvinte ceea ce simţeam. Şi astfel, în copilul nostru se petrec multe lucruri, chiar dacă el nu spune nimic, iar noi ne interesăm prea puţin de ele şi dăm prea puţină importanţă lucrurilor care rămân nespuse". – Ultimele cuvinte – a da importanţă la ceea ce rămâne nespus – mama le rostise cu un accent în care vibra problema ce-i mişca în acele momente inima. Rămase cu privirea aţintită înainte.

„În clasa a III-a, noi am citit „Robinson Crusoe", spuse tatăl. Asta a fost ceva! După aceea ne-am făcut colibe în copaci, ne-am orânduit tot ce e necesar ca să trăieşti, am dus o adevărată viaţă de robinsoni".

În acest moment, învăţătorul înţelese din ce cauză Rudolf Steiner n-a recomandat pentru copii lectura cărţii lui Daniel Defoe.[4] Dacă modul de a trăi descris acolo se cufundă ca germene în sufletul copilului, instinctul de auto-conservare creşte mai apoi puternic, iar încrederea în călăuzirea spirituală existentă în destinul fiecărui om se micşorează tot mai mult. Dar tocmai legătura cu puterile destinului n-ar trebui să se piardă, ci – numai să existe posibilitatea – să fie vieţuită în cel de al nouălea an de viaţă.

Învăţătorul prinsese prilejul ca să spună: „Dvs. ştiţi, desigur, că în epoca de predare actuală[5] copiii aud istorisirea despre Iosif, pe care fraţii săi îl vând şi care, mai târziu, îi poate ajuta pe fraţii săi. El poate să facă aceasta datorită caracterului său drept, necgoist, dar şi cu ajutorul puterilor care acţionează în viaţa sa călăuzindu-i destinul. Intervenţia lor se face simţită şi prin visele sale. – Dacă un copil primeşte în lăuntrul său conţinutul unei asemenea istorisiri, el îşi adânceşte legătura cu o putere care veghează asupra noastră. El creşte unindu-se cu un context ,ai mare al vieţii.

La Robinson Crusoe, lucrurile stau altfel. Nerostită, dar cu foarte mare efect, întreaga carte e străbătută de întrebarea: „Cum îmi ajut mie însumi cel mai bine?" Toate acestea sunt făcute într-un mod foarte rafinat şi descrise cum nu se poate mai captivant. Pericolul ce

pândeşte aici este unilateralitatea. Bineînţeles că, până la un anumit punct, omul trebuie să se ajute singur, totuşi, el n-ar putea să existe absolut deloc dacă nu i-ar ajuta pe ceilalţi oameni, după cum şi ei îl ajută. Nici la Robinson Crusoe, lucrurile nu stau altfel. DE unde are puşca, praful de puşcă, securea şi sabia? Dacă n-ar avea toate lucrurile pe care le face armurierul, fierarul, dulgherul, n-ar putea duce deloc această viaţă pe insula sa, în felul descris. Cartea lui Defoe face abstracţie de contextul social care e necesar în orice viaţă umană. Aici zace ascuns un pericol pentru copil, dacă trăieşte numai în această atmosferă, fiindcă tocmai acum el vrea să se transpună, în sensul cel mai larg, în raporturile sociale din jur şi să le cunoască.

„Aici greşiţi", protestă tatăl. „Tocmai prin faptul că ne construiserăm o colibă în copac, noi eram un cerc de prieteni care-şi juraseră credinţă. prin aceasta am învăţat de asemenea, multe lucruri. unele le-am învăţat de la lăcătuşi şi dulgheri. Viaţa de robinsoni ne-a pus în legătură cu mulţi alţi oameni".

„Asta e adevărat, desigur", sprijini soţia părerea bărbatului ei. „Voi băieţii, aţi avut nevoie de aceasta şi cu siguranţă că a fost o perioadă frumoasă pentru voi. Dar la Robinsoni mai e şi altceva. Totul este atât de „făcut de mine însumi", cu siguranţă că blazatul selfmademan e deja prefigurat aici. Cartea e ceva inventat în mod artificial. În viaţă, o ştim cu toţii, lucrurile se petrec adeseori altfel. Se întâmplă lucruri ca cele din destinul lui Iosif şi de-abia la sfârşit vezi că tot ceea ce s-a întâmplat are un sens profund. poate că la asta v-aţi gândit", se adresă soţia, întrebător, învăţătorului.

„Este pur şi simplu, un roman", se învoi tatăl. „Dar un lucru trebuie, totuşi, să-l spun: Că la această vârstă băieţii - şi după câte cred, şi fetele - trebuie şi lucreze solid cu mâinile, asta e bine! Căci mai târziu vor trăi în lume! Sala de clasă nu e decât o părticică a vieţii şi ca poate fi foarte unilaterală, dacă nu vedem ce anume cere viaţa".

Învățătorul fu întru totul de părerea tatălui. ştia prea bine ce mare e pericolul ca învățarea să rămână abstractă, dacă îi lipseşte legătura justă cu viața şi contextul ei. Dacă s-ar putea lucra împreună cu copiii – să batem cuie, să tăiem cu ferăstrăul, să construim, să arăm sau să facem pâine – aceasta ar contribui la crearea unui frumos echilibru lăuntric. Ce-i drept, Peter era un elev cam neglijent, dar cu câtă plăcere se apuca de treabă când era vorba de o activitate practică. Oare nu l-ar iubi mai mult pe învățător dacă ar avea posibilitatea să lucreze împreună cu el într-un atelier? Şi pe urmă – asta ar fi de aşteptat – poate că şi temele din caietele sale ar arăta altfel.

Mama întrebă dacă mai doreşte cineva ceai. Învățătorul făcu semn că nu. Se certa puțin cu sine însuşi şi reflecta la felul în care ar putea transpune cel mai bine în realitate sugestiile tatălui.

„Ştiți", repetă tatăl întrerupând tăcerea, „lucrurile practice ale vieții sunt, de altfel, foarte importante. Dar eu cred că trebuie să ştii când să începi şi când e încă prea devreme. De curând fiul meu m-a întrebat în ce fel se produce curentul electric. Ce i-ați răspunde?".

Învățătorul cugetă o clipă. „El cunoaşte, desigur, dinamul de la bicicletă. Şi atunci puteți să-i spuneți: „Vezi, cu acesta se produce curentul electric. Cum funcționează ceea ce e înăuntru, asta o vei afla mai târziu la şcoală, când vei fi cu câțiva ani mai mare, în modul cel mai precis. Dar acest curent este tocmai suficient pentru o bicicletă. Fiindcă oamenii au nevoie însă de mai mult curent, se pune în mişcare, prin forța apei, o roată mare, o turbină". Apoi ar trebui să vorbiți despre forța apei şi să vă ocupați în special de problema felului în care apa ajunge de fapt în lacul de acumulare, care se află însă sus la munte. Şi prin aceasta vă întoarceți iarăşi la forța Soarelui, astfel încât la sfârşit copilul începe să presimtă: de fapt, şi în curentul electric se află forța Soarelui, numai că ea e metamorfozată. La toate întrebările referitoare la tehnică trebuie să restabilim legătura cu natura. Nu există nici un produs al tehnicii care, înainte de a fi

fabricat, să nu fi fost luat din natură. Mai târziu, bineînțeles, copilul trebuie familiarizat cu tehnica. Prima oră de fizică trebuie să fie ținută la începutul clasei a VI-a. Putem spune chiar că orele de cunoştințe despre natură în sensul ştiințific cel mai plenar pot fi rodnice numai după ce copilul a împlinit deja 14 ani. Dar aveți perfectă dreptate. Mulți copii manifestă astăzi foarte devreme interes pentru tehnică. Rudolf Steiner, care crescuse el însuşi în familia unui şef de gară, a spus odată că lucrul cel mai rău care i s-ar putea întâmpla unui copil înainte de a fi împlinit nouă ani, este aceea de a înțelege deja în mod mecanic modul de funcționare al unei locomotive sau al unui tramvai. Acestea sunt nişte țepuşe care încep să acționeze în organizația ființei sale. E cu totul altceva să-i arăți copilului că orice cucerire a tehnicii a fost obținută printr-o confruntare îndelungată, ancvoioasă, cu natura.[6]

Omul a adăugat celor trei regnuri ale naturii – pietre, plante şi animale – tehnica, drept al patrulea regn. Aceste trei regnuri ale naturii sunt cuprinse şi întrepătrunse de procesele vieții şi ale morții, regnul mineral, firește făcând ocolul prin plantă şi animal; regnul tehnicii e ceva mort". „Bineînțeles", fu tatăl de acord, „tehnica duce azi un fel de viață a ei proprie. Ea este vinovată de faptul că ne-am îndepărtat din ce în ce mai mult de natură, adică nu tehnica, ci omul e de vină, căci fără el n-ar exista deloc tehnică, cea care prin efectele ei distruge viața şi Pământul. Trebuie să parcurgem acum drumul înapoi. Nu e îngăduit să ne îndepărtăm şi mai mult de natură, ci trebuie s-o regăsim. De acest lucru trebuie să ținem seama şi în educație. Un asemenea băiat de nouă ani trebuie să se găsească mai întâi cu adevărat pe sine însuşi, dar aceasta cu siguranță că nu de la tehnică o poate învăța, căci ea e ceva mort şi ascunde în sine pericolul ca întreaga omenire să se îndepărteze de sine însuşi. Observăm la copiii noştri, ce efecte nefaste are asupra lor, de pildă, televizorul".

„Cred, pur şi simplu, că orice copil ar trebui să simtă o bucurie şi iubire adevărate pentru grădină şi grădinărit, înainte să se apropie de tehnică", spune mama. „Când lucrăm în Güetti – ce frumos este, chiar dacă seara suntem morţi de oboseală! Atunci mă uit la tufa de liliac sau la verdele proaspăt al mestecenilor sau la minunaţii nori de primăvară ce navighează pe cer! Chiar ieri mi-a revenit în amintire un psalm pe care l-am învăţat în copilărie:

Laudă pe Domnul, Suflet al meu! Doamne
Dumnezeul meu,
Tu eşti plin de splendoare, Tu eşti împodobit
în mod preafrumos şi minunat.
Lumină e veşmântul pe care-l porţi! Întinzi
în toate părţile Cerul ca pe un covor,
Bolteşti sus cu apă, umbli pe nori
ca pe un car şi mergi pe aripile vântului.[7]

În vremea când eram copil, aceste cuvinte nu-mi spuneau mare lucru, dar acuma ele au un cu totul alt sens. Acest Psalm al lui David este o adevărată forţă a inimii şi copiii ar trebui să înveţe ceva pentru viaţă".

„Mai trebuie să vorbim şi despre Peter", ar dori tatăl.

„În ceea ce priveşte tendinţa lui de a critica, acum mi-am dat seama mai bine care-i sunt cauzele. O parte din ea o are de la mine, dar el mai are nevoie, desigur, şi de ceva care să-i umple mai mult sufletul. El nu a intrat încă bine de tot în casa lui, înţelegeţi ce vreau să spun?"

„Întru totul", aprobă învăţătorul. „Vreau să încerc să-l abordez şi mai mult la şcoală decât am făcut-o până acum, dar un ajutor foarte important în ceea ce priveşte dificultăţile pe care le ascunde în sine trecerea de la nouă ani poate fi acordat de părinţi, dacă stau de vorbă cu copilul. Mă refer la o convorbire care nu tratează despre lucrurile

vieţii cotidiene. Dacă tatăl şi mama formează împreună nişte gânduri, acest lucru poate avea o impresie foarte puternică asupra copilului. Lipsa de echilibru din fiinţa copilului poate fi corectată prin armonia dintre cei doi părinţi. Mai ales în momentul de răscruce de la 9 ani, copiii resimt acest lucru ca pe ceva profund binefăcător. – Şi, pe urmă, să sperăm că şi convorbirea de azi va acţiona mai departe. Am vieţuit adeseori faptul că, dacă adulţii îşi fac timp să cugete la lucrurile de care copilul, ca să trăiască, are la fel de multă nevoie ca de mâncare şi băutură, aceasta se răsfrânge în mod nemijlocit, ca binefacere, asupra copilului. – Cel mai bine ar fi să ne reîntâlnim după un timp".

Întorcându-se acasă. noaptea, învăţătorul se simţea foarte aproape lăuntric de aceşti părinţi. Constatase că şi ei îşi asumaseră etaloanele severe ale autoeducaţiei, despre care el ştia prea bine că sunt premise de neînlocuit ale educaţiei. Aceasta îl făcea să se simtă lăuntric foarte legat de ei. Şi în acest fel, în pofida unor dificultăţi din sine însuşi, ajunse să aibă o relaţie mult mai bună cu Peter. Tocmai acest lucru a avut cea mai mare importanţă pentru trecerea de la nouă ani.

Ceva mai târziu, învăţătorul a construit, la îndemnul părinţilor lui Peter, o căsuţă din lemn. Când ea a fost gata, copiii l-au rugat să facă şi o uşă, fiindcă altfel nu se va putea închide şi nu te puteai simţi cu totul înăuntru. Din punct de vedere meşteşugăresc, treaba n-a fost prea simplă pentru învăţător. Şi atunci a venit şi a ajutat tatăl lui Peter, montând balamalele cu mână sigură. „Colina noastră din copac", spuse el cu un surâs şmecher, „avea şi ea o uşă, care era ţinută cu balamale de piele. Dar să nu uit: Soţia mea vă transmite salutări. Voia să vă spun neapărat că, de la ultima dvs. vizită, Peter al nostru e cu totul alt băiat. Şi eu sunt de aceiaşi părere. Sau – poate că noi îl vedem acuma altfel. Poate că şi una, şi alta. Un lucru e cert: în el s-a trezit ceva care înainte era ascuns".

Ultimele acorduri se stinseseră. tatăl, care rămăsese singur cu învățătorul în camera de muzică, în timp ce mama o ducea la culcare pe fiica lor, folosi acest prilej spre a-și descărca inima în fața învățătorului.

„Suntem foarte bucuroși că ați venit la noi în seara aceasta. Fiindcă – vă mărturisesc deschis – Monica noastră ne îngrijorează foarte mult. O știți și dvs.: E un copil sensibil și foarte talentat, cel puțin în domeniul muzicii, și acuma noi observăm niște lucruri, tocmai în ultimul timp, care ne produc multă neliniște. Nu e doar o toană trecătoare, elegiacă. Soția mea a observat lucruri dintre cele mai ciudate. „Între timp mama se întorsese.

„Cel mai bun exemplu l-ați putut vedea adineaori. Are un obicei bizar. Nu se așcază în pat înainte de a căuta dacă sub el nu se află cineva. Și adineaori a făcut la fel, de asemenea, felul în care trage cu prudență pătura de pe pat: Ca și cum în patul ei ar putea fi culcat un om străin ..."

„Nu e ciudat? Trebuie că în lăuntrul ei se petrece ceva" observă tatăl.

„Dar asta nu e totul. În vestibul, lângă cuier, e agățată o oglindă mare. Mă credeți că uneori nici nu îndrăznește să treacă prin fața oglinzii? De curând m-a pus să mă așez în fața oglinzii, ca să treacă în camera de muzică, de pe cealaltă parte a vestibulului".

„Soția mea e mândră de faptul că acoperă cu ușurință întreaga suprafață a oglinzii". După ce soțul a respins într-un mod iubitor un mic atac îndreptat de soție împotriva sa, el adăugă: „Acum am aco-

perit oglinda cu niște paltoane, pentru ca fiica noastră să nu mai aibă motiv de neliniște".

Învățătorul asculta cu încordare.

„Dar nici asta nu e totul", zise mama. „Trebuie să vă povestesc ce mi s-a mai întâmplat zilele trecute. „Tatăl o întrerupse: „Soția mea stă la fereastră la etajul I – de acolo poți vedea toată strada – și o vede pe Monica venind de la școală, ca de obicei, cam alene, dar deodată începe să fugă ca o nebună. Aleargă de parcă nu știu cine ar urmări-o".

„Dar nu se vedea absolut nimeni. Pe stradă nu era nici un om", interveni mama.

„Aleargă spre poartă, scotocește cu o grabă nebună după cheia, nu nimerește gaura din broască, în sfârșit reușește să deschidă poarta, sare pe mica rogojină din fața ușii. Și ce-a făcut pe urmă? Ce-a făcut pe urmă? Povestește tu, că doar tu ai auzit-o".

„Mai întâi a dat cu piciorul în podea și apoi a murmurat pentru sine: „Sunt salvată, salvată!" Găsiți că e normal?" Tatăl se uita întrebător la învățător.

Învățătorul cugetă o vreme. „Explicații în sensul obișnuit nu vă pot da. Dar vă va fi, poate, de ajutor să știți că nu sunteți singurii părinți îngrijorați de asemenea la acest gen de copii, ca fiica dvs., trebuie să lupte ca să facă trecerea de la 9 și 10 ani".

„Povestiți-ne", îl rugă tatăl.

„La această vârstă, copilul se află în fața unui prag. Este pragul dintre prima copilărie și ceea ce vine acum asupra sa, sub forma unor impresii cu totul noi. Dintr-o dată ia cunoștință de mediul în care trăiește. Înainte nu era cazul, câtă vreme prin imitația mai gusta, aș zice, un vis dulce în ambianța sa. Acuma această stare nu mai este, și copilul o simte și el. Tot ceea ce ați arătat se raportează într-un fel sau altul la aceasta. – Dar, ceea ce aș vrea să spun de fapt, nu e o ex-

plicație științifică de felul celor pe care oamenii le așteptă în epoca actuală".

„Spuneți fără grijă", îl rugă tatăl.

„E mai degrabă un fel de tălmăcire a viselor", zâmbi învățătorul. „Și aici pot fi concepute adeseori mai multe posibilități. Cred că în toate observațiile pe care le faceți devine limpede mereu același lucru: Fiica dvs. trăiește într-un deosebit trecerile. Indiferent că e vorba de pragul casei sau trecerea de la zi la noapte, în ambele cazuri putem vedea aceasta în mod clar".

„Și oglinda?", întrebă mama.

Învățătorul cugetă iarăși.

„După cum am spus, nu numai dvs. faceți asemenea observații. La această vârstă oglinda face parte dintre obiectele cu care copilul simte nevoia să se confrunte".

„Dar de ce?", îl cercetă mama.

„Nu se poate explica, sau, mai degrabă, n-aș ști să dau o explicație. dar poți trăi lăuntric ceea ce se petrece în sufletul unui copil care e deranjat de imaginea din oglindă. Copilul nu vrea să aibă întâlnirea cu sine însuși în acest mod exterior. Căci tocmai acum eul începe să intervină în destinul său. În această situație a pragului, copilul se vietuiește pe sine însuși. Oglinda e ca o caricatură pentru trăirea unui copil. Și el caută să-i scape".

„Nu mi-a dat prin minte că în dosul purtării ei s-ar putea ascunde așa ceva". Mama se adânci în tăcere, cugetând.

„Dar", interveni tatăl, „dacă acesta e un fenomen al vârstei, atunci și alți copii ar trebui să aibă asemenea trăiri. Cunoașteți cazuri de acest fel?"

„Sigur că da", confirmă învățătorul. „Numai că trebuie să aveți în vedere faptul că între copii există deosebiri foarte mari. Ceea ce ați observat la fiica dvs. nu e deloc ceva ieșit din comun, în fond. Ieșită

din comun este, cel mult, vehemența, intensitatea afectivă sau gradul de surescitare cu care toate acestea se manifestă la ea.

„Oare și alți copii au asemenea vietuiri?", insistă mai departe tatăl; dar mama îi întrerupse firul gândurilor:

„Mie mi-a venit în minte ceva – faptul că în momentul de față fiica noastră e foarte impresionată de tot ceea ce povestiți la școală. o văd direct pe chipul ei. Tot ce spuneți o preocupă. Povestirea despre Căderea în păcat a făcut-o să nu mai știe ce-i liniștea. A venit de nenumărate ori la mine întrebând ce e de fapt Răul, de unde vine și de ce Dumnezeu îl lasă să existe. Mă înghesuie cu tot felul de întrebări. N-o interesează prea mult răspunsurile mele. Vrea doar să aibă cui să spună ce are pe inimă și pe urmă se preocupă mai departe singură de problema respectivă.

„Atunci când am povestit despre Căderea în păcat, în clasă era o tăcere desăvârșită. Copiii erau încordați la maximum. Ai fi putut auzi și un ac, dacă l-ai fi lăsat să cadă pe duşumea. Tocmai acum copiii sunt preocupați de Bine și de Rău, aici aveți perfectă dreptate. N-aș vrea să fug de întrebarea dvs.", se întoarse învățătorul spre tatăl fetei, „dar într-un anumit sens toate sunt legate între el. Iată: Chiar astăzi o colegă în vârstă de peste 70 de ani, care nu mai e în stare să scrie, mi-a dictat memoriile ei. Aș dori să vă citesc acel pasaj în care-și descrie impresiile de la vârsta de 9 ani: „În acest an am avut o importantă trăire a eului. Tocmai veneam de la o oră pe care o avusesem în oraș și trebuia să schimb undeva tramvaiul. În acest moment, pe când așteptam, am dobândit certitudinea că acuma viața întreagă se află în fața mea și că eu sunt aceea care va trebui s-o conduc. Am mai avut, de asemenea, certitudinea că de acum înainte vor exista lucruri pe care va trebui să le fac absolut singură, precum și convingerea că voi avea de luptat cu Răul".

Învățătorul împături hârtia la loc: „Vedeți, și pe atunci copiii de 9 ani făceau acest pas în dezvoltarea lor. – De altfel, nu știu dacă ați

recunoscut acest lucru – decorul cu schimbarea tramvaiului seamănă întrucâtva cu trăirea trecerii unui prag, aşa cum aţi descris-o în legătură cu fiica dvs. Numai că trebuie să spunem: În majoritatea cazurilor nimeni nu percepe un copil atât de exact cum se întâmplă cu fiica dvs. În general, oamenii nu prea iau seama la lucrurile de importanţă hotărâtoare care-şi croiesc drum în adâncurile sufleteşti ascunse ale copilului".

„E ca şi cum în fiinţa sufletească a copilului ar vrea să-şi facă intrarea ceva cu totul nou, dar nu poate s-o facă. Ce-o fi?" În cuvintele tatălui puteai sesiza o anumită nelinişte. „Da, eul vrea să-şi facă intrarea în fiinţa copilului", repetă învăţătorul. „Acesta e unul din lucruri, care, din păcate, e prea puţin observat şi sprijinit, mult prea puţin. Celălalt e faptul că frumoasa lume a copilăriei trebuie părăsită, ea se scufundă. De aici ia naştere frica. Ia ascultaţi! Din albumul de poezii al aceleiaşi colege, pe care l-a păstrat din copilărie, şi pe care mi l-a dat să-l citesc, am copiat aceste versuri, scrise tot de ea la nouă ani:

Soarele se scufundă în mare în roşu jăratic,
Nici un vânt nu se mişcă, toate odihnesc.
Soarele s-a scufundat acum pe jumătate,
Pe cer mai ard mici scântei.
Soarele a coborât de tot în mare,
Pe cer au murit şi ultimele scântei.
Şi în jurul meu totul a devenit pustiu şi gol,
Ca şi cum ar fi să nu mai văd Soarele niciodată.

Învăţătorul îi privi pe părinţi cu atenţie. Mama se uita în podea, ca şi cum ar fi încercat să scoată ceva din propriul ei trecut. tatăl era vădit impresionat. Părea că vrea să spună ceva, dar nu-şi găseşte cuvintele.

În cele din urmă, învăţătorul întrerupse tăcerea cu această întrebare. „Dar ce aţi trăit *dumneavoastră* la vârsta de nouă sau zece ani?"

„Încerc în tot acest timp să-mi aduc aminte de această trăire. Acuma mi-a devenit absolut limpede: la această vârstă a murit tata". Mama tăcu.

Soţul ei o privea plin de afecţiune, participând la sentimentele ei. Dintr-o dată, el spuse: „Amintirea mea ea absolut asemănătoare. Şi ea are legătură cu moartea! În ziua când am împlinit nouă ani mi s-a promis că vara o să ne ducem la mare. Eu m-am născut primăvara, aşa că aveam nouă ani şi patru cinci luni când am plecat în vacanţa mult dorită, pe o mică insulă. Trăirea mea de atunci îmi stă şi azi în faţa ochilor. Mă aflam împreună cu tatăl meu în mijlocul unei mulţimi de oameni tăcută. Apoi un grup de marinari trecu pe lângă noi, ducând pe un vapor un sicriu de fier deosebit de greu. Au navigat până departe pe mare, de-abia îi mai puteam vedea; pe urmă tata mi-a spus: „Vezi, acuma ei aruncă sicriul în apă. Căpitanul îşi găseşte ultimul lăcaş de odihnă pe fundul mării!" Această impresie n-am s-o uit niciodată. Nu mă gândisem niciodată înainte că un om ar putea ajunge să zacă într-un sicriu".

Tatăl se adâncise în cugetare, în el se petrecea ceva care nu-i dădea pace. Învăţătorul îl observa cu o participare interioară crescândă.

„Aţi spus adineaori", spuse tatăl şovăind, cu un glas care dintr-o dată coborâse cu câteva tonuri, „că încercarea dvs. de a explica – aţi comparat-o cu un fel de tălmăcire a viselor – mai lasă deschise şi alte posibilităţi". Tatăl, în mod evident mişcat, îl privi pe învăţător drept în ochi. „Cine e acest necunoscut pe care fiica mea îl caută sub şi în patul ei, pe care-l simte dintr-o dată şi de care se refugiază în casă? Cine – n-ar putea fi la fel de bine ...."

„Nu trebuie să te agiţi aşa", încercă soţia să-l tempereze. „Ştiţi, soţul meu şi cu mine avem o bănuială cu totul ciudată. Dar după tot ce ne-aţi spus în seara aceasta, poate că temerile noastre sunt neîn-

temeiate. Nu eşti de aceeaşi părere?" Încerca în continuare să-l liniştească pe soţul ei.

„Trebuie să vă spun deschis: Noi avem impresia că fiica noastră are nişte presimţiri foarte concrete ale propriei morţi. Că, poate, ne va părăsi în curând. La un copil atât de sensibil aşa ceva ar fi posibil". În mod evident în această întrebare era cuprins motivul pentru care tatăl dorise ca învăţătorul să-i viziteze de urgenţă.

„Aici sunt în măsură să vă liniştesc cu adevărat. Ceea ce observaţi la ea coincide cu ceea ce şi alţi părinţi remarcă atunci când copii lor trec acest prag spre viaţă. Este adevărat, şi eu văd a toate acestea. Numai că dvs. aţi ajuns la o concluzie care e total greşită, dacă-mi daţi voie să mă exprim astfel". Tatăl aruncă o privire fugară spre învăţător.

„Nu înţeleg prea bine ce vreţi să spuneţi prin „observaţie" şi „concluzie" întrebă mama.

„Într-un anumit sens, dvs. aveţi dreptate cu sentimentul care vă încearcă: Odată cu alungarea din Rai sunt chiar rostite cuvintele: „... căci tu eşti ţărână şi te vei întoarce în ţărână". Cu aceasta nu se spune însă că Adam şi Eva trebuie să moară. Aici se exprimă un alt lucru. În conştienţa lor intră ceva care înainte nu fusese în ea. E moralitatea omului".

„Ei bine, astă seară aţi auzit-o dvs. înşivă pe Monica noastră, când a cântat la pian. Textul cântecului l-a scris ea însăşi, şi mereu revine motivul morţii. Mă întreb dacă nu cumva prin ceea ce spuneţi dvs. îşi găseşte explicaţia o înzestrare artistică precoce". Tatăl privea în podea, nemişcat.

„Ceea ce şi pe mine mă emoţionează când o văd şi o ascult pe fiica dvs. cântând la pian", îl asigură învăţătorul, „e copil de numai nouă ani, care începe deja să dea formă artistică durerii, morţii. Acest lucru are ceva care te poate mişca profund, dacă e vorba de cineva foarte tânăr. Foarte puţini copii pot să facă aşa ceva atât de

devreme. Dar toţi copiii trec prin această trăire. Fiica dvs. se eliberează de ea dându-i formă artistică. Am putut vedea aceasta atunci când a plecat de la pian. Ca artist, dvs. cunoaşteţi foarte bine acest proces". Tatăl se întoarse cu faţa spre învăţător. O clipă, privirile celor doi bărbaţi odihniră una într-alta. „Poate că-mi îngăduiţi să mai adaug ceva de natură absolut personală", spuse învăţătorul pe un ton interogativ. Tatăl îşi regăsise liniştea.

„Dacă vă preocupaţi prea mult de fetiţă, ea se va retrage şi mai mult în sine. Fiica dvs. se întoarce prea mult spre sine însăşi şi de aceea are această tendinţă spre melancolie. Lăsaţi-o să facă muzică aşa cum îi place, fără să observaţi în aceasta ceva neobişnuit şi veţi observa în curând că pentru ea a face muzică e un fel de autovindecare".

„Poate că aveţi dreptate şi că eu am înţeles greşit exprimarea elegiac-melancolică a sentimentelor ei cauzate de pierderea zilelor paradisiace ale copilăriei. Aşadar în toate acestea se află doar o imagine a morţii, nu ea însăşi. – Vreau să trăiesc cu această idee. Mă bucur că am cunoscut şi părerea dvs." În timpul convorbirii, tatăl se ridicase în picioare şi luase Biblia din raft. Voia să citească textual istoria Creaţiunii. Învăţătorul se ridică şi el spre a-şi lua rămas bun.

„Vă rog să mai rămâneţi o clipă", îl rugă mama. „În seara aceasta ne-aţi ajutat foarte mult. Dar mai e ceva. Mă mai apasă un lucru – poate aveţi posibilitatea să ne ajutaţi şi aici. Aţi avut impresia că, după ce a cântat la pian, fiica noastră s-a depărtat de el cu un sentiment de uşurare şi eliberare. Se poate. Dar eu mai simt şi altceva". Soţia şovăi o clipă. „Mai demult puteam sta împreună cu fiica mea la pian sau venea ea la mine şi spunea: „Mămico, vino! Trebuie să-ţi cânt ceva. „Şi cum îi străluceau ochii! Eram un suflet şi o inimă. dar acum? – O deranjează până şi simpla mea prezenţă în camera de muzică. Şi credeţi că m-a mai întrebat măcar o singură dată dacă-i dau voie să-mi cânte ceva? Nici nu mai poate fi vorba de asta. Cântă ore

întregi pentru sine, absolut singură. Apoi se ridică de la pian şi simt că e mulţumită – aşa cum aţi spus -, apoi se duce în grădină, la o prietenă sau reîncepe să-şi facă temele. Într-un cuvânt, face de toate, dar nu mai vine niciodată la mine. E ca şi cum între noi s-ar afla ceva. Această situaţie durează de la începutul clasei a III-a. Uneori mi se pare că-mi pierd copilul. Nu mai e a mea ..."

„Azi dimineaţă le-am spus copiilor istorisirea despre jertfirea lui Isaac. Trebuie să vă mărturisesc că multă vreme n-am putut să mă apropii de această istorisire. Ceea ce mi-aţi povestit m-a făcut să înţeleg de-abia acum sensul mai adânc al acestei jertfiri":

Mama asculta cu cel mai viu interes.

„Multă vreme nu-mi era limpede ce sens putea fi", continuă învăţătorul, „în încercarea căreia a e supus Avraam, ca să se vadă dacă el îl iubeşte mai mult pe Dumnezeu sau pe fiul său. Dar trebuie să spun că acuma văd diferenţa. Iubirea de Dumnezeu se exprimă în faptul că în paşii necesari din dezvoltarea unui copil presimţim lucrarea a ceva superior, de esenţă divină, şi că noi ajutăm această voinţă superioară, această dezvoltare, să răzbească, chiar dacă – aşa cum e cazul când copilul trece pragul spre viaţă – se cere această jertfă, ca iubirea mamei să devină foarte, foarte mare, atât de mare încât să-şi lase copilul liber. Dacă la părinţi nu există această voinţă a jertfei, în dezvoltarea copilului un lucru e împiedicat să se întâmple, adică întâmpină multe greutăţi".

Învăţătorul tăcu. Mama părea să-i înţeleagă ideea, dar în lăuntrul ei ceva se revolta împotriva acestei interpretări.

„Aceasta este, de fapt, problema dintre tată şi fiu ..."

„Până la un anumit punct, poate că şi asta", completă învăţătorul. „Dar povestea jertfei lui Isaac se ţese mai departe, în cadrul cercului de legende ale elevilor.[7] Satana se duce sub forma unui moşneag la Sara şi-i spune: „Ştii ce s-a întâmplat? La porunca lui Dumnezeu, Avraam l-a jertfit pe fiul tău Isaac. Băiatul a plâns şi l-a implorat, dar

tatăl a rămas neclintit". Atunci Sara a scos un vaier amar, şi-a sfâşiat hainele de pe ea şi s-a aruncat la pământ. Plângea: „Isaac, Isaac, fiul meu! La 90 de ani te-am născut şi acuma eşti prada focului şi a cuţitului. Dar a fost porunca Domnului" căuta ea să se mângâie. „Lucrurile sale sunt drepte! Numai ochiul meu plânge, inima mea se bucură!" Sara nu-şi mai găsea liniştea şi se duse în întâmpinarea lui Avraam. Cu toate că a întrebat pretutindeni de el, nu l-a găsit. Atunci Diavolul s-a transformat într-un om, a venit înaintea ei şi a zis: „Isaac trăieşte, Avraam nu l-a jertfit deloc". La aceste cuvinte Sara a fost cuprinsă de o bucurie atât de mare, încât inima i s-a oprit şi a căzut jos fără suflare".

Învăţătorul vedea că mama trecea printr-o puternică luptă sufletească. Bucuros i-ar fi spus o vorbă bună, dar un glas lăuntric îi interzicea să mai spună ceva.

mama tăcea.

În cele din urmă, tatăl fu acela care întrerupse tăcerea. El găsise în Biblie pasajul cu jertfirea lui Isaac şi-l citise repede în gând. Acuma îşi ridică privirile din carte şi văzu ce se întâmpla în inima soţiei. Şi atunci citi cu glas tare cuvintele:

„Fiindcă ai făcut aceasta şi nu l-ai cruţat pe singurul tău fiu, am să te binecuvântez şi să-i înmulţesc pe urmaşii tăi precum stelele de pe cer şi nisipul de pe fundul mării; şi într-unul dintre urmaşii tăi vor fi binecuvântate toate popoarele Pământului!"

„Aceasta face aluzie la naşterea lui Christos", spuse învăţătorul.

Mama, care părea cu totul schimbată, se întoarse spre soţul ei: „Cred că de-abia acuma încep să presimt sensul mai adânc. Christos este acela care aduce iubirea aproapelui. Aceasta nu este iubirea bazată pe legăturile de sânge. De aceea trebuie să mă părăsească fiica mea. Dar văd acum că în ea vrea să-şi facă intrarea o fiinţă nouă: fiinţa ei proprie. Aceasta vrea să fie liberă de vechea iubire maternă. Dar o va iubi pe mama sa din nou, mai târziu. – Noi am avut în vede-

re ceva absolut greşit. Am fost trişti fiindcă pierdeam trecutul. Liniile copilăriei ei se pierd ca imaginea oglindită de undele apei. Aceasta a trecut şi s-a stins. – De abia acum această copilărie se găseşte cu adevărat pe sine însăşi. Nouă ne este îngăduit să-i stăm în preajmă şi să trăim totul împreună cu ea. Sunt fericită de este aşa.

O văd pe fiica noastră cu alţi ochi".[8]

Dragi părinţi!

Ne-am întâlnit din nou în această seară, ca să ne îndreptăm privirile împreună spre importantul pas de dezvoltare pe care copiii dvs. îl fac între 9 şi 10 ani. Rudolf Steiner spune: „În cel de-al nouălea an de viaţă copilul trece printr-o importantă replăsmuire a fiinţei sale, care indică o importantă replăsmuire a vieţii sale sufleteşti, o importantă replăsmuire a vieţuirii sale trupesc-fizice".[9]

Ce fel de pas este acesta de fapt?

Până acum copiii dvs. au trăit unii mai mult, alţii mai puţin, în aşa numita vârstă a imitării. Încercaţi să vă transpuneţi o dată cu totul în rolul copilului mic. Aceasta ar fi aşa. că eu mi-aş pune degetul la gură, iar dvs. v-aţi pune fiecare degetul la gură. Iar dacă eu aş rosti o poezioară de două versuri, de pildă „Hop, hop, hop, iute în galop", toţi le-aţi rosti după mine. Eu aş pune iar degetul la gură, şi toţi aţi tăcea.

Şi vorbirea copilul a învăţat-o prin imitare. Imaginaţi-vă că, dintr-un motiv oarecare, un copil de patru-cinci ani ar ajunge într-o ţară unde se vorbeşte numai limba chineză. În numai câteva luni, acest copil ar vorbi chinezeşte. Dar noi n-am fi capabili de această performanţă. vedem de aici că forţa imitării e curentul unui dar în sânul căruia copilul era cuibărit şi prin care el poate primi în viaţă extraordinar de mult de la lumea din jurul său.

Cât timp au acţionat aceste forţe ale imitării, copilul n-a putut să aibă încă absolut deloc trăirea prin care să se simtă singur. El era una cu lumea. Acuma situaţia se schimbă. În acest moment de cotitură al vieţii, copiii simt pentru prima dată că sunt cu totul singuri pe lume. Odată cu facultatea de a imita, dispare în mod enigmatic felul de la

sine înțeles în care trăiește cu toate și în toate. După cum putem observa pe neașteptate, copilul „se înstrăinează". Am putut observa deja mai înainte acest lucru, într-un mod asemănător, când copilul avea vreo doi ani și jumătate: Cineva intra pe ușă – el se întorcea repede cu spatele sau își trăgea pătura peste cap. A fost momentul când a putut să rostească pentru prima dată cuvântul „eu"; acuma însă – șapte ani mai târziu – acest proces se repetă într-un mod mult mai profund. Acum copilul pare a se închide față de tatăl și de mama sa, dar și de dascălul său, de frați, surori și colegi. În orice caz, noi trebuie să observăm aceste lucruri în mod foarte fin. Copilul se retrage, ce-i drept, dar de fapt ar vrea să viețuiască exact contrariul. El poartă în suflet întrebarea nerostită: „Îți mai sunt drag?" Adeseori copiii vin la noi cu un pretext oarecare. Dar nu vor în fond decât să viețuiască încă odată iubirea noastră, printr-un cuvânt bun, cald, venit din inimă.[10]

Înainte nu puteam sesiza la copiii noștri acest comportament. El e cauzat de această separație – de pierderea facultății de a imita – și de incapacitatea de a se uni iarăși, în mod nou, cu lumea din jur. Ceea ce se petrece în această perioadă de tranziție în sufletul tânărului om ne întâmpină din rândurile așternute pe hârtie de o fetiță de nouă ani. Ea a scris una după alta zece întrebări și a adăugat apoi încă una:

„1. De ce trebuie să trăiesc?
2. De ce am în program o excursie?
3. De ce trebuie să mă duc la școală?
4. De ce trebuie să fiu drăguță cu tine?
5. De ce am nevoie de un pat?
6. De ce trebuie să am picioare?
7. De ce pot să fiu rea?
8. De ce trebuie să scriu?
9. De ce trebuie să fiu frumoasă?

10. De ce pot să exist?

Și la urmă de tot ea a mai mâzgălit, lângă un mic autoportret: „De ce începe mereu cu „de ce"?"

Pe această cale traversează în fond orice copil criza singurătății. Observăm într-un mod deosebit de clar acest lucru în ochii săi. Ei nu mai sunt sclipitori, mereu în mișcare, ale ochilor pe care-i are copilul mai mic, ci acum formează o privire mult mai liniștită, în care e întreținută o ușoară melancolie. Pot să apară acum și coșmaruri, în ceea ce privește problemele trupești, copilul se plânge adeseori că-l doare capul sau burta. Vedeți, deci: copilul trece printr-o adevărată criză. Dar tocmai datorită acestei crize el ajunge la trăirea că în lăuntrul lui se află un eu. Nimeni nu poate să-i spună din exterior acest cuvânt. El trebuie să se nască exclusiv în spațiul lăuntric.

Cum îl putem ajuta pe copil să ajungă la această găsire a eului? Și aici cel mai mare ajutor este planul didactic al lui Rudolf Steiner. Dacă predăm la școală ținând seama de acest plan didactic, îi ajutăm pe copii să prelucreze în entitatea lor sufletesc-spirituală – adică să trezească și să ia în stăpânire, în cadrul unui proces al vieții și învățării – exact ceea ce corespunde acestei dezvoltări din perioada de vârstă la care se află. putem înțelege cel mai bine despre ce este vorba, dacă luăm un exemplu.

Știți, desigur, că la începutul clasei a III-a noi am lucrat cu copiii istoria Creațiunii din Vechiul Testament. Am pornit de la întrebarea: câte lucruri n-ar exista în lume dacă am elimina tot ceea ce au creat oamenii? Și răspunsurile au fost: casele, străzile, automobilele, motocicletele, școala, Biblia, imaginile, socotitul, scrisul și altele. Multe obiecte din sala declasă au dispărut și ele cu totul din fața ochilor noștri. Dar ce ar rămâne? Ce obiecte există în sala noastră de clasă care n-au fost făcute de omului? Au rămas copiii, dascălul, aerul,

lumina, florile, dragostea și apa de la robinet. Și am mers apoi pe urmele acestei întrebări: ce n-ar mai fi, dacă am elimina tot ceea ce a creat Dumnezeu-Tatăl. Atunci n-am mai avea flori, aer, lumină, Soare, stele, Lună; întreg pământul n-ar mai fi. După ce am vieţuit foarte puternic acest lucru, copiii au închis ochii şi au căutat să surprindă cu auzul unde se aflau toate lucrurile înainte ca Dumnezeu-Tatăl să le fi creat. În clasă era liniște desăvârșită. După un timp, câțiva s-au anunțat și i-au șoptit dascălului răspunsul la ureche: „În Dumnezeu", sau „în Cer"; un singur copil a spus „nicăieri".

A doua zi am început să ne ocupăm de istorisirea Creațiunii. „La început, Dumnezeu a creat Cerul și Pământul. Și Pământul era pustiu și gol și era întuneric în adâncuri, iar Spiritul lui Dumnezeu plana pe deasupra apelor. Și Dumnezeu a rostit: „Să se facă lumină!"

Și acuma se făcu lumină și în ochii copiilor. Ei au putut vieţui faptul că în interior se poate plăsmui ceva luminos și că atunci și în lume e lumină.

Acestor cuvinte ale Creatorului, „Să se facă lumină!", am încercat să le dăm formă la ora de pictură în acuarelă. Încă înainte de a-şi înmuia pensulele în ulcica plină cu vopsea galbenă, între copii s-a înnodat o mică discuție. Noi am întrebat mai întâi: „Cum putem vieţui faptul că lumina vine de la Dumnezeu? Unde se află lumina în om? Copiii au spus: „În ulcelele cu vopsea se află doar culoarea galbenă. Noi putem picta galbenul ca să fie luminos sau neluminos. Îl putem picta în aşa fel încât să fie un galben dens şi repartizat în mod absolut egal sau în aşa fel încât să fie aşezat în strat foarte subțire şi totuşi să strălucească puternic. dacă vom putea să pictăm lumina în acest fel, dacă în pictura noastră va fi cu adevărat lumină, atunci puterea lui Dumnezeu va răsuna şi prin fiinţa noastră. de aceea a picta este ceva cu totul sacru. prin culori noi ne ațintim auzul spre forța lui Dumnezeu din inimile noastre". Cam în acest fel au simțit și au experimentat ceea ce simt copiii noştri.

În acea oră de pictură copiii au pictat însă pentru prima dată în viaţa lor de şcolari în aşa fel încât culoarea a putut să lumineze cu adevărat. Iar lucrul cel mai frumos legat de această oră a fost acela că pictura i-a reuşit minunat şi acelui copil care spusese „nicăieri" atunci când fuseseră întrebaţi unde se aflau toate lucrurile înainte ca Dumnezeu-Tatăl să le fi creat.

Am ajuns la crearea omului. Copiii au auzit că Dumnezeu-tatăl crease mai întâi întreaga lume exterioară. De-abia după ce întreaga lume exterioară exista deja, l-a creat pe om. Îngerii – aşa au aflat copiii –i-au adus lui Dumnezeu Tatăl tot ceea ce putuseră găsi în natura exterioară. El a remodelat toate acestea şi l-a plăsmuit astfel pe om. Ei i-au adus pietrele cele tari. Ce a creat Dumnezeu-Tatăl din ele? A urmat un schimb de întrebări şi răspunsuri. ce a creat El din pietre? Oasele. Şi ce a creat din pământ? Carnea. Şi din val? A creat sângele, lacrimile şi saliva. Şi din vânt? Respiraţia. Şi din Soare? Inima.

Am adunat astfel la un loc multe lucruri. „Dar mai lipseşte ceva, un lucru pe care omul îl poartă în lăuntrul lui ca pe cea mai mare comoară şi pe care Dumnezeu – Tatăl nu l-a putut lua din lumea exterioară şi remodela".

Dumnezeu – Tatăl şi-a încoronat creaţia prin faptul că i-a dat omului ceva din sine însuşi: un suflu din suflarea sa divină.

„Adam, ia suflarea vie
pe care ai primit-o"[11]

Atunci când curentul cald al suflării lui Dumnezeu însufleţeşte pieptul lui Adam, de pe el cade veşmântul pământiu. Şi Adam începe, cu respiraţii adânci, să perceapă lucrul nemaiauzit care se întâmpla.

Care este această trăire măreaţă a lui Adam, care străbate acuma şi sufletele copiilor? Ei presimt că lumea răspândită de jur împreju-

rul lot ascunde o taină mare. Ei aud în adierea vântului suflarea lui Dumnezeu, simt în albastrul adânc, din depărtările cerului, sufletul mare al lui Dumnezeu. Şi în ei se trezeşte un sentiment subtil care le spune că propria lor viaţă e şi ea de origine divină. Sufletele copiilor sunt străbătute de un chiot de bucurie, atunci când îşi dau seama că întreaga natură este creaţia lui Dumnezeu, acolo unde păsărelele ciripesc, ploaia murmură şi mieluşeii sar pe păşune. Copiii îşi vieţuiesc într-un mod cu totul nou propriul lor trup, plăsmuit de Dumnezeu, care le-a fost dăruit. Ei, ce dar minunat sunt dintr-o dată picioarele care-i poartă prin lume, mâinile cu care pot să facă atâtea! Iar în lăuntrul său copilul simte ceva cu totul deosebit, ceva care-l uneşte cu Dumnezeu. Inima copilului se umple de adâncă recunoştinţă.

Să ascultăm felul în care un copil dă expresie acestor trăiri într-un psalm (dezvoltând în plus şi spirit creator în ceea ce priveşte limba, fiindcă spune ca apa „pleoşcăieşte":

„Îţi mulţumesc, Doamne,
că pot să respir, că pot să trăiesc.
Că pot vedea cum mieluşeii sar,
cum păsările ciripesc şi ploaia cântă,
cum apa pleoşcăieşte,
Îţi mulţumesc că pot vorbi,
când pui o întrebare ...,
că şi urechi mi-ai dat, să pot s-aud
când vrei cu mine să vorbeşti ...,
că pot să plec, când vreau să plec
sau când ne jucăm leapşa.
Îţi mulţumesc că mâini mi-ai dat
să te cuprind sau să aduc ceva ...
Îţi mulţumesc că ne-ai dat spice

de aur, care ne hrănesc.
Dar ce lumină oare-i Lumina veşnică?
Din ce-i făcut, în Cer, al nostru Dumnezeu?
Cred că din veşnica Lumină;
căci Domnul dă oricărui om
o mică scânteioară din marea sa Lumină ..
eu pentru toate acestea-ţi mulţumesc."

Vă mai amintiţi, dragi părinţi, întrebările acelei fetiţe de nouă ani? Ce impas sufletesc se face auzit din ele şi ce jubilare minunat de caldă răzbate acum afară din inima umană, după ce, în acest punct de răscruce, a fost săvârşită însufleţirea.

Am putea fi tentaţi să încheiem aici seara noastră cu părinţii. Căci am văzut ce dezvoltare extraordinară are loc în copil, ce „remodelare importantă a vieţii sale sufleteşti, ce remodelare importantă a vieţuirii sale corporal-fizice" a avut loc.[12]

Totuşi, „sceneta" despre alungarea din Paradis nu s-a terminat însă aici, cu aceste arhetipuri ale devenirii-om. În desfăşurarea pe mai departe a acţiunii din această scenetă se ascunde o sarcină extraordinar de importantă. În timp ce Adam mai stă vârât în veşmântul său pământiu, diavolul se furişează spre el cu chip prefăcut. Lui nu-i convine că Adam nu rămâne o fiinţă pur naturală, ci îi e îngăduit să se înalţe spre libertatea spiritelor creatoare. Totuşi, Răul duce triumfător învelişul departe de acolo, ca şi cum ar vrea să spună: „Acuma eu tocmai urmăresc o altă pistă pentru a submina devenirea umană. Până la urmă o să izbutesc!"

Acest lucru este înfăţişat drept Căderea în păcat. Căderea în păcat cu dispoziţiile sale sufleteşti, ce alternează rapid între ele, de la ceea ce e just la ceea ce e greşit, precum şi încălcarea poruncii, este un lucru pe care copiii îl vieţuiesc cu adevărat de-abia în jurul vârstei de 12 ani, când începe perioada anterioară pubertăţii. Dar „cuplarea la

interior"[13] a sufletului, care are loc la nouă ani, este începutul acestui proces, prin care de acum înainte eul are şi posibilitatea de a se separa cu totul de elementele în sânul cărora şi-a parcurs devenirea.

Dar să ne mai îndreptăm atenţia pentru o clipă spre Dumnezeu-Tatăl. Ce întruchipează El? Cum putem să-l înţelegem, în dimensiunile noastre umane înguste, şi ce ne spune această figură a lui Dumnezeu-Tatăl mai ales nouă, ca educatori? Cred că sunteţi de acord cu mine, dragi părinţi, dacă spun că noi vedem o parte a acestei figuri a Creatorului închipuind întru totul principiul autoritativ. Dumnezeu-Tatăl îl creează pe om şi are grijă de el. Pedepseşte încălcarea poruncii sale şi lasă prima pereche de oameni să meargă spre libertate. El recunoaşte drept justificată experienţa individuală pe care omul o dobândeşte prin păcat şi are încredere, în ceea ce priveşte evoluţiile viitoare, în elementul creator din om. Acest lucru este exprimat în cuvintele de la sfârşit.

„Ia uitaţi aici, ce bogat Adam se făcu:
A ajuns la fel ca Dumnezeu.
El ştie ce-i Răul, şi ştie ce-i Binele
Pentru că le-a încercat:
Şi va trăi conform lor veşnic"

Dragi părinţi, acest aspect al figurii lui Dumnezeu-Tatăl arată ce reprezentaţi pentru copilul dvs. Şi dvs. aţi condus copilul spre această existenţă şi i-aţi dat, drept îngrijire, toate cele de care are nevoie. Dvs. îl introduceţi pe copil în viaţă, şi tocmai în cursul celei de a doua perioade de şapte ani acest lucru implică lupte şi conflicte. Apoi, odată cu intrarea în cea de a treia perioade de şapte ani, deci pe la 14 ani, îl lăsaţi să meargă spre libertate, ştiind că omul nu poate aduna experienţă decât printr-o „cădere în păcat", dar că în copilul dvs. a fost sădită forţa de a se dezvolta în mod just spre libertate, şi anume prin eforturile depuse de educatori în perioada autorităţii.

Principiul autoritativ a fost aşezat de Rudolf Steiner ca îndreptar deasupra celei de a doua perioade de şapte ani: După împlinirea vârstei de nouă ani „nu mai poate acţiona doar principiul imitării, ci trebuie să apară acuma un alt principiu. Este principiul autorităţii. Dacă lângă copilul pe care trebuie să-l educ sau să-l învăţ şi care, între şapte şi 14-15 ani, cu nu trăiesc ca autoritate, atunci pentru sufletesc-spiritualul unui copil aceasta reprezintă acelaşi lucru ca şi, pentru corpul său fizic, faptul că i-aş tăia două degete sau un braţ".[14]

Să luăm un exemplu foarte concret: Fiul dvs. a furat bani de acasă şi şi-a cumpărat cu ei ţigări. Dvs., bineînţeles l-aţi „mirosit". Şi, pe bună dreptate, sunteţi îngroziţi. Dar ce e de făcut? În primul şi în primul rând, trebuie să ne creăm o relaţie cu copilul nostru, lucru pe care nu-l pot face niciodată furia şi cearta, chiar dacă văpăile lor ţâşnesc, firesc, la început. Dar ia să ne punem întrebarea: nu cumva anumite lucruri dificile care s-au desfăşurat în ambianţa umană din imediata apropiere a copilului se află într-o legătură interioară cu fapta săvârşită de acesta? Se poate să fie aşa, se poate să nu fie aşa. Este bine însă, în orice caz, să ne aducem în faţa ochilor, tocmai într-o asemenea situaţie, propriile noastre greşeli şi slăbiciuni. Aşa ceva doare. Şi la unii părinţi frica de această confruntare merge atât de departe încât ei nu mai fac nimic în legătură cu fapta copilului. Dar nu e voie să ne lăsăm paralizaţi de o asemenea trăire. oare confruntarea cu propriile mele greşeli e numai ceva dureros? Nu cumva prin faptul că mă străduiesc să mă cunosc pe mine însumi, chiar dacă-mi descopăr greşeli şi slăbiciuni, mă apropii cu un pas de fiinţa mea adevărată? În realitate, cunoaşterea propriilor slăbiciuni eliberează sufletul de încătuşarea sa în greşelile ce aparţin trecutului. De-abia acum el devine liber pentru a săvârşi fapte mai viguroase.

Şi acuma are loc o convorbire între tată, mamă şi fiul lor. (Imaginea noastră arhetipală pentru educaţia autoritativă – Dumnezeu-Tatăl – îi cuprinde. pe Pământ *atât* pe tată *cât şi* pe mamă). Dacă

tatăl şi mama vorbesc cu copilul lor, iar între ei există o armonie lăuntrică, de-abia atunci ei acţionează ca autoritate adevărată. Dacă părinţii sunt despărţiţi şi o e posibilă o convorbire la care să ia parte toţi trei, atunci poate fi rugat să vină unul dintre naşi sau dintre dascălii copilului. E bine să fie de faţă doi adulţi.

Îl punem pe copil să-şi descrie fapta – la fel cum am făcut noi înşine ci slăbiciunile noastre, în faţa propriului for lăuntric. Şi-i spunem apoi copilului cât suntem de trişti.

Iar apoi în, cursul convorbirii veţi ajunge în faţa unei porţi prin care copilul poate să treacă numai cu ajutorul adulţilor. Singur nu poate s-o facă. Fiindcă această poartă deschide acea regiune sufletească în care – datorită faptului că e sincer cu sine însuşi – adultul găseşte forţa de a transforma ceea ce e întunecat în ceva luminos.

Părinţii sunt cu tot sufletul alături de copil. Amândoi, tatăl şi mama, sunt uniţi cu copilul, îi vorbesc plini de participare lăuntrică. Îi spun cât de mult speră că în inima lui se fa face iarăşi lumină. Forţa de a avea această speranţă părinţii şi-au făurit-o înainte de acest moment. Aşa că părinţii îşi exprimă speranţa şi în numele copilului, iar copilul poate simţi cu acest prilej cât sunt de îngrijoraţi părinţii pentru soarta lui.

Am putea compara o asemenea convorbire cu o balanţă, ale cărei talgere înclină treptat spre starea de echilibru.

Bineînţeles că ar trebui discutat cu copilul şi felul în care el poate să restituie banii furaţi. Copilul poate să-şi pună în mişcare propria fantezie şi să propună o cale prin care el ar dori să se rezolve lucrurile. Acestea sunt amănunte ce pot fi rezolvate în diferite moduri.

Mult mai important este însă ca prin conducerea autoritativă a tatălui şi a mamei copilul să înveţe cum poate fi rezolvată o problemă sufletească. Acest lucru nu s-ar întâmpla dacă faptei i-ar urma o pedeapsă imediată, brutală, fiindcă mai târziu s-ar ajunge, ca urmare, la ceea ce se numeşte „reprimare", „refulare". Şi din păcate, în mod

frecvent tocmai aşa ceva se întâmplă, atunci când partenerul în educaţie lipseşte, adică în cazul în care tatăl şi mama nu conduc împreună procesul educativ.

Dacă însă părinţii trec adeseori, avându-l între ei pe copil, prin poarta ce dă în acea regiune lăuntrică sacră a sufletului în care, prin forţa adevărului, încheiem pace cu noi înşine, atunci tocmai prin aceasta copilul va fi pregătit pentru marile probleme ale vieţii.

Se vorbeşte mult astăzi despre dominarea şi rezolvarea problemelor sufleteşti. E un lucru care dobândeşte din ce în ce mai multă importanţă şi pe care din ce în ce mai puţini oameni reuşesc să-l facă. Dar dacă tatăl şi mama îl conduc în acest fel pe copilul lor, din aceasta poate răsări o forţă sufletească, iar mai târziu în viaţă, când se va afla în puternice tensiuni sufleteşti, omul în formare va putea să rezolve mult mai bine, cu această forţă – o sperăm din inimă – problemele cu care e confruntat.

Unii părinţi mi-au mărturisit, de asemenea, că asemenea convorbiri cu copilul lor au devenit pentru ei înşişi nişte trăiri de care n-ar vrea să fi fost lipsiţi în nici un caz. Dispoziţia ce poate lua naştere cu prilejul unor asemenea convorbiri ne amintesc de cuvântul din Evanghelie: „Căci acolo unde doi sau trei sunt adunaţi în numele meu, mă aflu şi eu în mijlocul lor".[15]

În acest fel, părinţilor le este posibil să devină pentru copil autoritatea iubită, pe care el se sprijină. Ştiu că pentru aceasta se cere o deschidere lăuntrică suplimentare, poate chiar şi o biruire de sine. Dar asta nu poate fi decât bine.

Pe la nouă, zece ani, copilul nu mai poate şi nici nu mai trebuie să fie educat doar pe baza imitării. Acuma e necesar ca în copil să se formeze un glas interior şi ca noi să fortificăm acest glas. Copilul nu poate face aceasta singur, are nevoie aici să fie condus de către o autoritate

Dragi părinți, am văzut astă seară cum copilul trece acuma printr-un proces cu totul deosebit. Dacă vrem ca mai târziu în viață să se poată orienta bine, să se găsească pe sine însuși în misiunea vieții sale, atunci tocmai la această vârstă trebuie creată o premisă fundamentală. Christian Morgestern[16] a scris o poezie în care e exprimat acest lucru, și anume ce poate să devină în viața de adult ceea ce fiecărui om îi este dat să primească în el ca germene în perioada trecerii de la nouă la zece ani. Aș dori să v-o citesc în încheiere:

Poruncitor al gândurilor, și nu doar creatură,
domn al voinței, și nu sclavu-i, ca-n trecut,
măsură și maestru al tălăuzitoarelor simțiri,

prea profund, ca să cadă bolii negării pradă,
prea liber, ca-n el să locuiască timorarea:
Așa se unește un om cu Împărăția spiritelor:

Așa află calea spre Tonul Tronurilor.[16]

Vârsta de nouă ani în cadrul biografiei

Din biografiile unor mari personalități se poate învăța mult despre cel de al nouălea an din viața umană. Vedem că în acest moment se face auzit pentru prima dată motivul vieții ce începe. Se pare că Rudolf Steiner i-a spus lui Walter Johannes Stein că la această vârstă orice om are o întâlnire cu un semen de-al lui, a cărui imagine rămâne înscrisă ca ceva de neuitat în sufletul său.[17]

La Heinrich Schliemann (1822-1890), descoperitorul Troiei, de pildă, așa stau lucrurile. La vârsta de nouă ani, el ia, împreună cu Minna, o fetiță de aceeași vârstă cu el la conacul vecin, o hotărâre ieșită din comun. Ei vor să se căsătorească, spre a merge apoi să dezgroape Troie și mormintele regilor din Micene. După ce copiii au făcut să se nască acest motiv al vieții lui Heinrich Schliemann, ei sunt despărțiți de niște împrejurări exterioare categorice. Singură hotărârea luată împreună cu Minna iese biruitoare din marea pierdere suferită de băiatul Heinrich, în vârstă de nouă ani – o pierdere pe care viitorul cercetător nu avea s-o uite viața întreagă.

„Îi mulțumesc lui Dumnezeu că credința fermă în existența Troiei nu m-a părăsit niciodată, în nici unul din momentele schimbătoare ale vieții mele bogată în evenimente! Dar de abia în toamna vieții mele, și atunci fără Minna – șa mari, mari depărtări de ea – a fost dat să pot aduce la îndeplinire visele noastre de copii, pe care le țeseam acum cincizeci de ani".[18]

Poetul și medicul Hans Carossa (1878-1956) își amintește de niște trăiri pa care le-a avut între nouă și zece ani: „Astfel, sufletul pe care febra îl detașasc puțin de trup era mânat încoace și încolo de niște valuri, în mod minunat, între tot și nimic ... Și dintr-o dată bă-

iatul dorește să întâlnească o figură umană, poate un camarad, poate un conducător sau un ispititor; nu știe dacă e femeie sau un bărbat, dar trebuie să fie o ființă care să-i deschidă perspectiva unei vieți incomparabil mai puternice decât cea pe care o trăise până în acel moment și el e gata să ia asupra lui, pentru aceasta, suferințe cât de mari."[19]

În mod difuz, totuși putând fi recunoscute, el presimte trăsăturile vindecătorului, Rudolf Steiner vorbește despre misterul forței vindecătoare: „Noi putem simți boala în neputința noastră și-l putem simți pe Vindecător, forțe vindecătoare, dacă simțim neputința, dacă am devenit în sufletul nostru înrudiți cu moartea. Simțindu-l pe Vindecător, simțim că avem în sufletul nostru ceva care poate să învie oricând din moarte, în propria noastră trăire lăuntrică".[20] Poetul-medic, cel care vindecă prin cuvânt, a simțit deja în copilăria sa o rază a acestei lumini.

Băiatul bolnav e vizitat de tovarășa sa de joacă, ceva mai mare decât el. ea tocmai trecuse prin trăirea vârstei de nouă ani.

„În sfârșit a venit Eva, mi-a adus ghiocei și a insistat să mă scol din pat. era palidă, înăltuță, devenise aproape o femeie și a fost nevoie să treacă puțin timp până am putut să mă port cu ea la fel ca înainte. adeseori suspina; apoi iarăși se învârtea prin cameră fredonând ceva, în timp ce făcea minunate mișcări de dans; pereții păreau că scot sunete muzicale, iar după ce a terminat, au mai răsunat ca un ecou, câteva secunde. – Când am început să mă laud ușurel cu latina și cu viitoarea mea viață la oraș, ea m-a ascultat liniștită, apoi mi-a destăinuit faptul că și ea fusese în Kading, o vizitase un frate al răposatei ei mame și-i spusese că o va lua curând cu el la Berlin și o va da la școala de călărie artistică. Îi va da un cal murg pentru călărie și o rochie de mătase albastru-verzuie, cu mii de oglinjoare cusute pe ea. Dar ei nu-i place nimic din toate acestea, căci vrea să se facă dansatoare. „O să reușesc", spuse ea.

„Dar mai demult voiai mereu să călărești", am obiectat eu.

„În copilărie doream uneori să fiu un cal alb. Mai târziu mi-am dorit să călăresc un asemenea cal. Dar acuma vreau să fiu dansatoare".

Cu aceasta a început să zboare prin cameră, cu pași ușori și siguri. Mă uitam la ea cu încântare; ultimul rest al insatisfacției mele lăuntrice pierise; pentru prima dată simțeam iar sănătate nouă în toate mădularele ..."[19]

*

Pictorul Oskar Kokoschka (1886-1980) viețuiește această trecere în continuare întunecate ale morții, care-i stăpânesc viața și-i paralizează voința. Vecina care spunea povești a murit. Kokoschka scrie în legătură cu acest eveniment: Eu nu puteam înțelege cu adevărat ce înseamnă să fi murit. Am remarcat doar faptul că ea dispăruse .. Eu nu pot să dispar niciodată, mă gândeam. Bineînțeles, ea nu e aici, dar o fi pe undeva ..." În dimineața celei de a treia zile, băiatul vede pe stradă dricul, iar pe acesta o ladă albă. „M-am uitat mult timp în urma trăsurii aceleia ciudate. Această plecare a chemat în amintire povestea acea de demult, când văzuse pentru prima dată o asemenea trăsură. Am început să presimt vag că totuși lumea exterioară are și ea limite. A fost o trăire a iremediabilului, și eu am simțit-o ca pe o trecere din lumea zilei înspre fatalitatea, ce inspiră frică, a nopții".[21]

Ne-am putea imagina dricul acela, așa cum l-a simțit băiatul, ca pe lucrările de început ale lui Kokoschka, în care culoarea nu joacă un rol prea important, iar petele luminoase, încadrate de mult întuneric, ascund în ele o lumină melancolică.

Aici trecerea înspre viață a luat forma unei impresii imagistice puternice, lucru semnificativ pentru destinul unui pictor. Dar și conținutul acestei imaginii – moartea – a rămas în viața lui Kokoschka

un motiv căruia el i-a dat în repetate rânduri o formă artistică de prim rang.

*

La dirijorul Bruno Walter (1876-1962) e vorba de o impresie auditivă, care dobândeşte importanţă pentru el. Mai mult, impresia fizică vizuală trebuie chiar să dispară, să se dizolve, să se stingă. Ea „îşi aţinteşte auzul" la trăirea legată de această trecere a pragului spre viaţă.

„Şi la băiatul mai mărişor apărea adeseori o stare ciudată a „căderii în visare", o cufundare sau răpire de cele mai multe ori lipsită de obiect, în care toate roţile pe care cascada trăirilor exterioare sau lăuntrice la învârtea de obicei cu atâta vehemenţă, păreau scoase din funcţiune, încetau să se mai mişte. – Îmi aduc aminte cum o asemenea liniştire mi s-a revelat pentru prima dată sub forma unei emoţii pline de întristare, mai simt şi acuma ce am simţit atunci şi mai văd în faţa ochilor locul în care, la zece sau unsprezece ani, am simţit această înfiorare lăuntrică. Nu mai ştiu cum s-a făcut că mă aflam singur în curtea şcolii – poate că era după o oră pe care trebuise s-o petrec în plus la şcoală, drept pedeapsă -, am intrat în curtea mare, pe care n-o cunoscusem altfel decât plină de gălăgia băieţilor care se jucau şi se zbenguiau şi care, de aceea, acum îmi părea de două ori mai goală şi mai părăsită. Mă văd stând acolo, copleşit de tăcerea adâncă, şi când încerc s-o ascult, pe ea şi vântul uşor, am sentimentul că din mijlocul singurătăţii mă apucă de inimă ceva necunoscut, puternic. A fost prima presimţire a faptului că am un suflet şi că el fusese chemat – nu se ştie de unde".[22]

*

Poetul Dante Alighieri (1261-1321) mai este încă un băiat de nouă ani în momentul când întâlneşte, pe una din străduţele Florenţei, o

fată – cam de aceeaşi vârstă cu el – care, după toate probabilităţile, creşcuse în imediata lui vecinătate. Această fată e Beatrice. Numele ei înseamnă „aducătoarea de fericire". Impresia lăsată de această întâlnire fugară, când trece pe lângă fată, are o influenţă din cele mai profunde asupra băiatului. Ca şi cum s-ar afla într-o stare ce depăşeşte cu mult conştienţa de zi, el aude în lăuntrul său glasuri care-i vorbesc.

Acestei trăiri poetul îi dă formă artistică în „Vita Nova" prin următoarele cuvinte[23]: „Deja pentru a noua oară de la naşterea mea cerul luminii se întorsese aproape în acelaşi punct, şi anume în propriul său circuit, atunci când mi-a apărut pentru întâia oară stăpâna transfigurată a spiritului meu, care era numită de mulţi dintre cei ce nu ştiau cum să-i spună, Beatrice. Pe atunci ea se aflase deja atâta timp în acest trup, încât în această perioadă cerul înstelat se mişcase cu o douăsprezecime de grad spre Răsărit, aşa că ea mi-a apărut cam pe la începutul vârstei de nouă ani şi eu am văzut-o pe ea la sfârşitul celui de-al nouălea an al vieţii mele. Mi-a apărut îmbrăcată într-un veşmânt de culoarea cea mai nobilă, roşu sângeriu, plină de modestie şi vrednică de cinstire, cu o cingătoare la brâu şi împodobită aşa cum se cuvenea vârstei ei atât de tinere. În această clipă, o pot spune cu mâna pe inimă, spiritul vieţii, care locuieşte în cămăruţa cea mai tainică a inimii, a început să tremure cu atâta putere, încât în bătăile de puls cele mai uşoare el îmi părea îngrozitor; şi tremurând el a rostit următoarele cuvinte: „Iată un zeu care e mai puternic decât mine şi care vine încoace şi va fi stăpânul meu".

În această clipă, spiritul animalic, care locuieşte în acea cămăruţă înaltă spre care toate spiritele senzaţiilor îşi trimit percepţiile, a început să se minuneze foarte tare şi, vorbind mai cu seamă spiritelor văzului, a rostit aceste cuvinte: „Acum s-a ivit fericirea voastră". În această clipă, spiritul natural ce locuieşte în acea parte în care se petrece hrănirea noastră, a început să plângă şi plângând a rostit cu-

vintele: „Vai de mine, sărmanul! căci de acuma înainte adeseori voi fi stânjenit".

Deşi sunt vecini, Dante o reîntâlneşte pe Beatrice de abia peste nouă ani. El o descrie, pe când avea 27 de ani, precum urmează: „Învesmântată cu totul în alb, între două nobile femei, şi-a întors privirile spre locul unde mă aflam, cuprins de mare şovăire; şi în virtuţile ei negrăite, care acuma îşi găsiseră răsplata în lumile superioare, mă salută în modul cel mai virtuos, încât mi-a părut că văd acolo toate graniţele beatitudinii ..."

De o legătură între cei doi nici nu putea fi vorba, căci Dante fusese logodit încă din copilărie cu Gemma Donati, iar Beatrice se căsătorise la douăzeci de ani cu avutul Simine dei Bardi. Ea a murit la patru ani după această întâlnire.

Dar după moartea Beatricei, Dante s-a simţit inspirat de ea chiar mai mult decât în timpul vieţii. Şi ei ia hotărârea de a spune despre ea, „Ceea ce niciodată n-a fost spus despre o muritoare". În capodopera sa „Divina Comedie", Beatrice este aceea care-l conduce pe poet prin Paradis, spre sferele cele mai înalte ale contemplării lăuntrice, care-i sunt ei accesibile.

Locuitorii oraşului Florenţa i-au cinstit pe Dante şi pe inspiratoarea sa prin statuile de pe Ponde Vecchio. Alihieri şi „aducătoarea de fericire" se salută peste drumul ce traversează podul.

Lucrul care a avut importanţa cea mai mare în viaţa poetului a început cu o trăire a vârstei de nouă ani: INCIPIT VITA NOVA – aici începe noua viaţă – e titlul pe care Dante l-a dat lucrării în care descrie acest eveniment.

*

La Rudolf Steiner (1861-1925), în amintirile legate de viaţa sa, întâlnim următoarele cuvinte. "Înspre Wiener – Neustadt şi mai departe către Stiria, munţii coboară treptat, până în câmpie. Aceasta e

străbătută de meandrele râului Laytha. La poalele muntelui se află o mănăstire de redemptoriţi. Îi întâlneam adeseori pe călugări în cursul plimbărilor mele. Mai ţin minte cât de mult mi-ar fi plăcut să intre în vorbă cu mine. Dar n-au făcut-o niciodată. Aşa că de la întâlnirile cu ei în mine rămânea doar o impresie imprecisă, dar sărbătorească, şi ea mă urmărea multă vreme. Aveam nouă ani, când în mine a prins rădăcini acest gând: trebuie că de sarcinile acestor călugări se leagă lucruri foarte importante, pe care eu trebuie să le aflu. Şi în acest caz eu eram plin de întrebări, pe care trebuia să le port cu mine, fără ca cineva să le dea răspuns. Da, aceste întrebări despre tot felul de lucruri au făcut să fiu un băiat foarte singuratic".[24]

După ce descrie această vieţuire a singurătăţii, Rudolf Steiner arată ce l-a făcut să cunoască pentru prima dată fericirea. „La puţin timp după ce intrasem la şcoala din Neudörfl, am descoperit în odaia sa (a învăţătorului secund) o carte de geometrie. Mă aveam atât de bine cu acest învăţător, încât am putut fără mare greutate să obţin cartea şi s-o folosesc un timp mai îndelungat. M-am aruncat asupra ei cu entuziasm. Săptămâni de-a rândul, sufletul meu a fost plin de congruenţa, de asemănarea triunghiurilor, patrulaterelor, poligoanelor; mi-am bătut capul întrebându-mă unde se intersectează de fapt paralelele; teorema lui Pythagora mă încânta nespus.

Mă satisfăcea în gradul cel mai înalt faptul că se poate trăi cu sufletul în munca de creare a unor forme contemplate lăuntric, fără amestecul impresiilor furnizate de simţurile exterioare. Am găsit consolare aici pentru dispoziţia sufletească în care ajunsesem din cauza întrebărilor la care nu găseam răspuns. Posibilitatea de a sesiza ceva în mod pur spiritual m-a făcut să simt o mare fericire lăuntrică. Ştiu că am cunoscut fericirea mai întâi în contact cu geometria.

În relaţiile mele cu geometria trebuie să văd prima încolţire a unui mod de a privi lumea care s-a dezvoltat treptat în mine. El trăia în lăuntrul meu în mod mai mult sau mai puţin inconştient în perioa-

da copilăriei, iar în jurul vârstei de douăzeci şi unu de ani a luat o formă anumită, deplin conştientă.

Îmi spuneam: contrariile şi procesele pe care le percep simţurile, se află în spaţiu. Dar la fel cum acest spaţiu de află în afara omului, şi în lăuntrul se află un fel de spaţiu sufletesc, care e scena unor entităţi şi procese spirituale. În gânduri eu nu puteam vedea nişte imagini pe care omul şi le face despre lucruri, ci nişte revelări ale unei lumi spirituale pe această scenă a sufletului. Geometria îmi apărea drept o cunoaştere în care aparenţă e produsă de omul însuşi, şi care, totuşi, are o importanţă cu totul independentă de el. În timp ce eram copil, nu-mi spuneam, firește, în mod clar, dar simţeam că omul poartă, probabil, în lăuntrul său cunoaşterea lumii spirituale, la fel cum poartă geometria.

Realitatea lumii spirituale era pentru mine ceva la fel de sigur ca cea a lumii sensibile. Aveam însă nevoie de un fel de justificare a acestei presupuneri. Voiam să-mi pot spune că trăirea lumii spirituale este la fel de puţin o iluzie ca şi aceea a lumii sensibile. În cazul geometriei, îmi spuneam că aici *avem voie* să ştim nişte lucruri pe care doar sufletul le vieţuieşte prin propria sa putere; în acest simţământ găseam îndreptăţirea de a vorbi despre lumea spirituală, pe care o vieţuiam, întocmai la fel ca despre cea fizică. Şi cu am vorbit întradevăr aşa despre ea. Aveam două reprezentări, care erau, ce-i drept, destul de vagi şi care, totuşi, înainte să fi împlinit opt ani, jucau deja un rol important în viaţa mea. Eu făceam distincţie între lucruri şi fiinţe „văzute" şi altele „nevăzute".[24]

Pentru băiatul de nouă ani geometria a devenit un pod prin care se putea face legătura dintre două lumi diferite. Aici a străfulgerat pentru prima oară leit-motivul vieţii lui Rudolf Steiner. În cursul vieţii sale, Rudolf Steiner a construit mai apoi această punte dintre lumea sensibilă şi cea spirituală, situându-se pe solul ştiinţelor naturii din

epoca sa, lucru pe care, înaintea sa, nimeni nu fusese în măsură să-l facă, acest leit-motiv devine vizibil pretutindeni în opera sa.

*

„Iubirea mea dintâi a fost cuvântul. De când îmi pot aduce aminte, rugăciunile şi maximele din Biblie rostite în mod solemn m-au însoţit mereu. Simţeam că ele sunt la fel de indispensabile vieţii ca şi pâinea zilnică". În aceste cuvinte se face auzită tema primordială a unui om care a acţionat într-un mod cu totul deosebit prin acea forţă creatoare ce trăieşte în cuvânt. În calitate de pedagog şi de poet, care a scris numeroase poezioare ce se dau copiilor din şcoala Waldorf pentru a-i ajuta în evoluţia lor, viitorul învăţător de şcoală Waldorf Heinz Müller (1899-1968) a fost în măsură să unească forţa Cuvântului, forţa Logosului cu pedagogia. Despre aceasta ne vorbeşte cartea sa „Puterea vindecătoare a cuvântului şi a ritmurilor"[25], apărută cu un an înainte de moartea sa. Pentru noua ediţie a acestei lucrări, Wolfgang Schad a găsit frumoasele cuvinte: „Puterea vindecătoare a vorbirii şi aplicarea ei intimă în pedagogie au fost pentru Heinz Müller leit-motive care s-au înscris în biografia sa". Ce formă ia la acest om trecerea înspre viaţă? În cuvintele sale găsim vieţuirea pe care a avut-o în acest punct important al vieţii viitorul dascăl; în mod semnificativ ca a avut loc într-o sală de clasă.

„Pe la zece ani trebuia să mă prezint la examenul de admitere în clasa a cincia de gimnaziu. Din cauză că terminasem repede cu el, dat fiind faptul că fusesem scutit de ultima etapă – examenul oral la aritmetică -, am fost trimis într-o clasă mai mare, unde am avut prilejul să particip la prima oră de istorie din viaţa mea. Nu auzisem niciodată până atunci de evenimentele care au fost discutate la acea oră. Tot ceea ce s-a povestit îmi părea cumva cunoscut, din depărtări de timp imemorabile. Fantezia mea picta şi ea la imaginile care se iveau în minte. Nu întotdeauna cele auzite puteau fi puse de acord cu

imaginile dinăuntru. Eram uimit permanent de lucrurile enigmatice care-mi veneau în întâmpinare. Sunt sigur că nu mai auzisem niciodată despre incendierea templului din Efes, despre naşterea lui Alexandru cel Mare în acea noapte a distrugerii totuşi unele imagini ale celor întâmplate atunci îmi păreau cunoscute cu exactitate. Dascălul a zugrăvit în cuvinte pline de viaţă acel eveniment, care a însemnat nimicirea uneia dintre cele Şapte Minuni ale lumii antice. Pe lângă aceasta, din gura lui am auzit nişte cuvinte care pentru mine erau pline de mister: A vorbit despre înţelepciunea misterială, despre cunoaşterea de sine, ca şi despre cuvintele greceşti ce răsunau odinioară în templul zeiţei Diana şi care aveau să răsune din nou la începutul Evangheliei lui Ioan. Deşi ascultam cu încordare la toate acestea, vedeam în spirit şi unele lucruri care se abăteau de la descrierea sa. În tot ceea ce s-a ivit în faţa sufletului copilului, cu deosebită claritate se detaşa imaginea templului în flăcări, oglindindu-se în apa unui golf, precum şi treptele de marmoră luminate de văpăi, care se înălţau direct de pe ţărm. (În anul 1910 încă nu se ştia că templul din Efes se înălţa, într-adevăr, pe ţărmul unui braţ de mare, care apoi a fost acoperit de nisip). Zile întregi după aceea în lăuntrul meu a trăit ceva care parcă voia să întrebe: „Dar cum ai ajuns tu în aceste imagini, care se înălţau în suflet cu claritate, ca nişte amintiri?". Aşa se face că prima mea oră de istorie a adăpostit în ea o asemenea bogăţie de trăire, încât în comparaţia cu ea, toate celelalte trăiri din acea perioadă păleau. O primă lectură a Prologului la Evanghelia lui Ioan nu mi-a adus, firește, nici un fel de lămurire, ci mai curând a sporit confuzia, dând naştere altor nelinişti. Mai târziu, am auzit apoi pentru prima dată de la un elev mai mare acele propoziţii în limba greacă, lucru care a făcut asupra mea o adâncă impresie, fără a putea, firește, să aducă o rezolvare a acelor enigme. A fugi, pur şi simplu, de întreaga problematică, s-a dovedit a fi ceva cu totul imposibil. Trăiri

mult prea puternice se puseseră în mişcare în sufletul meu, prin tot ceea ce auzisem la prima oră de istorie din viaţa mea".[26]

Dar ce trăia oare în primul şi în primul rând în Misteriile din Efes ale zeiţei Artemis? Rudolf Steiner descrie cum acolo oamenii învăţau ce este Cuvântul originar şi cum în acest Cuvânt originar se află ceea ce duce spre Prologul Evangheliei lui Ioan.[27] Iar atunci când Heiz Müller a fost condus prin destinul său spre cariera sa de dascăl la o şcoală Waldorf, când el a intrat pentru prima dată în Şcoala Liberă Waldorf din Stuttgart ca să asiste la ore, el a fost întâmpinat tocmai cu aceste cuvinte, cu Prologul la Evanghelia lui Ioan. El povesteşte toate acestea în felul următor:

„Unsprezece ani mai târziu, cuvintele de la începutul Evangheliei lui Ioan au reapărut, într-un mod deosebit al destinului. Ca student, cu o zi înainte mi se dăduse permisiunea de a asista pentru prima dată la ore la Şcoala Liberă Waldorf din Stuttgart. Dis-de-dimineaţă mă plimbam deja în sus şi în jos pe strada „Kanonenweg" din faţa şcolii, uitându-mă la dascălii şi copiii ce veneau din toate părţile. Apoi s-a apropiat cu paşi grei un bărbat cu capul mare şi trăsături ale feţei viguroase, de ţăran, urcând ultimele trepte ale scării ce ducea spre stradă. S-a oprit în faţa mea, după ce şi eu îl salutasem cu „Grüss Gott"*[1]. A cugetat puţin, după care a spus: „Parcă nu ne cunoaştem!?" La semnul meu afirmativ, el continuă: „Asta e o mare bucurie. O dimineaţă atât de frumoasă, însorită, cu ciripit de păsărele, şi iată că în faţa mea se află un tânăr necunoscut şi mă salută cu atâta „drag". Cel mai în vârstă rosti câteva cuvinte cu un accent inconfundabil de austriac, apoi veni cu o întorsătură neaşteptată: „Aşadar pe mine mă cheamă Karl, cum te cheamă pe tine?" Eu am răspuns: „Heinz". „Heinz suntem prieteni buni, acum însoţeşte-mă, trebuie să mă duc la copiii mei din şcoala Waldorf de peste drum".

[1] Salut frecvent în sudul Germaniei

Aşa am păşit împreună cu dr. Karl Schubert în curtea şcolii. În timp ce el a intrat la copiii săi, într-o baracă, eu m-am dus în baraca administraţiei şi l-am întrebat pe Rudolf Steiner unde să mă duc să asist. El mi-a descris drumul spre o anumită clasă. Mi-a spus să bat la uşă şi să spun că el m-a trimis să asist la ore. Am bătut la uşă şi peste puţin timp Schubert mi-a deschis uşa: „M-am gândit eu că ai să vii la mine azi", spuse el şi mă prezentă de îndată clasei. În ea se aflau copii de cele mai diferite vârste, dintre care unii – stimulaţi în dezvoltarea lor doar timp de câteva săptămâni sau luni -, aveau să se reîntoarcă în clasa lor, iar alţii, care aveau nevoie permanentă de ajutor, printr-un tratament pedagogic special. Schubert stătea în picioare în spatele meu; amândouă mâinile lui erau aşezate pe umerii mei şi el privea pe lângă mine, când prin stânga, când prin dreapta – eu fiind cu o bucată bună mai înalt decât el. Şi el spuse. „Dragi copii, azi am o mare bucurie, fiindcă la noi a venit în vizită un bun prieten. Şi fiindcă eu îl îndrăgesc atât de mult, trebuie să-l iubiţi şi voi". Când, după aceea, am vrut să mă aşez tăcut în spatele clasei, Karl Schubert protestă şi-mi indică o anumită sarcină pe care s-o îndeplinesc. Chemă lângă el un flăcăiaş înalt, greoi, despre care spuse că acesta trebuie ajutat să vorbească în curând. Schubert exersase cu el în fiecare zi primele cuvinte din Evanghelia lui Ioan. Şi acuma mă îndemna să-mi asum eu această sarcină. La fiecare cuvânt în limba greacă pe care trebuia să-l rostesc cu glas tare în faţa băiatului, acesta trebuia să facă un pas înainte bătând cu piciorul în podea. – Aşa că după rugăciunea de dimineaţă şi cele câteva exerciţii pe care copiii le făceau împreună, eu m-am apropiat de băiat şi am început cu rostirea cuvintelor şi cu păşitul apăsat. Între timp, în clasă se făcuse foarte cald, fiindcă soarele strălucea cu putere şi pătrundea în clasă prin ferestrele deschise, încălzind atmosfera din direcţia acoperişului plat al barăcii, care era acoperită cu carton gudronat.

Karl Schubert lucra acum cu ceilalţi copii, în timp ce noi doi exersam în spatele său al nostru *„Εν αρχη ην λογοσ..."*,bătând cu piciorul în podea şi făcând gălăgie. Deodată el se întoarse spre mine şi mă întrebă de ce vorbesc atât de încet; dacă nu cumva aş putea vorbi mai tare. Eu am spus că în acest caz i-al deranja lecţia; dar el nici nu voi să audă de aşa ceva şi-mi arătă cu glas tunător cum voia să rostesc cuvintele. Şi atunci pentru noi a început o cură de transpirat istovitoare, căci cu cât trecea timpul, cu atât mai mult trebuia să-l silesc pe colosul de lângă mine, care nu se mişca aproape deloc, să bată cu piciorul în podea. În cele din urmă, după vreo 50 de minute, ne-am oprit amândoi epuizaţi, în faţa ferestrei deschise, ca să ne mai tragem sufletul. Şi atunci, din gâtlejul ce gâgâia al băiatului veni ceva ca u geamăt-suspin, dar din care puteai deslusi fără putinţă de îndoială cuvintele pe care tocmai le exersasem cu el: *„ Εν αρχη ην λογοσ..."*.

Pentru fiecare cuvânt avea nevoie de o respiraţie profundă, întreagă. Karl Schubert se întoarse cu faţa la noi, asculta acum cu încordare, apoi ne apucă pe rând de umeri, pe băiat şi pe mine, şi propoziţiile sale răsunară pline de jubilaţie: „asta am ştiut-o imediat, azi dimineaţă. – E o zi minunată. Soarele străluceşte, păsările cântă, un tânăr prieten îmi spune „Grüß Gott", - iar tu, băiete, ai rostit primele tale cuvinte."[28]

O altă legătură de destin cu vorbirea era legată de constituţia sa organică. Hein Müller răguşea repede, atunci când îşi ţinea lecţiile. Deja după cea de a doua oră de predare nu mai putea vorbi cu glas tare. Şi tocmai această răguşeală a fost motivul care l-a îndemnat să-i pună lui Rudolf Steiner următoarea întrebare: „Aţi dat atâtea exerciţii de vorbire colegilor de la şcoala Waldorf, cu prilejul cursurilor care au pregătit deschiderea şcolii Waldorf. Ne-aţi putea da sfaturi şi pentru corectarea propriilor greşeli şi deficienţe de vorbire, precum

şi despre felul cum se poate acţiona, vindecând şi educând, cu ajutorul vorbirii?"[29]

Ca urmare, Rudolf Steiner l-a invitat pe Heinz Müller la Dornach, ca să ia parte la un curs de modelarea vorbirii; în mod evident, acesta l-a ajutat să-şi învingă răguşeala, fiindcă de acum înainte nu se mai aminteşte de ea. Pe de altă parte, el a avut convorbiri importante cu Rudolf Steiner despre felul în care forţa vindecătoare a vorbirii se poate revărsa în mod nemijlocit în munca la clasă. În legătură cu acest curs de la Dornach, Heinz Müller relatează: „Aproape tot ceea ce a fost elaborat atunci de către Rudolf Steiner împreună cu noi, într-un cerc restrâns, va fi cuprins, doi ani mai târziu, în cursul de artă dramatică intitulat „Modelarea vorbirii şi arta dramatică" şi poate fi studiat acolo în mod temeinic. Cea de a doua parte a întrebării mele iniţiale a fost abordată apoi, în cursul acestor doi ani, în multe discuţii izolate. De cele mai multe ori au fost nişte observaţii şi sugestii sumare date de Rudolf Steiner, atunci când îi relatam despre dificultăţile unora dintre elevii mei.

Una dintre primele sale observaţii a fost aceasta: „Cultivaţi, la dvs. şi la copiii dvs., cu cea mai mare grijă, vorbirea; fiindcă cea mai mare parte din tot ceea ce dascălul le dăruieşte elevilor săi vine la ei pe aripile vorbirii." În cursul convorbirilor cu copiii n-ar trebui să ne slujim niciodată în mod neglijent de o exprimare banală. Aceasta înseamnă, firesţe, că ar trebui să vorbim cu ei într-un mod elevat-patetic. „Fiindcă banalitatea şi patosul gol de conţinut exclud de la bun început orice simţire caldă şi mai ales umorul autentic. Dar pentru educator acestea două sunt ajutoarele cele mai importante când e vorba de îndrumarea şi conducerea cetei sale de elevi".[30]

Dacă ştii cum a decurs viaţa lui Heinz Müller şi priveşti apoi la viziunea pe care băiatul de aproximativ zece ani a avut-o în legătură cu incendierea templului din Efes, poţi presimţi legătura lăuntrică dintre lăcaşul de Misterii al Antichităţii şi strădania sa de a introduce

în munca pedagogică puterea vindecătoare a vorbirii. Este leitmotivul destinului său, care se arată brusc în momentul trecerii de la nouă la zece ani. Ca într-un punct pe care se proiectează lumina conştienţei, trăiri trecute şi trăiri viitoare devin vizibile, spre a se scufunda apoi din nou. Poate să ne umple de uimire, dar şi mai mult de veneraţie, faptul că tocmai Heinz Müller a fost acela care, atunci când a izbucnit incendiul Primului Goetheanum, s-a aflat lângă Rudolf Steiner şi, la îndemnul acestuia, a trebuit să facă în perete o gaură, prin care s-a putut vedea focarul incendiului. Clădirea care acum era în flăcări fusese o Casă a Cuvântului.

La trei ani după noaptea incendiului, în care Primul Goetheanum fusese mistuit de flăcări, Heinz Müller şi-a început activitatea ca profesor la Şcoala Liberă Goethe din Hamburg- Wandsbek. Timp de 42 de ani, el s-a dedicat cu întreaga forţă a fiinţei sale pedagogiei Waldorf, în care a putut să se reverse forţa Logosului într-un mod atât de plenar cum nimeni n-a mai fost în stare, nici înainte, nici după el. Prin aceasta, pedagogia a dobândit un impuls nou. „Cu acest suprasensibil în lumea sensibilă, cu această descoperire a spiritului, care s-a pierdut din Cuvânt, din Logos, atunci când Cuvântul s-a transformat în idol, cu această redescoperire a spiritului începe era cea nouă în educaţie".[31]

ASPECTE ANTROPOLOGICE ALE TRECERII PRAGULUI CELUI DE AL 9-LEA AN DE VIAȚĂ

Cea de a doua perioadă de şapte ani

Vom studia cel mai just o anumită etapă din viața omului, de pildă cea a vârstei de nouă ani, dacă vom încerca să dobândim mai întâi o perspectivă de ansamblu asupra unei perioade mai mari din dezvoltarea copilului, şi anume perioada cam dintre intrarea la şcoală şi până la încheierea aşa-numitei şcoli primare, În acest interval se desfăşoară procesele celei de al doilea septenal, care, atât în sfera sufletesc-spiritualului, cât şi în cea a creşterii corporale se poate împărți în trei faze.

Să privim mai întâi forțele care, în procesele de creştere, desfăşoară o activitate de modelare plastică. Prima fază începe în sfera capului, cu schimbarea primei dentiții. Urmează apoi, odată cu marea trecere de la nouă ani, modelarea până la capăt a sistemului ritmic format din inimă şi plămâni, şi în cele din urmă are loc, în aşa-numiții „ani zvăpăiați" dintre doisprezece şi paisprezece ani, dezvoltarea definitivă a sistemului metabolic şi al membrelor, de care aparține şi maturizarea organelor sexuale. În aceste trei faze îşi dobândesc forma definitivă, în mod progresiv, capul, trunchiul şi membrele, prin activitatea forțelor de creştere.

În paralel cu creşterea corporală merge dezvoltarea sufletească. Când copilul intră la şcoală, încă mai sunt predominante forțele imi-

taţiei, pe când în dezvoltarea corporală au început deja procesele celei de-a doua dentiţii. În măsura în care copilul dezvoltă din ce în ce mai mulţi dinţi definitivi, facultatea imitării secătuieşte. În momentul în care copului are de două ori mai mulţi dinţi definitivi decât dinţi de lapte, el a atins maturitatea propriu-zisă în ceea ce priveşte dentiţia, iar forţele imitării seacă în cea mai mare parte. Aceasta se întâmplă în cadrul trecerii de la vârsta de nouă ani. În cea de a doua fază, procesul creşterii îşi deplasează centrul de greutate de la cap spre sfera inimă-plămâni. În cursul acestui proces, care duce la maturizarea respiraţiei, copilul intră în „perioada obiectivă".[32] Este partea echilibrată, mijlocie, a copilăriei. Atunci când creşterea din cea de a treia fază îşi deplasează centrul de greutate în sistemul metabolismului şi al membrelor, a fost făcut primul pas al maturizării pentru viaţa pământească şi încep „anii zvăpăiaţi". Aşa că procesul progresiv al creşterii îşi atinge punctele sale culminante în momentul schimbării dinţilor, în cel al maturizării respiraţiei şi în cel al maturizării pentru viaţa pământească. În sfera sufletesc-spirituală, acestor faze le corespund imitarea, „perioada obiectivă" şi vârsta ingrată.

Această dezvoltare pe faze din cadrul celei de a doua perioade de şapte ani, la care ia parte în mod deosebit mereu câte un alt pol al corporalităţii, are loc întotdeauna în armonie cu întregul fiinţei. Astfel, în perioada schimbării dinţilor (modelarea definitivă a polului capului), copilul este activ, bineînţeles, şi în sfera voinţei (sistemul metabolismului şi al membrelor) şi depinde de o viaţă reglementată, ritmic ordonată (sistemul ritmic). În cea de a doua fază, polul capului şi cel al voinţei participă, prin conlucrarea lor polară, la modelarea sistemului ritmic şi ele duc în sfera inimii şi a plămânilor la creştere şi maturizare. În faza a treia, polul capului şi sistemul ritmic acţionează asupra omului metabolismului şi al membrelor, lucru care îşi găseşte expresia în atingerea maturităţii pentru viaţa pământească. Aceste procese pot fi ilustrate printr-o reprezentare schematică.

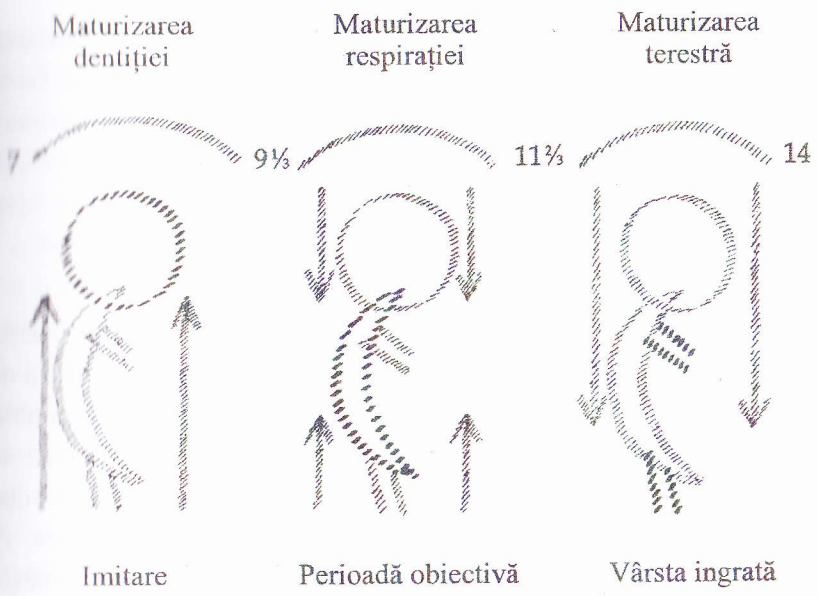

La baza acestei schiţe se află reprezentare schematică a omului tripartit, aşa cum a făcut-o Rudolf Steiner cu diferite ocazii în cursurile sale de pedagogie. Dezvoltarea progresivă a creşterii corporale este redată prin părţile haşurate cu negru ale capului, trunchiului şi membrelor. În domeniul sufletesc-spiritualului, dezvoltării corporale îi corespund imitarea, perioada obiectivă şi vârsta ingrată. Influenţele exercitate de fiecare dată de către celelalte două sisteme asupra celui de al treilea sunt indicate prin săgeţi.

Aşadar, în perioada şcolii primare, între şapte şi paisprezece ani, se află două momente de trecere de importanţă decisivă: trecerea de la nouă, respectiv cea de la doisprezece ani. Dat fiind faptul că noi studiem aici şapte ani cu cel de doisprezece ani. Cu ajutorul acestei alăturări vrem să circumscriem spaţiul în care are loc trecerea de la nouă ani.[33]

Comparație între copilul de 7 ani și cel de 12 ani

Sfera membrelor

Deosebirea dintre copiii de clasa I și cei de clasa a VI-a te izbește imediat dacă intri în pauză în curtea școlii. Cei mici sunt înaripați de o sete irezistibilă de a se mișca, ei se joacă „de-a prinselea", în jurul învățătorului lor. La ei totul e ușor și grațios, fără efort, nicăieri nu vezi ceva care să țină de forțele greutății. La cei mai mari, în derularea mișcărilor se poate simți o greutate și o anumită oboseală. Ei obișnuiesc să stea în picioare, ca s-o ia apoi la fugă pe neașteptate – aceste două stări alternează la ei mereu, în mod abrupt. Uneori chiar își pierd echilibrul în spațiu, se poticnesc, cad. Mersul devine dezordonat, pare că ei umblă în tranșă. Și cât de altfel e strângerea de mână a copiilor de șapte ani, în comparație cu a celor de doisprezece ani! Dimineața, mica ceată năvălește în întâmpinarea învățătorului. Spre el se întind, pline de simpatie, multe mâini deodată, ca să-l salute. Unii dintre copiii chiar se așează încă odată la rând, ca să repete gestul de strângere a mâinii. Pe copilul de clasa a șasea se poate întâmpla să-l coste deja un oarecare efort ca să dea mâna pentru salut, iar uneori mâna e rece și umedă. La clasa I, învățătorul ar putea să aibă pentru toți copiii săi treizeci de mâini, în clasa a VI-a i se pare uneori că cele două mâini ale sale sunt prea multe.

Și lungimea relativă a membrelor e diferită la elevii mai mici față de cei mai mari. În timp ce copilul mic, dacă-și așează brațul deasupra capului, ajunge numai bine cu vârful degetelor până la marginea de sus a urechilor, lucru pe care, ca să-și dovedească maturitatea pentru școlarizare, îl execută cu mândrie, copilul de clasa a VI-a

poate că reușește să acopere deja cu mâna întreaga ureche. La aceste două trepte de vârstă, lungimea relativ minimă și lungimea relativ maximă a membrelor își stau față în față. Aceasta e însă o expresie a faptului că cei mici au cu totul altă relație cu membrele lor în comparație cu cei mari.

Membrele relativ scurte ale copilului de șapte ani sunt treze, active și pline de voioșie. Prin membre, el se unește cu lumea înconjurătoare. Mâinile și picioarele sunt acelea care vor să învețe, nu capul. Mânuțele plinuțe „mototolesc" o bucățică de ceară, dându-i forma unui cârnat lung și pe urmă îl transformă în casa unui melc. Cu aceasta, copilul „a prins", în sensul adevărat al cuvântului, forma de spirală. Pășind, sărind sau bătând din palme, cei mici rostesc șirurile de numere și le învață în acest mod, și anume prin membrele lor, aproape fără nici un efort.

Membrele relativ lungi ale copiilor de clasa a VI-a sunt întrucâtva obosite și grele. Activitatea lor nu mai slujește doar trezirii sau întipăririi, ci și procesului invers: formării unei reprezentări. Dacă, de pildă, niște copii de clasa a VI-a lucrează la o tavă din lemn, ei poartă deja în lăuntrul lor, până la un anumit punct, reprezentarea formei acestei tăvi, iar scopul muncii pe care o îndeplinesc cu mâinile este doar acela de a remodela lemnul până când forma pe care ei o văd în bucata de lemn – în cazul nostru, tava – devine vizibilă. Lucrul însuși e modelat, „trezit", de către membre. Copilul de șapte ani își mai modelează încă întru totul propria ființă. Prin activitatea membrelor sale, ajunge treptat la o anumită înțelegere. El se trezește atunci când face ceva cu mâinile sau cu picioarele.

Până la un anumit punct, e îndreptățită obiecția că, atunci când desfășoară o activitate meșteșugărească, elevul mai mare lucrează și asupra propriei sale ființe și că cel de clasa a I, când a înțeles spirala, a remodelat ceva, adică un obiect din afara sa. Însă nu e voie să uităm că cel de șapte ani dobândește de abia la sfârșitul activității sale

(modelatul în ceară) conștiența formei (spirala), în timp ce copilul de doisprezece ani are deja la început o anumită conștiență a formei, pe care o îndreaptă asupra lucrului din afară – în cazul nostru, lemnul. Aceste două procese se desfășoară în două direcții diametral opuse.

Copilul de clasa I	se modelează prin activitatea membrelor pe sine însuși (a devenit conștient)
Copilul de clasa a VI-a	modelează prin activitatea membrelor obiectul (a modela)

Alăturarea copilului de clasa I și a celui de clasa a VI-a arată că are loc o inversare între forțele care acționează în polul capului și cele active în polul membrelor. În special aici, cel de al nouălea an de viață, pe care mai târziu îl vom studia separat, este de mare importanță, ca punct de intersecție.

După ce am arătat care sunt deosebirile în sfera membrelor, vom privi acum mai de aproape remodelarea ce are loc în sfera capului.

Sfera capului

Fețișoara celui care de-abia a început să meargă la școală e rotund, moale. Obrăjorii, năsucul cârn și, mai ales, dinții – totul e încă în formare. Cu toate că sunt plini de voioșie, ochișorii ca niște steluțe mai au în ei ceva visător. Impresiile fluctuante aduse de simțuri par a voi să acționeze ca din afară asupra copilului, ca să lucreze asupra căpșorului său cufundat în somn, să-i dea forme mai fine. În comparație cu acesta, la copilul de clasa a VI-a ne vin în întâmpinare niște trăsături care au deja caracteristicile lor: buze subțiri sau groase, poate un nas mai ascuțit, niște ochi care au devenit mult mai treji. Din chipul de copil s-a ivit atenția și o expresie personală. Din punct

de vedere plastic, întreaga față e mult mai bine conturată. De regulă, procesul de formare a dinților s-a încheiat.

Capul copilului de clasa a VI-a e relativ mic, cel al copilului care de-abia a fost dat la școală e relativ mare. Aici stau față în față tendința de a avea capul mic și tendința de a avea capul mare. Rudolf Steiner a atras atenția asupra faptului că copiii cu capul mare au o fantezie deosebit de bogată, în timp ce copiii cu capul mic nu prea au fantezie, în schimb capacitatea lor de memorizare e mai bine dezvoltată. Această constatare poate fi transferată asupra treptelor de vârstă corespunzătoare clasei I și clasei a VI-a.

Spiritul din copilul de clasa I mai doarme încă, în timp ce forțele plastice, care sunt vizibile în mod deosebit în procesul celei de a doua dentiții, lucrează la modelarea acestei forme a capului. Impresiile lumii diurne sunt primite de copilul mic într-un mod numai pe jumătate treaz, cu alte cuvinte, el își formează imagini colorate, tălăzuitoare, care nu posedă un caracter de reprezentare exact. Lui îi place cel mai mult să-l asculte pe învățător spunând basme. Adeseori și-a îmbrățișat căpșorul cu un braț și privește așa, dăruit cu totul, într-o lume de imagini lăuntrice.

Dacă învățătorul povestește despre o Scufiță Roșie, despre florile din pădure și despre lup, el împrumută lucruri din viața zilnică, dar le tratează în mod imaginativ. Scufița cea roșie se dovedește a fi temperamentul sanguinic al Scufiței Roșii, prin florile din pădure ea se lasă în voia farmecului exercitat de lumea simțurilor, lupul care o împinge pe Scufița Roșie este sfera – devenită imagine – a metabolismului și a membrelor, care a pus stăpânire pe intelect. Pentru copil, imaginea lupului dă același sentiment pe care îl are adultul atunci când în jurul său se țese o rețea de intenții rele.

Basmul spune numai sub formă imaginativă niște lucruri adevărate și pline de înțelepciune, pe când în sfera reprezentării pure, el pare enigmatic sau fantastic. Pe această cale imaginativă, copilul e

condus de către basm spre lucrurile vieții de zi cu zi. E ca un fel de vis din care te trezești, prin care lucrurile din jur sunt caracterizate adeseori în mod clar, potrivit cu esența lor.

Să urmărim acum procesele care au loc în regiunea capului la copilul de 12 ani. Vedem, treaptă cu treaptă, cum și aici – ca și în sfera membrelor – la cele două etape de vârstă, procesele merg în două direcții diametral opuse.

La 12 ani, copilul a ajuns atât de matur încât să poată intra în contact cu fizica.[34] Putem începe cu o experiență foarte simplă: Cum se modifică lumina într-un recipient de sticlă plin cu apă, atunci când apa devine încetul cu încetul tulbure din cauză că turnăm în ea o soluție? Premisa unei observații exacte e o distanțare de tine însuți. Din punct de vedere sufletesc, e atitudinea de „antipatie". Obiectul observației trebuie privit așa cum este, fără modificările ce se pot amesteca venind din observatorul însuși.

Elevul observă cum lumina clară a becului electric apare, pe rând, galbenă tulbure pare albastră. (Cu totul alta e atitudinea elevului de clasa I, care plin de simpatie la glasul învățătorului, în timp ce acesta spune o poveste).

A doua zi, experiența e reprodusă din memorie. Obiectul observației nu se mai află în planul exterior, ci în lăuntru. E nevoie de o „antipatie" sporită, spre a ține la distanță amestecul influențelor care pot veni din propriul suflet. (Întâlnim și aici atitudinea diametral opusă la copilul de șapte ani: el ascultă plin de simpatie la glasul învățătorului, pe care în mai și învăluie cu fantezia sa)

A treia zi, elevul de clasa a VI-a reflectează la experimentul cu culorile. El a ajuns să-și dea seama că esența luminii este aceea de a deveni activă când răzbate printr-un mediu tulbure, astfel încât apar atunci culorile galben, portocaliu și roșu. Esența pasivă a întunericului i se revelează drept albastrul apei tulburi străluminate de razele Soarelui Acuma elevul și-a creat o legătură absolut individuală cu

procesul devenirii culorilor. Într-un anumit sens, aici se întâlnesc percepțiile lăuntrice ale copilului de șapte ani cu cele ale copilului de 12 ani. Și totuși ce deosebire! Și elevul de clasa I, care, plin de dăruire, învăluie glasul dascălului cu multă fantezie, percepe imaginile tălăzuitoare ca și cum ele ar proveni dintr-un izvor ce țâșnește din lăuntrul său, la fel cum elevul de clasa a VI-a percepe în sufletul său natura de izvor a luminii, ale cărei fenomene devin vizibile în culori.

Elevul mai mic se cufundă ca de la sine în această viață imaginativă care se naște foarte repede în el, dacă nu face altceva decât să asculte liniștit glasul învățătorului său. Elevul mai mare are nevoie de câteva zile ca să aprofundeze un lucru, până când să poată sesiza și el sub formă imaginativă o impresie din lumea diurnă.

Putem sintetiza în felul următor procesele care au loc în sfera capului la copilul de șapte, respectiv de doisprezece ani.

Clasa I	Spiritul din cap, care doarme, urzește în elementul imaginativ și, pe măsură ce se trezește, găsește înțelegerea justă a lumii diurne.
Clasa a VI-a	Spiritul din cap, care e treaz, pătrunde în lumea diurnă și găsește elementul imaginativ în sferele cufundate în somn ale propriului suflet.

Sfera trunchiului

După ce am găsit deosebiri clare în sistemul capului și cel al membrelor, să încercăm a afla dacă și în trunchi se arată o asemenea schimbare.

E izbitor faptul că elevii de clasa I, dacă șed lângă unii de clasa a VI-a nici nu sunt cu mult mai mici decât aceștia, așa cum e cazul când stau în picioare. Există deci o deosebire marcantă între mări-

mea copiilor din aceste două grupe de vârstă atunci când şed, respectiv când stau în picioare.

La copiii mai mici, trunchiul are o formă mai mult cilindrică şi o burtică copilăresc-rotundă. La elevele de clasa a VI-a se conturează în mod clar talia, pe care uneori ele o subliniază cu ajutorul unei centuri, ca să pară o „talie de viespe". De perioada pubertăţii ţine şi faptul că ele sunt mai grăsuţe. La băieţi e evidentă o conturare mai precisă a diferitelor părţi ale corpului, apare elementul osos în primplan, în timp ce la micuţii de ambele sexe predomină părţile moi.

Sistemul ritmic – constând din inimă şi plămâni – îşi are sediul în cavitatea toracică, îşi găseşte expresia, din punct de vedere sufletesc, în viaţa afectivă. La copiii mai mari mici, predomină respiraţia, adică ei au o respiraţie uşoară şi accelerată, motiv pentru care respiraţia nu cuprinde întreg spaţiul pulmonar. La elevii mai mari, mai ales la băieţi, se vede din respiraţia costală că spaţiul pulmonar e mai bine aprovizionat cu aer. Mişcările respiratorii au devenit mai profunde şi relativ lente.

Şi valorile pulsului au suferit modificări: în raport cu respiraţia uşoară, cei mici au un puls relativ lent.[35] Acest raport, deplasat în direcţia respiraţiei, al indicelui puls respiraţie, se arată şi în sfera sufletescului: cei mici sunt adeseori copleşiţi de mediul înconjurător, de care sunt legaţi şi prin mijlocirea aerului, de prea multele impresii de care adeseori nu se pot apăra. În timp ce lacrimile încă mai curg pe obraji, ei pot să râdă iarăşi, şi tocmai de aici se vede în ce largă măsură viaţa de sentiment a copiilor mici e determinată de impresiile din afară.

Elevii de 12 ani au un puls mai rapid, în raport cu respiraţia lor, care a devenit mai lentă. Sentimentele puternice, ridicate pe valurile sângelui, din sfera metabolismului, îl pot stânjeni din lăuntru pe elevul mai mare, la fel cum cel de şapte ani poate fi uşor copleşit de impresiile venite din lumea exterioară.

Vedem astfel cum copilul de clasa I e încă total întreţesut, în viaţa lui de sentiment, în dispoziţia lui sufletească fundamentală a simpatici cu lumea înconjurătoare, căreia nu-i poate opune, în esenţă, nici un fel de sentimente proprii. Elevul de 12 ani poate să ajungă la o atitudine de autoapărare înspre exterior, din cauza sentimentelor care se înalţă din corpul său şi, în primă instanţă, nu au nici o legătură cu lumea exterioară. Antipatia, în primă instanţă legată de forţele trupului, este însă, pentru formarea reprezentărilor*[2], o forţă sufletească importantă, care e sprijinită în mod just dacă acum încep să fie predate ştiinţele naturii. Vom arăta aici în încheiere, cu ajutorul a două întâmplări, modul diferit de a avea trăiri la copiii de clasa I, respectiv de a VI-a.

Exemplu de antipatie legată de forţele trupului

Copiii clasei a VI-a au ieşit în pauză. O singură elevă a rămas la locul ei, cu capul sprijinit în pumni şi ochii închişi. Fără nici un motiv exterior, ea se află într-o stare de puternică emotivitate, s-ar putea crede că inima îi bate foarte tare. Dar după aceasta urmează un suspin adânc, ea bate darabana de câteva ori pe pupitru, se ridică în picioare şi se îndreaptă spre uşă. „Ce este?" o întreabă învăţătorul, plin de participare lăuntrică la starea ei. „Nimica", îl asigură ea destul de neglijent, „nu, nimica, zău", râde şi fuge în curte.

În clasele mai mari, un asemenea incident aproape că este exclus, dar el poate avea loc foarte bine în perioada prepubertară. Forţele antipatiei se ridică din corp la suprafaţă şi copilul se izolează cu totul de lumea înconjurătoare, chiar dacă, poate, doar pentru un timp foarte scurt. Nu lumea exterioară, ci cea interioară, care e supusă la tot felul de factori perturbanţi ce se pot înălţa din corp, determină

[2] în sensul cuvântului „a-şi pune în faţă": germ. vorstellen – vor = în faţă, stellen = a pune – n. trad.

adeseori viața afectivă. În majoritatea cazurilor copiii nu sunt în stare să spună ce anume cauzează dispoziția lor sufletească. Nici copilul de șapte ani nu știe ce anume îi determină comportamentul. El e influențat de imitare care acționează asupra corpului.

Exemplu de felul în care copilul e determinat prin simpatie de la exterior

O fetiță de clasa I a folosit niște cuvinte grosolane, urâte. Învățătorul spune, dezamăgit: „S-a întâmplat un lucru rău. Probabil că voi n-ați auzit, dar un copil de la noi a folosit niște cuvinte foarte urâte". „Eu știu!" strigă într-un glas colegii care stau în apropierea ei. Un băiat căruia i-ar plăcea să repete acele cuvinte urâte, se anunță manifestându-se vehement. În acest fel, elevul ar putea repeta cuvintele fetiței, gândește învățătorul, mie îmi e imposibil. Băiatul se ridică în picioare. Dar văzând chipul trist al învățătorului său, băiatul, întors și el acuma cu totul spre interior, șoptește: „Nici eu nu pot să le spun".

Sinteză

Reținem observațiile esențiale pe care le-am făcut, sub forma unei scheme și le ordonăm.

	Clasa I	*Clasa a VI-a*
Capul	mare	mic
	imaginații	reprezentări
	doarme	e treaz
Trunchiul	rotunjor	zvelt, mic
	întreținut cu lumea	viață lăuntrică
	înconjurătoare	proprie
	doarme	visează
Membrele	scurte	lungi
	raportate la mediul	raportate la lumea
	ambiant	interioară
	treze	dorm

Deosebirile din sferele capului, trunchiului și membrelor pe care le-am arătat la copilul de șapte ani, respectiv doisprezece ani, se găsesc, firește, și dacă vom compara un copil de cinci ani cu unul de paisprezece ani. Cu cât devine mai mare distanța în timp de răscrucea de la nouă ani, cu atât mai clar iese în evidență și contrastul descris mai sus.

Copilul la răscrucea de la nouă ani

„Mutarea în casa proprie"[36]

Comparația dintre copilul de șapte ani și cel de doisprezece ani a arătat că în perioada intermediară au loc mutații profunde atât în sfera sufletesc-spirituală, cât și în cea fizică. Toate cele trei sisteme ale ființei umane tripartite suferă o metamorfoză. S-ar putea spune, după aceasta, că a avut loc „mutarea în propria casă" a copilului. Se pune însă întrebarea dacă la baza acestei mutări se află o legitate anume.

Rudolf Steiner a vorbit odată despre un râu[37] ale cărui ape dispar într-un anumit loc, spre a reveni la suprafață în altă parte. Acesta e fenomenul din natură cu care a comparat el procesele sufletești ce au loc în om. Elementul sufletesc – a spus el – poate să dispară în lăuntrul omului, spre a se ivi mai târziu sub o formă metamorfozată.

Dacă privim din această perspectivă diferența dintre copilul de șapte ani și cel de doisprezece ani, putem constata că, de pildă, însușirile pe care elevul de clasa I le poseda în zona capului dispar, ivindu-se, în schimb, la cel de 12 ani, în sfera membrelor. Copilul de șapte ani are capul mare și trăiește, dormind, în lumea propriei sale fantezii; membrele lungi ale copilului de 12 ani devin somnolente și sunt asociate cu propria sa lume. Avem o trăire asemănătoare dacă ne reprezentăm membrele copilului de șapte ani. Ele sunt scurte, se află într-o relație plină de vioiciune cu lumea din jur și sunt treze. Dar și aceste însușiri dispar, ca să reapară mai târziu, în sfera capului, la copilul de 12 ani. Capul său e relativ mic, iar prin activitatea sa neurosenzorială el dezvoltă o relație plină de viață cu lumea înconjurătoare; spiritul e treaz în zona capului. În sfârșit, găsim această

mutație și în sistemul ritmic. Copilul nu mai viețuiește doar în lumea din jurul său (imitare), ci ajunge acum să aibă trăiri proprii, pe care poate să le opună în mod conștient celor din jur.

În ce mod ia naștere această schimbare? Nu presupune ea oare un fel de „remodelare" lăuntrică, la care trebuie că participă forțe de sus și forțe de jos? Această presupunere e confirmată de fenomenul care se poate citi în procesele ritmice ale circulației sanguine și ale respirației.

Mișcarea de sus în jos se exprimă în faptul că respirație ia în stăpânire plămânii într-un mod mai puternic și mai adânc. Acestei treceri – înrudite cu ritmul descendent – i se împotrivește, venind de jos, o altă mișcare, un ritm ascendent. Ea vine din sânge și, cu cât copilul se apropie mai mult de pubertate, tinde tot mai năvalnic să se înalțe din sfera metabolismului.[38]

Pulsul și respirația sunt împreună o importantă formă de exprimare pentru omul aflat în acord cu sine însuși. Omul se află în armonie atunci când la o respirație (inspir-expir) revin patru bătăi ale pulsului.

Doctorița Hadumoth Rötges, care lucrează într-un cabinet școlar, atrage atenția asupra faptului că în jurul vârstei de 9 ani „curba ascendentă a pulsului și curba descendentă a respirației se întâlnesc"[39] și că ambele forțe ajung în echilibru, formând pentru scurt timp raportul de 1:4. Aceasta înseamnă că nu predomină nici pulsul, nici respirația, ci amândouă se află în armonie. În acest moment al trecerii, „eul se cuplează la metabilism".[12] Copilul se viețuiește pe sine însuși ca fiind despărțit de lume, ca opunându-i-se, ca eu.

„Mutarea în propria casă" e impulsionată deci, pe căile respiratorii și sanguine, de către sistemul ritmic.

„Planul mutării" poate fi ilustrat cel mai bine cu ajutorul unei schițe, din care devin vizibile mișcările ascendente și cele descendente.

Aici este deosebit de indicată o prezentare schematică a omului tripartit pe care a dat-o Rudolf Steiner.[40] Figurile geometrice care stau la baza desenului – rază, secera lunii, cerc – se pot transforma una într-alta prin diferite mişcări. Deschizându-se la infinit, cercul poate să se transforme în semilună şi apoi în rază, iar prin „restrângere" el poate reveni la forma de cerc, modelând curbura părţii de mijloc când din exterior, când din interior. Astfel, această figură, dacă o punem în mişcare, atrage atenţia asupra metamorfozelor care au loc în sfera membrelor, trunchiului şi capului, respectiv: capului, trunchiului, membrelor, lucru care nu poate fi observat în fizic, dar e sesizabil în sfera sufletesc-spiritualului.

Exact în punctul de intersecţie al acestei dezvoltări se află, la vârsta de 9 ani, ceea ce Rudolf Steiner a desenat drept „trecere înspre viaţă". Dacă vrem să înţelegem mai bine importanţa acestui punct de intersecţie sau de răscruce din cel de al 9-lea an al vieţii, trebuie să ne întrebăm mai întâi care e sensul acestei inversări dintre forţele capului şi forţele membrelor.

Ce s-ar întâmpla cu omul în creştere dacă spiritul din capul său ar rămâne cufundat în somn, dacă impresiile sale ar fi mereu pline de fantezie, iar percepţiile ar rămâne mereu legate, prin imitare, de ambianţa sa? Devine imediat limpede că în acest caz ambianţa şi-ar pune mereu amprenta asupra lui. N-ar exista nici o posibilitate ca el să se separe de lume, să cugete asupra ei, şi ci atât mai puţin să pună în mişcare în lăuntrul lui nişte impulsuri ale gândirii. Aşadar, e necesar ca cul să se poată transpune în funcţiile din regiunea capului. Prin aceasta ia naştere posibilitatea ca omul să formeze reprezentări în mod independent de impresiile interioare sau exterioare.

Elev de clasa I Elev de clasa a VI-a

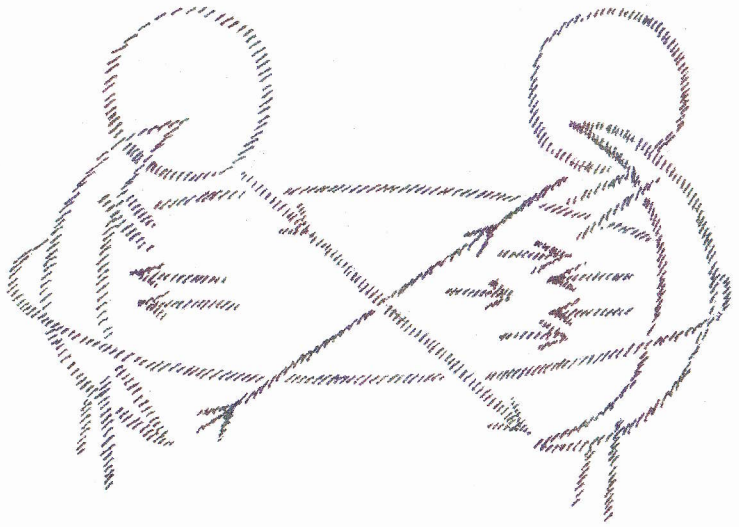

Două asemenea figuri, care se opun una alteia, îl pot reprezenta pentru noi pe copilul de 7 ani, respectiv pe cel de 12 ani. Urmărim printr-o linie mişcarea ascendentă, care merge, în sfera membrelor copilului de clasa I, până spre zona capului copilului de clasa a VI-a, şi ne reprezentăm printr-o a doua linie mişcarea descendentă, ce coboară din zona capului copilului mic în sistemul membrelor elevului mai mare. Modificarea din sistemul ritmic e ilustrată printr-un cerc. Impresiile copilului de 7 ani, pe care le primeşte în principal din lumea înconjurătoare, sunt reprezentate prin razele ce vin din exterior, iar sentimentele proprii pe care elevul mai mare le aduce în întâmpinarea lumii, prin raze în sensul opus celor ce vin din afară.

Ne mai putem întreba apoi ce urmări ar decurge pentru sistemul metabolismului şi al membrelor dacă membrele noastre şi-ar păstra mereu acest caracter de percepţie treaz pe care-l au la copilul mic. În acest caz, omul ar trebui să renunţe la încercarea de a modela după voia sa lumea înconjurătoare. Căci copilul îşi păstrează forţele creatoare în sfera propriei sale fantezii. Aceasta se epuizează în joc, iar copilul nu posedă puterea de a îndrepta acest curent al fanteziei într-o asemenea măsură înspre exterior – spre obiect -, cum îl vedem făcând pe sculptor. Eul trebuie să se poată „cupla" şi la impulsurile noastre de voinţă.

Găsim ceva similar şi în regiunea sistemului median. Dacă adultul ar trăi exclusiv în sentimentele lumii înconjurătoare, atunci el ar fi neputincios, în prada influenţelor simpatiei şi antipatiei. Şi-ar pierde echilibrul sufletesc, pe care şi-l realizează tocmai datorită faptului că se poate vieţui pe sine însuşi în efectele simpatiei şi antipatiei. prin aceasta, el descătuşează din vrajă acţiunea directă a elementului simpatie-antipatie, fiindcă îl înalţă în sfera percepţiei. Dar şi acest lucru e posibil numai prin acţiunea eului, care este modelat prin activitatea de percepţie în sfera simţirii.

Vedem astfel în toate cele trei domenii că până la vârsta de 9 ani domină influenţele exercitate de lumea înconjurătoare. Apoi, prin faptul că seacă facultatea imitării, se încheie o întreagă perioadă a vieţii. Intră în acţiune un nou impuls. Sinea, ca individualitate nepieritoare, intervine în viaţa trupului prin remodelare. Intrarea eului, fiindcă are loc într-o perioadă de trecere, se produce deci într-o fază de echilibru labil. De acest fapt sunt legate dificultăţile deosebite ale trecerii de la 9 ani şi ele pot fi un motiv important pentru ca la această vârstă să înceapă, în şcolile tradiţionale, repetenţiile.

Acest proces e comparabil cu o naştere. Căci la fel cum prin naştere copilul se desprinde din punct de vedere fizic de corporalitatea mamei, tot astfel acum se eliberează din punct de vedere sufletesc de ambianţa sa, în care a trăit în lucruri, imitându-le. Şi de astă dată ceea ce s-a născut are nevoie de ocrotirea şi iubirea educatorilor.

În ce fel vieţuieşte copilul această trecere? În privirea sa e ceva trist, mersul e mai greoi decât înainte, copilul a devenit sensibil. El îşi dă seama că lumea din jur, de obicei atât de familiară, i-a devenit străină. Din timp în timp ar vrea să se retragă cu totul. Îi pare enigmatic faptul că acuma, dintr-o dată, e despărţit de lume, că tatăl, mama şi prietenii săi se află în afara cercului său îngust. Doreşte să se întoarcă în trecut, să fie iarăşi înţeles, să i se dăruiască iubire. Dar s-a furişat ceva enigmatic, ce împiedică realizarea acestui lucru.

În sânul acestei singurătăţi, în copil prind să se mişte sentimente dintre cele mai gingaşe şi nimic n-ar trebui să-l deranjeze acum, nici curiozitate, nici agitaţie. În această singurătate el se găseşte pe sine, simte că poartă în lăuntrul lui un eu şi că, pornind de la acest eu, va păşi în viaţa sa.

E foarte importantă dispoziţia în care adulţii îl însoţesc pe copil de-a lungul acestei faze dificile din viaţa sa. O dispoziţie temătoare, resemnarea omului modern sau superficialitatea ce domneşte, în marile oraşe pun greutăţi extraordinar de mari în calea acestui proces. Dacă însă în preajma copilului se întâmplă multe lucruri dătătoare de bucurie, voioşie, şi dacă el vede cum cei mari fac faţă unor situaţii grele ale destinului, atunci şi asupra lui trece scânteia acceptării eului. Aceste împrejurări pot acea o influenţă hotărâtoare asupra în-

tregii vieți. Adeseori, aici se decide asupra faptului că copilul se va dezvolta în sensul unei personalități cu eul puternic sau cu eul slab.[41]

Cum ajută planul didactic?

Toate îndrumările date de Rudolf Steiner în planul didactic al școlii Waldorf în ceea ce privește clasa a III-a au misiunea de a-i forma copilului un înveliș, spre a putea să-și primească eul. E prevăzută, de pildă, epoca de construire a caselor. Se înalță zidurile, deasupra se construiește acoperișul, lumea exterioară e izolată. În această activitate, copilul viețuiește procesul de formare a propriului său spațiu interior și tocmai această trăire e ceea ce copilul caută de fapt. El găsește calea ce duce la sine însuși. La această vârstă, copilul face cunoștință și cu munca agricultorului. El ară pământul și seamănă. Și în acest timp viețuiește, ca într-o imagine, următorul lucru: „La fel cum se dezvoltă germenele, așa iese la iveală și eul meu, care e sădit în sufletul meu".

La orele de limbă maternă, care în școlile Waldorf se fac într-un mod special, copilul învață treptat, cu ajutorul unor poezii, în ce fel se poate strecura cu eul său în sunetele vorbirii, spre a scoate din ele, din germenii vorbirii, niște imagini. Dacă acest lucru reușește, el simte că produce cu totul din sine însuși exprimarea verbală. (Importanța materialului de povestit e descrisă în capitolul „Dragi părinți").

La orele de muzică, până la 9 ani copilul trăiește mai ales în pentatonică, în care nu există tonică și semitonuri. Acum însă copilul e condus spre terța mare și terța mică. El simte, plin de bucurie, în toată ființa sa, în tonalitățile majore și în cele minore, ieșirea și intrarea ca fiind mișcarea pe care o face eul său.

Dat fiind faptul că la 9 ani copilul ajunge la maturizarea respirației, pentru formarea respirației e deosebit de potrivit flautul sopran. de-abia când, pe la 12 ani, maturizarea respirației e un proces încheiat, pot fi alese alte instrumente de suflat, care cer o respirație mai profundă și mai lungă, așa cum e cazul la flautul transvers, oboi, clarinet sau fagot. Dacă la 9 ani se recomandă flautul de lemn, la 12 ani e mai potrivit un instrument de coarde, cu ajutorul căruia copilul își poate aprofunda în mod esențial facultățile. Neastâmpărul membrelor poate fi educat și biruit prin mânuirea arcușului. Pentru amândouă momentele de criză – la 9 și la 12 ani -, muzica este o terapie deosebit de potrivită.

Ajutorul pe care planul didactic dat de Rudolf îl oferă pentru criza de la 9 ani nu se limitează la predarea materiilor de clasa a III-a. Se dovedește, mai degrabă, că planul didactic și metodica dau curs legii inversării, de-a lungul tuturor treptelor de vârstă, de la clasa I până la clasa a VI-a. Dezvoltarea corporală e parcursă și de sufletesc-spiritualul copilului. O descriere detailată, aici, ne-ar duce prea departe, dar în linii mari, o privire aruncată în același timp asupra planurilor didactice de la clasa I și clasa a VI-a va face să devină vizibil foarte clar principiul inversării.

Spre deosebire de metoda care domină în epoca actuală – în capul care încă doarme e „turnată cu pâlnii" cantitatea de cunoștințe prescrisă -, în Waldorf învață nu capul, ci membrele: picioarele, brațele, mâinile, degetele. Copiii sar, pășesc, bat din palme pe șirurile de numere, sau le spun pe de rost cu ajutorul unor jocuri pe degete amuzante. De socotit au grijă degetele. Ele învață, de asemenea, să tricoteze, această deprindere nefiind rezervată doar mâinilor de fată. Un rol deosebit îl joacă euritmia, prin care copilul face pași spre marele tărâm al sunetelor vorbirii. Lui i se dă posibilitatea să fie, de pildă, un val împreună cu sunetul W, un brusc cu sunetul B, o roată ce

se rostogolește cu sunetul R sau cu L-ul cel curgător poate să se transforme într-un izvor.

Dar ce devin toate aceste activități, pe care copiii mici le îndeplinesc cu atâta plăcere, atunci când ei ajung în clasa a VI-a? Ce se întâmplă cu ceea ce mâinile au perceput și înțeles cândva? În clasa a VI-a începe predarea științelor naturii.[42] Copilul învață să facă observații și să reflecteze asupra lor. Gândirea trebuie să fie activă și trează, dacă e să se ajungă la o percepție, reprezentare și înțelegere*[3] adevărate. – Activitățile efectuate acum în sfera neurosenzorială au fost exersate mai întâi de către membre: a apuca, a așeza, a lua. Polului neurosenzorial i se solicită acum ceea ce au învățat cândva, mai întâi, membrele.

Am mers acum pe calea ce duce de la membrele treze ale elevilor mici la capul treaz al celor mari. Putem face același lucru cu căpșoarele cufundate în visare ale celor mici, care sunt înrudite cu membrele cufundate în visare, în somn, ale școlarilor mai mari.

Spiritului din cap, cufundat în somn, îi sunt murmurate drept vis ce duce la trezire, poveștile cele pline de tâlc și înțelepciune.

În copil iau naștere imagini interioare, lumea fanteziei sale e stimulată, ea devine plină de culoare, vastă și profundă. Pare că impresiile artistice pe care copilul le-a primit în acest mod dispar într-un abis lăuntric. Dar ce devin ele atunci când copilul a împlinit 12 ani? Ceea ce copilul a primit în sine ca în vis, în mod aparent pasiv, pășește acum în mod activ spre afară, ajunge în sfera membrelor. membrele sunt organele voinței, prin care omul intervine în lumea înconjurătoare, modelând-o.

Elevul de clasa a VI-a poate să scoată acuma din acest tezaur artistic, format prin ascultarea și povestirea basmelor, comori neprețuite. Imaginile lăuntrice devin acum „activitate de plăsmuire"*[4], și anume de plăsmuire a tot ceea ce copilul de 12 ani face cu mâinile sale. Planul didactic îi oferă aici multiple posibilități: în orele de activități meșteșugărești, de grădinărit, de gimnastică sau de euritmie sunt solicitate într-un mod deosebit forțele dătătoare de formă ale membrelor. Acuma ele trebuie puse în lucrare, pentru ca să nu piară „semănătura" pe care spiritul ce doarme în cap a primit-o cândva în sine drept dinainte de trezire.

Ar trebui să ne gândim la această metamorfoză din cadrul dezvoltării copilului, atunci când auzim de atâtea ori deplângându-se faptul că acuma forțele creatoare ale elevilor au secat. dacă în locul imaginilor pline de fantezie ale basmelor i se oferă capului numai conținuturi de reprezentare intelectuale, atunci lui i se răpesc forțele creatoare.[43] Pe de altă parte, lui i se refuză trezirea reală, dacă în timpul când era mic a fost nevoit să-și țină membrele mult timp în stare de repaos, prin faptul că a stat mult pe scaun sau a făcut călătorii lungi cu automobilul.

Putem urmări și în sfera mediană cum copilul mic se desprinde acuma de senzațiile care uneau întru totul cu mediul înconjurător și cum el ajunge acum la niște impresii care nu sunt doar subiective, ci au și un caracter de cunoaștere obiectiv. Acest lucru poate fi ilustrat cel mai bine printr-un exemplu dat de Rudolf Steiner însuși.

În Totuquay, el a povestit în fața unor învățători englezi „Povestea viorelei"[43], o viorea care se temea de cerul mare și albastru, că are s-o bată odată, așa cum îi spusese câinele cel rău. Dar într-o altă zi, un mieluț a mângâiat-o spunându-i: „Cerul e de atâtea ori mai albastru decât ești tu cu făptura ta cea mică, fiindcă el are de atâtea ori mai multă iubire decât poți tu avea cu făptura ta cea mică". Și atunci mica viorea s-a simțit ocrotită de marea viorea a cerului.

[3] În original: Wahr-nehmen, Vor-stellen, Be-greifen; wahr=adevărat, nehmen=a lua; vor=în față, stellen= a pune; greifen=a prinde, a apuca (n.tr.)

[4] În original: Bilden = a forma, a plăsmui; Bild = imagine (n. tr.)

Cum se metamorfozează senzațiile copilului de șapte opt ani atunci când el a împlinit 12 sau 13 ani și cugetă la conținuturile acestei istorioare simple?

Copilul poate sesiza conexiunile cu ajutorul gândirii: „iată, această mare viorea a cerului, Dumnezeul-Viorea, el e albastru de tot, în toate întinderile sale. Acum imaginează-ți o mică bucată tăiată din aceasta, asta e vioreaua cea mică. Așa că Dumnezeu e la fel de mare ca oceanul cosmic. Sufletul tău e o picătură din Dumnezeu. dar la fel cum apa mării, când formează un strop, e la fel ca și marea cea mare, și sufletul tău e ceea ce este Dumnezeul cel mare, numai că e doar o picătură mică".[43] Acest exemplu arată în mod deosebit de frumos cum predarea nu are voie să conțină nimic strict delimitat, cum nu e voie să-i dăm niciodată cu de-a sila copilului reprezentări gata conturate, care au capacitatea de a se transforma, ci că trebuie să predăm în așa fel încât totul să rămână viu și să poată astfel crește odată cu copilul, și în cadrul inversării de la nouă ani.

Perturbări ale gândirii, simțirii și voinței

Date fiind condițiile de viață actuale, azi există foarte rar copii care să treacă pragul vârstei de 9 ani fără probleme. De cele mai multe ori copiii acuză o senzație de presiune în cap sau dureri abdominale, amețeală, palpitații cardiace sau tulburări respiratorii.

Rudolf Steiner atrage atenția în mod accentuat asupra acestor dificultăți. Dacă nu se asigură dezvoltarea umană sănătoasă „atunci, în orice caz, pentru tot restul vieții de la aceste lucruri nesănătoase rămân tot felul de predispoziții maladive". În continuare: „Printre fenomenele care însoțesc ceea ce mai târziu – să zicem – iese la iveală în modul cel mai strălucit sub forma anemiei, se numără toate aceste simptome: oboseală, letargie, tulburări în ceea ce privește adormirea

și trezirea". Odată cu observația că la majoritatea copiilor aceste simptome apar în perioada dintre schimbarea dinților și pubertate, cu punctul culminant situat între nouă și zece ani", Rudolf Steiner a dat indicații despre felul cum medicul poate să-l ajute pe copil cu diferite medicamente. „La fiecare om, dacă nu e făcut tocmai din sângele robust al țăranului, trebuie să se ia seama la aceste lucruri".[44] Fiindcă dacă aceste dificultăți care se manifestă sub forma de simptome corporale în podul cefalic, în sistemul ritmic și în sistemul metabolic, nu sunt recunoscute în mod just și luate în considerare în munca pedagogică, mai târziu în viață din acestea se pot dezvolta tulburări în sfera gândirii, a simțirii și a voinței.[45]

Povestea cu „Albă ca Zăpada" ne arată sub forma unei imagini minunate cum cele trei sisteme ale ființei umane sunt otrăvite de către intelect, personificat prin regina cea rea. Am putea spune astfel, sub o formă ușor modificată: „Oglindă, oglinjoară, cine e cea mai frumoasă (adică premianta) din țară?" Tendința de a „strânge curelua, prin constrângerea de a realiza performanțe" apasă asupra respirației; presiunea exercitată de notele școlare duce, ca un pieptene otrăvit, la tot felul de tulburări în sfera sistemului nervos, iar repetența din școlile tradiționale, care alimentează ca un măr otrăvit complexele de inferioritate, acționează paralizant o viață întreagă asupra voinței.[46]

O muncă educativă care se ocupă de dezvoltarea copilului are nevoie de sprijinul casei părintești. Toate impresiile fără suflet, în primul rând acelea care provin din lumea tehnicii, în această fază de răscruce sunt deosebit de dăunătoare. oare noi știm întotdeauna foarte clar ce efecte au asupra copiilor televizorul, radioul, magneto-/casetofonul și călătoriile lungi cu automobilul? O supraîncărcare cu teme pentru acasă poate dăuna nu doar sferei capului, ci și digestiei, care e și ea afectată de această trecere specifică vârstei. E foarte important ca în această perioadă de răscruce temele pentru acasă să fie

reduse foarte mult; pe lângă aceasta, mai e important ca acum copilul să primească de mâncare lucruri pe care le poate, într-adevăr, digera. E total greşit să-l silim pe copil să mănânce, dar se indică să-i dăm în porţii mici, repartizate pe tot parcursul zilei, lucruri pe care le poate digera uşor. Tulburări în sistemul ritmic: ameţeli, palpitaţii, dificultăţi în ceea ce priveşte respiraţia, atrag atenţia asupra faptului că la această vârstă copilul are nevoie de mult mai multă dragoste ca de obicei, pentru ca eul să se poată integra în mod just fiinţei sale. Adeseori se întâmplă că vine la noi cu un pretext oarecare, spunând, de pildă, că nu poate să facă singur un lucru sau altul, dar în fond el „caută cuvântul plin de căldură cordial-sufletească".[41]

Misiunea adultului devine cu atât mai grea, cu cât în această perioadă copiii îi privesc pe educatorii lor în mod foarte critic. Ei tatonează, cu un fel de clarvedere, orice slăbiciune. De aceea, educatorul trebuie să se străduiască a se transpune într-un raport conştient cu acele forţe care-l conduc dincolo de limitele înguste ale spiritului său personal.[46]

Încarnarea eului

Ce impulsuri îl ajută pe copil în mod deosebit, în dificila lui situaţie? Cum poate el dobândi forţa prin care să ajungă în situaţia de a se putea dezvolta din nou în mod unitar? Vom atrage atenţia aici asupra a trei motive picturale care se pot dezvălui vieţii religioase a copilului, mai ales dacă noi îl însoţim pe copil în mod corespunzător în gândurile şi simţămintele noastre.

Prin faptul că se separă de lume, copilul vieţuieşte sfera propriului său eu, dar aici dormitează o experienţă situată şi mai adânc: sentimentul care-i spune că eul său e nepieritor. Dacă i se povesteşte istoria Creaţiunii, aşa cum apare ea în Biblie, copilul va simţi confirmat acest sentiment, că Dumnezeu l-a creat pe om. Dacă el cugetă la această origine divină a sa, în eul pământesc se poate aprinde ceva divin.

Pe un capitel romantic e înfăţişat motivul din Geneză. Dumnezeu-Tatăl îi insuflă omului suflerea sa vie. Suflarea ce se revarsă din gura lui Dumnezeu-Tatăl are forma unei tulpini cu frunze care se mişcă spre Adam. Partea cu frunzele se află deja în om, partea cu rădăcinile e încă în Dumnezeu. Această plantă coboară în om în sens inversat. Reprezentările în imagini despre o plantă care creşte în om, dă rădăcini, frunze, flori, ne sunt transmise prin tradiţie din vremuri străvechi. E vorba de imaginea unei plante pe care omul o poartă în sine, dar nu crescând în sus, ca în natură, ci ca o formaţiune ce creşte de sus în jos. Această plantă îşi formează partea dură a rădăcinilor în scheletul osos al capului, acolo unde omul îşi are rădăcinile în viaţa de gândire, apoi dezvoltă frunzele, prin care respiră, în regiunea plămânilor, iar prin flori şi prin receptacolul din care se dezvoltă

fructele, arată în jos.[48] Reprezentarea acestei plante inversate devine inteligibilă pe fundalul inversării forţelor de viaţă care are loc la 9 ani. Copilul care nu are prilejul de a-şi face gânduri în legătură cu aceasta, simte totuşi în mod inconştient că în viaţa sa coboară ceva care priveşte întreaga sa existenţă individuală.

Nu sunt rare cazurile în care la această vârstă îşi întreabă tatăl şi mama dacă ei sunt părinţii lor adevăraţi. Această întrebare îşi are cauza în faptul că acuma copilul se vieţuieşte pe sine în mod foarte puternic drept o fiinţă individuală, care nu a intrat în lume doar pe calea eredităţii (ca exemplar al speciei).[49] Îndărătul întrebării puse de copil se ascunde cu totul altă problemă – aceea a originii sale spirituale, şi copilul nu caută răspunsul în planul exterior, ci pe tărâmul religiei. Modul în care aceste gânduri îi pot fi prezentate sub o formă imaginativă apare mai jos, în istorioara „Copăcelul cel puternic".

Un alt motiv care-l poate pregăti foarte bine pe copil în vederea trecerii de la 9 ani e conţinut în legenda lui Cristophorus. Ophorus, uriaşul, vrea să-şi pună forţa în slujba celui mai mare dintre stăpâni. El îi slujeşte la început unui rege puternic, care însă se teme de diavol, apoi îi slujeşte diavolului, care însă se teme de cruce şi fuge. Urmând sfatul unui sihastru, Ophorus începe să-i transporte pe oameni peste un râu, ca să-i slujească lui Christos prin aceea că-i ajută pe semeni. O dată, în timpul nopţii, el trebuie să transporte un copil, a cărui greutate imensă îl face să se scufunde sub valuri. E copilul Christos, care-l botează cu numele de Christ-Ophorus. Îi spune să-şi sădească în pământ toiagul cu ajutorul căruia trecea prin apă. Acest toiag dă frunze şi flori în momentul când, a doua zi dimineaţa, oamenii îl găsesc pe Christophorus mort în coliba lui.[50]

În această legendă e conţinut un motiv extraordinar. El înfăţişează o forţă de viaţă – ilustrată prin toiagul înflorit – care acţionează dincolo de pragul morţii. Această imagine ne arată că Cristophorus a găsit, trecând prin moarte, drumul spre Christos. O asemenea legen-

dă – ea face parte din materialele ce trebuie povestite în clasa a II-a – îl poate pregăti foarte bine pe copilul de 8 ani pentru trecerea de la 9 ani.

În cel de-al 9-lea an de viaţă, copilul întâlneşte, în vieţuirea eului, sâmburele fiinţial nepieritor al fiinţei sale. Acuma el e în stare să înţeleagă faptul că omul e muritor. Se întâmplă adeseori că la această vârstă ei văd pentru prima dată în mod conştient un cadavru. Amândouă – atât imortalitatea, cât şi mortalitatea – pot trăi în copil, totuşi el nu e în stare să separe bine între ele aceste două tărâmuri diferite. E extraordinar de important pentru întreaga viaţă ca, prin ascultarea legendei lui Christophorus, de pildă, copilul să poată avea trăirea faptului că în moarte prinde să lumineze ceva viu.

Un alt motiv al vieţii devine inteligibil dacă reflectăm la o afirmaţie făcută de Rudolf Steiner, că până la 9 ani arta îi slujeşte copilului, dar pe urmă copilul ar trebui să devină un slujitor al artei.[51] Această inversare cuprinde eliberarea unor forţe creatoare, care înainte lucrau în mod inconştient la construirea trupului şi de-acuma încep, lent şi treptat, să poată fi mânuite din eu. El se adresează sâmburelui creator din om, care prin artă e în măsură să facă în aşa fel încât în materie să se reveleze ceva spiritual. De aceea, în pedagogia Waldorf elementul artistic are o importanţă centrală.

Astfel, există trei motive pe care copilul de această vârstă le poate primi în lăuntrul său: originea divină, aprinderea a ceva viu în moarte şi sfera artei. Aceste motive se pot transforma în trei impulsuri, care-l unesc pe copilul în criză, devenit apatrid, cu lumea Tatălui, a Fiului şi a Sf. Spirit (Duh). Toate acestea se petrec în regiunile cufundate în somn ale sufletului unui asemenea copil. Mai târziu în viaţă individualitatea poate să-şi aducă tot mai mult în conştienţă aceste trei impulsuri ale căror premise au fost create în jurul vârstei de 9 ani.

ASPECTE ANTROPOLOGICE ALE TRECERII PRAGULUI CELUI DE AL 9-LEA AN DE VIAȚĂ

Puncte de vedere ale medicului școlar

Răscrucea dintre anul al nouălea și cel de-al zecelea a vieții se exprimă și în simptome corporale. La această vârstă, inima își mărește în mod brusc capacitatea de a primi în ea sângele.[33,45] Așadar, acel organ care ocupă un loc central printre celelalte organe își intensifică performanța exact în momentul în care entitatea centrală din copil – eul său – trece printr-o cotitură de importanță decisivă a dezvoltării sale. Dar faptul că acest punct de răscruce are caracter de criză se revelează în alt proces material – în comportamentul glucozei din sânge.

Viețuirea își are baza corporală în procentul de glucoză din sânge, care e influențat de surplusul de zahăr adus din exterior. Noi știm cu toții că putem depăși anumite stări de slăbiciune care stânjenesc sentimentul eului dacă mâncăm o bucățică de zahăr cubic, un fruct dulce sau altceva cu gust dulce. (Bineînțeles că, pe de altă parte, consumul exagerat de zahăr poate avea consecințe nefavorabile).

Conținutul de zahăr crește în permanență în cursul copilăriei, în mod corespunzător cu procesul de încarnare din ce în ce mai accentuat al eului copilului. Această linie ascendentă prezintă exact la nouă ani – în mod temporar – o curbă descendentă.[33, 45] Avem aici reversul material al delicatei trăiri a eului, care are nevoie de sprijinul adultului și de măsurile sale educative. Slăbiciunea, singurătatea

și părăsirea pe care le simte copilul de nouă ani se exprimă, prin coborârea temporară a procentului de zahăr din sânge, și printr-un proces material.

Simptomele așa-numitei „boli a școlarității", care pot să apară pe tot parcursul celei de a doua perioade, culminează în jurul vârstei de nouă ani. Copiii se plâng că au dureri de cap sau în tot trupul, de grețuri, vomă, palpitații, tulburări ale respirației (spun că-i „trage" ceva când respiră), amețeli, senzație de slăbiciune. Uneori apar și stări febrile de scurtă durată. Mama remarcă faptul că copilul arată rău, e palid, are ochii încercănați. Ea relatează despre lisa poftei de mâncare, nervozitate, oboseală și tulburări în ceea ce privește somnul. Învățătorul observă că copilul obosește repede și că i-a slăbit capacitatea de concentrare. Aceste simptome sunt cuprinse și sub numele de „sindrom periodic", din cauză că au un caracter oscilant și alternează între ele. Niciodată nu apar toate simptomele în același timp. Unul și același copil care a fost chinuit o perioadă de dureri de cap, se va plânge apoi poate, de dureri abdominale. Adeseori simptomele dispar foarte repede. Se întâmplă ca medicul să fie chemat la un copil cu febră mare, la care, în primă instanță, nu se poate constata nimic. A doua zi, când se interesează cum îi merge copilului, poate afla că acesta s-a dus deja iarăși la școală.

Cu toate că simptomele au un caracter fugitiv, se recomandă multă prudență. Simptomele abdominale pot să indice în multe cazuri existența unei apendicite, mai ales că tocmai în cea de a doua perioadă de șapte ani apendicita apare cu maximum de frecvență. În dosul acestor simptome se mai pot ascunde și alte boli grave (ulcer gastric, maladia Crohn), astfel încât, mai ales în cazul simptomelor abdominale, nu e bine să așteptăm prea mult până să cerem sfatul medicului.

Vârsta școlară este de fapt vârsta cea mai sănătoasă din întreaga viață a omului. fenomenele caracteristice bolii școlarității sunt cau-

zate aproape întotdeauna de factori exteriori. Ele pot fi declanşate, de pildă, de o familie dezorganizată (broken home) sau de supraîncărcarea nesănătoasă cu activităţi şcolare (presiuni exercitate ca să realizeze performanţe). În mod frecvent, în dosul lor se află o avalanşă de impresii senzoriale ce se năpustesc asupra copilului, mai ales în drumul spre şcoală (circulaţia rutieră, vitrinele magazinelor, reclamele luminoase), dar şi prin televizor, cinematograf, radio. În multe cazuri, aici joacă un rol şi alimentaţia, în majoritatea cazurilor fiind vorba mai mult de o supraalimentaţie, decât de o subnutriţie. Mesele trebuie să fie luate în mod regulat şi să nu apară dereglări ale ritmurilor lor prin faptul că i se dă voie copilului să mănânce între mese, când are chef; trebuie evitate, pe cât posibil, substanţele aromatice artificiale şi coloranţii sintetici.

Motivul propriu-zis pentru care şcolarul reacţionează în modul descris la asemenea împovărări exterioare, care, într-un fel, ne afectează pe toţi (stresul) nu e cunoscut de ştiinţă. Ea nu cunoaşte boala şcolarităţii. Se presupune însă, şi pe bună dreptate, că la baza tuturor acestor fenomene, oricât de diferite ar fi unul de celălalt, se află o cauză comună. Această cauză comună este situaţia labilă a şcolarului, care, în jurul perioadei critice de nouă ani, devine acută.

La fel cum, în această perioadă, copilul are nevoie de sprijinul adulţilor şi de măsurile lor educative, tot astfel, acest ajutor poate fi acordat sub formă materială, ca medicament. Rudolf Steiner a indicat fierul – administrat sub diferite forme – pentru tratarea perturbărilor ce survin în sănătatea şcolarului.[45] În cazul durerilor abdominale e indicat carbonatul de fier, pe când la tulburările cardiace şi circulatorii se recomandă clorura ferică, în cazul problemelor legate de respiraţie se foloseşte fierul sub formă de citrat; în sfârşit, fierul în stare pură oferă un remediu eficient pentru combaterea durerilor de cap cauzate de stresul şcolar. Prin acest tratament pe bază de fier, noi urmărim cursul naturii, fiindcă deja dezvoltarea naturală

îi furnizează copilului de la an la an o doză tot mai mare de fier. Procentul de fier din sânge creşte în permanenţă până la pubertate. Pentru un copil cu „sânge de ţăran robust",[12] care creşte în condiţii adecvate întru-totul evoluţiei sale – lucru care în zilele noastre nu se mai poate întâmpla aproape deloc nici măcar la copiii de la ţară -, acest tratament cu fier administrat de natură e suficient. În multe cazuri însă sunt necesare doze suplimentare, care, la diferite forme sub care apare boala şcolarităţii, s-au dovedit a fi eficiente. pe firul conducător al fierului, eul copilului înaintează cu paşi siguri de-a lungul fazei critice a celui de al nouălea an de viaţă.

Dr. med. Walter Holtzapfel

ANEXĂ

Copăcelul cel puternic

A fost o rază de soare, şi ea a căzut pe o floare trandafirie şi acolo s-a prefăcut într-o mică sămânţă. Vântul a luat cu el sus către cer sămânţa cea mică şi a zburat cu ea peste o prăpastie adâncă. În prăpastie era întuneric şi rece, pereţii erau de piatră. Şi atunci, micuţei seminţe i s-a făcut teamă că s-ar putea să cadă în prăpastie, dar vântul a dus-o mai departe şi ea a zburat pe deasupra unui lac mare. Lacul era albastru şi adânc şi întins, iar micuţa sămânţă se temea tare că o să cadă în lac, dar vântul o duse mai departe şi zbură cu ea pe deasupra unui foc de paie uriaş aprins pe câmp. Se tot învârti prin fumul gros, arşiţa deveni tot mai mare şi ea nu mai putu să vadă nimic. Şi iarăşi i s-a făcut frică, gândindu-se că aici are să-i fie sfârşitul. În cele din urmă, vântul o lăsă să cadă într-o pădure, şi ea adormi acolo.

Când se trezi, devenise deja un copăcel tânăr şi frumos, o zadă. Avea rădăcinile bine înfipte în pământ, încât vântul nu-i mai putea dăuna şi îşi întindea crengile spre Soare, astfel încât primea de la el multă putere. Până la urmă, şi acest copac a făcut cândva nişte flori mici, trandafirii, iar razele de soare au venit la el şi a legat rod, făcând seminţe. Atunci şi-a adus aminte că fusese el însuşi cândva o rază de soare, apoi o sămânţă şi cum se temuse foarte tare de prăpastia cea adâncă, de lacul cel mare şi de foc. Acum, când avea rădăcinile aşa de bine înfipte, nu-i mai era teamă. Era deja atât de mare şi de înţelept şi atunci a înţeles dintr-o dată că Pământul e trupul lui

Dumnezeu, apa e sângele lui Dumnezeu, vântul respiraţia lui Dumnezeu şi că el însuşi fusese trimis de Dumnezeu, sub forma unei micuţe raze de Soare. Şi astfel, a ştiut că toate se întâmplau cu voia lui Dumnezeu şi că nu i se putea întâmpla nici un rău, dacă Dumnezeu nu voia aceasta. Aşa a crescut copacul nostru şi s-a făcut mare şi puternic şi nici o furtună nu putea să-i facă vreun rău.

Jumătate de nod lunar

Acea „trecere a pragului vieții" de care ne-am ocupat aici e situată într-o mare corelație cosmică. Ea e o oglindire a acelor forțe pe care le putem urmări în mișcările Soarelui și Lunii. Căci exact așa cum în dezvoltarea copilului între 7 și 12 ani are loc o inversare care începe la 9 ani, tot astfel Luna își inversează orbita după trecerea unei jumătăți de nod lunar – adică nouă ani și o treime.[52] Inversarea astronomică – privită din perspectivă geometrică – arată schematic, în felul următor:

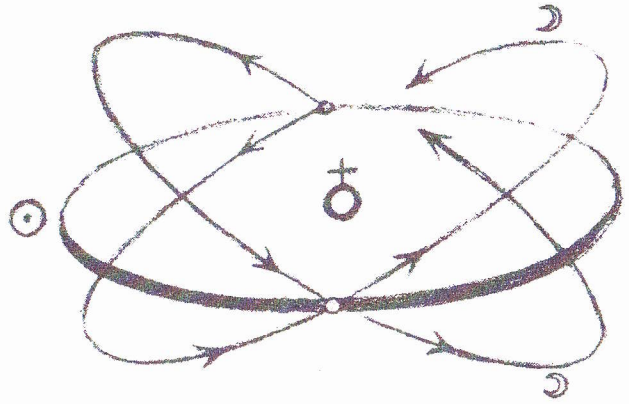

Ecliptica e intersectată de orbita lunară în direcția săgeților. Înclinarea orbitei lunare față de cea a Soarelui e de 5^0. În desen a fost ales un unghi mai mare, pentru ca lucrurile să reiasă în mod clar.

Orbita Lunii intersectează ecliptica Soarelui când urcă și când coboară. În nouă ani și o treime, orbita Lunii s-a deplasat atât de mult, încât începe mișcările diametral opuse orbitei inițiale: acolo

unde se află orbita descendentă; tot așa, în locul de întâlnire („nodul") opus: nodul lunar descendent e intersectat de Luna în ascensiune.

Dacă educației îi revine misiunea de a duce mai departe procesele de creștere din domeniul sufletesc-spiritual, atunci ea trebuie să cunoască și să aprofundeze acele legi care acționează în procesele de creștere trupești. Arhetipurile acestor legi pot fi descifrate din scrierea stelară, în modul încercat de noi aici cu jumătate de nod lunar, pe care l-am studiat în relație cu punctul de răscruce de la 9 ani. Privită din această perspectivă, pedagogia devine o artă căreia îi e îngăduit să lucreze și să modeleze mai departe niște forțe care ne duc mult dincolo de domeniul îngust al spiritualului personal.

Inversarea din procesul schimbării dinților

Dacă studiem fenomenul celei de a doua dentiții, vom găsi transpusă în realitate legea inversării de la 9 ani şi în ceea ce priveşte procesul de formare a dinților.

Putem spune astfel că imaginea cosmică a inversării, aşa cum am constatat-o în ceea ce priveşte mişcarea Lunii, cu intersectarea propriei ei orbite, al jumătatea de nod lunar, după nouă ani şi o treime, nu se oglindeşte doar în organizarea trupească generală a omului, ci, în cadrul acesteia, ea apare încă o dată, în procesele formării dinților. Spre a sprijini acest proces fiziologic, Rudolf Steiner a oferit un ajutor decisiv prin aceea că a introdus materia „Desenul formelor". Dacă desenul formelor se face într-o concordanță exactă cu procesul de formare a dinților, el fortifică forțele care plăsmuiesc trupul omului.

Următoarea schemă, ce cuprinde dezvoltarea dentiției, arată, în cadrul unei priviri de ansamblu, în ce ordine apare a doua serie de dinți (cifre arabe = dinți de lapte).

6 ani	6	V	IV	III	II	I	I	II	III	IV	V	6	
	6	V	IV	III	II	I	I	II	III	IV	V	6	
7 ani	6	V	IV	III	II	I	I	II	III	IV	V	6	
	6	V	IV	III	II	I	I	II	III	IV	V	6	
8 ani	6	V	IV	III	2	1	1	2	III	IV	V	6	
	6	V	IV	III	2	1	1	2	II	IV	V	6	
9 ani	6	V	4	III	2	1	1	2	III	4	V	6	
	6	V	IV	3	2	1	1	2	3	IV	V	6	
10 ani	6	V	4	3	2	1	1	2	3	4	V	6	
	6	V	4	3	2	1	1	2	3	4	V	6	
11 ani	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	
	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	
de la 12 ani	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7
	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7
de la 13 ani	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8
	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8

Cu ajutorul unui exemplu concret putem vedea în ce fel sunt puse la lucru, la „desenul formelor", forțe creatoare plastice care sunt active în procesele formării dinților.[54]

Clasa I: Premolarii 6 se formează la 6 ani, incisivii 1 sunt schimbați în clasa I (la 7 ani). Mişcarea dinspre părțile laterale spre centru stau la baza formei simetrice, ca principiu:

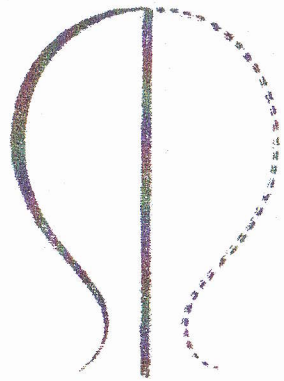

6	V	IV	III	II	1	1	II	III	IV	V	6
6	V	IV	III	II	1	1	II	III	IV	V	6

Clasa a II-a: Există o perfectă armonie numerică între sus şi jos, dreapta şi stânga, între dinţii permanenţi şi cei de lapte. se formează (în primă instanţă, fără o raportare constantă la punctul central) simetria pe bază de cruce:

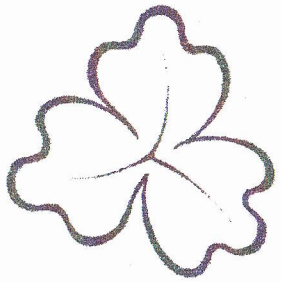

6 V 4 III 2 1 1 2 III 4 V 6
6 V IV 3 2 1 1 2 3 IV V 6

Clasa a III-a: Simetria pură a fost încălcată. acum au devenit posibile nişte forme care, raportându-se la punctul central, se formează în mod liber. La această vârstă poate fi introdus şi scrisul de mână legat cursiv.[54]

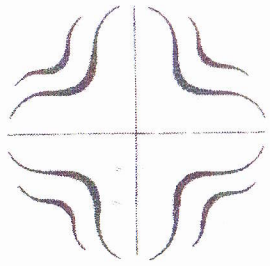

6 V IV III 2 1 1 2 III IV V 6
6 V IV III 2 1 1 2 III IV V 6

Indicaţii ale lui Rudolf Steiner referitoare la desenul formelor, pentru primele trei clase.

„În această direcţie se poate începe deja câte ceva cu copiii cei mai mici. De exemplu: desenaţi pe tablă o figură oarecare (albastru), faceţi-i pe urmă copilului o asemenea linie (portocaliu) şi desenaţii apoi o bucăţică din simetricul a ceea ce aţi desenat mai întâi, apoi încercaţi să-l faceţi pe copil să nu privească acest lucru ca pe ceva definitiv încheiat, ci ca pe ceva pe care va trebui să ni-l reprezentăm sub forma sa definitivă. Încercaţi prin toate mijloacele să-l determinaţi pe copil să adauge de la sine ceea ce lipseşte pentru a obţine imaginea împlinită. În acest mod, introducem în copil imboldul lăuntric activ de a împlini lucrurile neterminate, de a forma, în general, în lăuntrul său, de-abia prin aceasta, o reprezentare justă despre realitate. Pentru a realiza acest lucru, dascălul trebuie să posede multă inventivitate, dar e bine ca el să aibă această inventivitate în general: o gândire mobilă, plină de idei noi – acesta e lucrul de care dascălul are neapărat nevoie”.[53]

„Apoi, de la asemenea exerciții putem trece la un altul: căutăm să trezim în copil o reprezentare despre felul cum ceva se oglindește. dacă avem undeva suprafața unei ape, dincoace un obiect oarecare, încercăm să trezim în copil reprezentarea lor și-i arătăm cum obiectul se oglindește pe suprafața apei. – În acest fel, îl putem introduce pe copil, treptat, în armoniile care domnesc și în restul lumii”.[53]

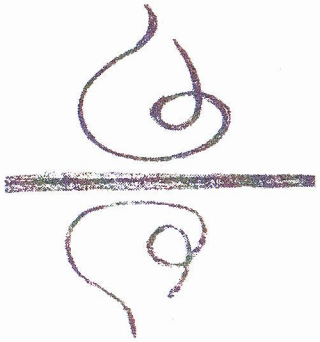

„Dacă, bazându-ne pe o gândire inventivă, mobilă, dascălul a făcut o vreme asemenea exerciții, atunci poate să treacă la altceva. Să deseneze, de pildă, în fața copilului, o asemenea formă și să încerce să trezească în copil o reprezentare lăuntrică spațială a acestei forme.

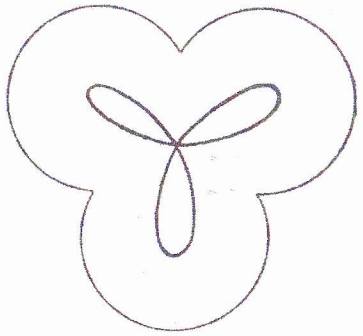

în interior, portocaliu
în exterior, albastru

Să caute apoi a afla care e trecerea de la una la cealaltă, prin faptul că desenează forma (portocaliu) în așa fel încât, dacă variem forma exterioară, copilul își dă seama că poate să deseneze forma din interior în mod corespunzător cu cea exterioară.

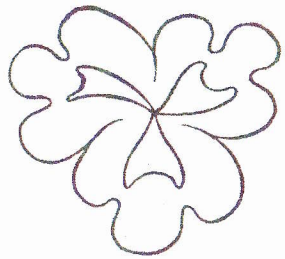

în interior, albastru
în exterior, portocaliu

Aici (la primul desen), linia e pur și simplu ondulatorie; aici a făcut un fel de golf. Și acum încercați să-l faceți pe copil să-și dea seama, dacă el face figura din interior pentru a obține simetria interioară trebuie să facă un golf înspre interior, acolo unde este un golf înspre interior, acolo unde afară este un golf înspre exterior, astfel încât, ca aici (la primul desen), linia simplă corespunde liniei simple, iar aici golful spre exterior corespunde unui golf spre interior. – Sau putem încerca următorul lucru:

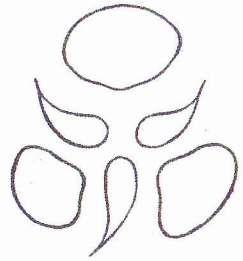

Îi desenăm copilului această figură (cea din interior) și adăugăm apoi linia exterioară corespunzătoare, astfel că ia naștere o armonie a

figurilor. Iar acum, încercați să găsiți de la această figură o punte de trecere, ca aceste figuri exterioare să nu se contopească aici, ci să ia direcții divergente, astfel încât să meargă mereu mai departe, în infinit. Acuma copilul dobândește reprezentarea că acest punct vrea să fugă de noi și că noi trebuie, cu liniile, să fugim după el, că nici nu-l mai putem ajunge, că acest punct a zburat departe; și atunci, el va avea reprezentarea că trebuie să și ordoneze figura respectivă în mod corespunzător, că, pentru că acesta a zburat departe, el trebuie s-o plăsmuiască în mod deosebit spre interior și altele asemenea.

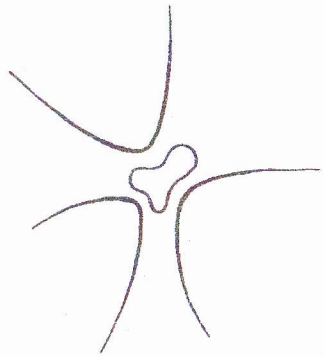

Aici eu nu pot explica decât aspectele de principiu. Într-un cuvânt, în acest fel dobândim posibilitatea de a-i înfățișa copilului și simetrii asimetrice. Și prin aceasta noi pregătim deja în timpul creșterii corpul eteric (corpul forțelor plăsmuitoare) să vibreze în timpul somnului în permanență; mereu mai departe, desăvârșind însă în aceste vibrații trăirile pe care le-a avut în timp ce era treaz. În acest caz, dimineața omul, copilul, se trezește într-un corp al forțelor plăsmuitoare aflat într-o permanență mișcare lăuntric-organică și. implicit, și într-un corp fizic mobil. Acest lucru aduce în om o vivacitate extraordinară".[53]

Remarci și indice bibliografic

1. pag. 14 – Rudolf Steiner, Practica pedagogică din punctul de vedere al antropologiei spiritual-științifice. Conferință din 19.04.1923, EC 306, ed. a 2-a, Dornach 1975

2. pag. 18 – Rudolf Steiner, Valoarea pedagogică a cunoașterii omului și valoarea culturală a pedagogiei, Conferință din 20.07.1924, EC 310, ed. a 3-a, Dornach 1965, pag. 124:
„Trebuie să ne fie limpede că între 9 și 10 ani copilul trece printr-un moment foarte important din evoluția lui. Cel care are ochi pentru a vedea aspectele pedagogice subtile, observă acest lucru la orice copil. Vine un moment în care copilul arată, de obicei nu prin vorbe, ci prin întregul său fel de a fi, că el are o întrebare sau o grămadă de întrebări care trădează o criză de viață lăuntrică. Este o trăire extraordinar de delicată în copil, și ea trebuie să fie observată în mod extraordinar de delicat, dacă vrem s-o remarcăm. Dar ea există și noi trebuie s-o observăm, căci la această vârstă copilul învață în mod cu totul instinctiv să facă distincție între sine însuși și lumea exterioară. Înainte de acest moment, eul și lumea exterioară se întrepătrund. I se pot istorisi copilului povestiri cu plante și animale, cu pietre, în care ele se poartă la fel ca oamenii, și reușim cel mai bine în munca noastră instructiv-educativă dacă ne adresăm puterii de înțelegere imaginative a copilului, vorbindu-i în acest fel despre întreaga natură. Dar între 9 și 10 ani, copilul învață să spună în mod absolut conștient „eu" referindu-se la sine. El învață mai devreme să facă acest lucru, dar acuma îl face în mod absolut conștient".

3. pag. 24 – Rugăciune pentru masă de Martin Tittmann, în vol. Unul și toate, Poezii, selecție de Heinz Ritter, Ed. Mellinger, ed. a 3-a, Stuttgart 1961, p. 197.

4. pag. 25 – Rudolf Steiner, Înnoirea artei pedagogic-didactice prin știința spirituală, Conferința din 11.05.1920, EC 301, ed. a 3-a, Dornach 1977.

5. pag. 25 – Rudolf Steiner, Dezvoltarea sănătoasă a elementului corporal-fizic – bază pentru dezvoltarea liberă a elementului sufletesc-spiritual, Conferință din 1.01.1922, EC 303, Dornach 1978.

6. pag. 29 – Şi Dumnezeu a vorbit. Carte de lecturi biblice pentru Şcoala Liberă Waldorf. Editată de C. von Heydebrand şu E. Uehil. Mellinger Verlag, Stuttgart (fără an), p. 144.

7. pag. 30 – v. nota 6, p. 29.

8. pag. 44 – Conţinuturile ambelor vizite la domiciliu sunt nişte povestiri imaginare, create în mod liber, pe baza cunoaşterii trecerii de la 9 ani, în esenţa ei. Eventualele asemănări cu persoane în viaţă sunt pur şi simplu întâmplătoare.

9. pag. 45 – Rudolf Steiner, Înnoirea artei didactic-pedagogice prin Ştiinţa spirituală, Conferinţa din 3.05.1920, EC 301, ed. a 3-a, Dornach 1977.

10. pag. 46 – Rudolf Steiner, Arta educării bazate pe perceperea entităţii umane, Conferinţa din 13.08.1924, EC 311, ed. a 4-a, Dornach 1977:
„Realitatea este aşa – bineînţeles că toate acestea sunt relative, aproximative – că la această vârstă copilul se apropie cu o anumită dificultate a sa de învăţătorul iubit sau de învăţătoarea iubită. De cele mai multe ori, copilul nici nu spune ce anume îi apasă sufletul, ci altceva. Dar atunci noi trebuie să ştim acest că lucru vine din cele mai lăuntrice străfunduri ale sufletului său. Şi trebuie să găsim răspunsul potrivit, atitudinea potrivită. De aceasta depinde, enorm de mult pentru întreaga viaţă a omului respectiv".

11. pag. 50 – Jocuri de Crăciun din vechea creaţie populară – Jocurile de la Oberufer, Dornach 1981.

12. pag. 52 – Rudolf Steiner, Puncte de vedere spiritual-ştiinţifice referitoare la terapie, Conferinţă din 14.04.01921, EC 313, ed. a 3-a, Dornach 1963.

13. pag. 53 – V., în special: Hans Müller-Wiedemann, Mijlocul copilăriei. Între anul al 9-lea şi al 12-lea din viaţa copilului. Ed. a 2-a, lărgită şi prelucrată, Ed. Freies Geistesleben, Suttgart 1980.

14. pag. 54 – v. nota 9, Conferinţa din 22.04.1920.

15. pag. 57 – Noul Testament, Evanghelia lui Matei, cap. 18, 20.

16. pag. 57/58 – Christian Morgenstern, Găsita-am o cărare, poezii, Op. complete I, vol 11, Ed. Zibinden, Basel 1977, p. 20.

17. pag. 59 – Walther Johannes Stein, istoria lumii în lumina Sfântului Graal. Secolul 9, Ed. Mellinger, Stuttgart 1966, p. XI.

18. pag. 59 – Heinrich Schliemann, Autobiografie, ed. de Sophie Schliemann, Brockhaus, Wiesbaden 1955, p. 20.

19. pag. 60 – Hans Carossa, O copilărie, Ed. Insel, Leipzig (fără an), p. 143 şi urm.

20. pag. 60 – Rudolf Steiner, Moartea ca transformare a vieţii, Conferinţă din 16.10.1918, EC 182, ed. a 2-a, Dornach 1976.

21. pag. 62 – Oskar Kokoschka, Viaţa mea, Ed. F. Bruckmann, München 1972, p. 38.

22. pag. 63 – Bruno Walter, Temă cu variaţiuni. Amintiri şi gânduri, Zürich 1973, p. 31.

23. pag. 64 – Dante Alighieri, Viaţă nouă, trad. de K. Federn, 1897.

24. pag. 66/68 – Rudolf Steiner, Viaţa mea, EC 28, ed. a 8-a, Dornach 1982, p. 18 şi urm.

25. pag. 69 – Heinz Müller, Despre puterea vindecătoare a cuvântului şi a ritmurilor, ed. a 2-a, Ed. Freies Geistesleben, Stuttgart 1977, p. 7.

26. pag. 71 – Heinz Müller, Urme pe cale, Ed. Mellinger, Stuttgart 1976, p. 11.

27. pag. 71 – Rudolf Steiner, Forme misteriale, Conferinţă din 2.12.1923, EC 232, ed. a 3-a, Dornach 1974.

28. pag. 74 – v. nota 25, p. 10 şi urm.

29. pag. 74 – v. nota 25, p. 13 şi urm.

30. pag. 75 – Rudolf Steiner, Viaţă spirituală actuală şi educaţie, Conferinţă din 9.08.1923, EC 307, ed. a 4-a, Dornach 1973.

31. pag. 76 – Rudolf Steiner, Valoarea pedagogică a cunoaşterii omului şi valoarea culturală a pedagogiei. Conferinţă din 20.07.1924, EC 310, ed. a 3-a, Dornach 1965.

32. pag. 80 – Referitor la „timp obiectiv", vezi Markus Adolf Schaffner, Cum se maturizează şcolarii, Ed. Zbinden, Basel 1949, v. p. 45 şi urm.

33. pag. 82 – compară H. Matthiolius şi stimularea lui de către medicul şcolii. În: Friedrich Husemann/Otto Wolff: Imaginea omului ca bază a artei terapeutice, vol. 2, 1. semivolum, Ed. Freies Geistesleben, Stuttgart 1974, p. 60 şi urm.

34. pag. 87 – Despre planul didactic al Şcolii Waldorf, prelucrat de Caroline v. Heydebrand, Editura Freies Geistesleben, Stuttgart 1978, p. 20: „Fizica: În acest an şcolar, copilul a devenit atât de matur încât să poată primi ore de fizică. Şi aici se parcurge drumul adecvat evoluţiei omului în devenire şi sănătos pentru el, de la elementul artistic la cel intelectual. pornind de la muzică, îl conducem pe elev mai întâi spre domeniul acusticii. Discutăm şi despre laringe. Elementul culoare-pictură, cu copiii s-au familiarizat de la începutul perioadei şcolare, conduce spre optică, spre fenomenele legate de culori şi de lumină. Evitaţi să vorbiţi despre ochi: fiindcă pentru această treaptă de vârstă e încă prea devreme să se arate cum în aparatele organelor de simţ legităţile fizicii se prelungesc ca nişte golfuri până în corpul viu. Se abordează deja, în mod incipient, şi problemele legate de căldură, de electricitate şi magnetism, pornind de la fenomene şi dezvoltând legile numai din acestea".

35. pag. 90 – Rudolf Steiner, Practica pedagogică din punctul de vedere al cunoaşterii spiritual-ştiinţifice a omului, Conferinţa din 17.04.1923, EC 306, ed. a 2-a, Dornach 1975:
„Felul cum respiraţia şi circulaţia sângelui se armonizează în interior, felul cum respiră copilul când este la şcoală, felul cum respiraţia se adaptează treptat circulaţiei sanguine, toate acestea au loc în perioada dintre 9 şi 10 ani. În timp ce, mai întâi, până pe la 9 ani, e preponderentă respiraţia, pe urmă, printr-un soi de luptă lăuntrică, în organism se stabileşte o anumită armonie între bătăile pulsului şi respiraţii, iar mai apoi, devine preponderentă circulaţia sângelui: acest lucru există, pe de o parte sub formă trupească, pe de altă parte sub formă sufletească".

36. pag. 95 – expresia foarte potrivită „a te muta la propria-ţi casă" a fost adoptată de H. Matthiolius (v. nota 33).

37. pag. 95 – Transmis pe cale orală de către Gerda Langen.

38. pag. 96 – Rudolf Steiner, Educaţie şi predare pe baza cunoaşterii omului, Conferinţă din 16.09.1920, EC 302, ed. a 2-a, Dornach 1977 şi: Rudolf Steiner, Practica pedagogică din punctul de vedere al cunoaşterii spiritual-ştiinţifice a omului, 17 şi 19.04.1923, EC 306, ed. a 2-a, Dornach 1975, precum şi nota 35.

39. pag. 96 – Hadumoth Rötges. ce se petrece în cel de al nouălea an al vieţii – sub raport trupesc, sufletesc şi spiritual? În Erziehungskunst, an XVI, caiet 3, Martie 1952.

40. pag. 102 – Rudolf Steiner, Arta educaţiei. Metodica şi didactica , 28.08.1919, EC 294, ed. a 5-a, Dornach 1974.

41. pag. 102/109 – Rudolf Steiner, v. nota 5:
„Fiindcă de felul cum ne purtăm în acest moment cu copilul, de aceasta depind infinit de multe lucruri pentru întreaga viaţă; că un copil devine un om lipsit de reazăm lăuntric sau va fi un om care stă în viaţă sigur pe sine, uneori acest lucru depinde de faptul că în această perioadă învăţătorul găseşte sau nu un mod suficient de sigur de a sta în faţa copilului".
Rudolf Steiner, Arta educării bazate pe perceperea entităţii umane, 13.08. 1924, EC 313, ed. a 4-a, Dornach 1979:
„Acum, în perioada dintre 9 şi 10 ani, în mod instinctiv, în subconştientul copilului apare acest sentiment: Am primit totul de la învăţător, de la educator, dar de unde le are acesta? Ce stă în dosul a cea ce el mi-a dat? Nu e nevoie să explicăm mai departe. dacă ne pierdem aici în definiţii sau în explicaţii, acest lucru va fi dăunător. dar important este ca acum să găsim pentru copil un cuvânt cordial, îmbibat de suflet sau nişte cuvinte – durează, de regulă, mai mult timp, dificultăţile continuă, săptămâni sau luni, astfel încât, trecând peste această prăpastie, să facem să rămână neştirbită, în sufletul copilului, încrederea în autoritate. Aceasta este criza principiului autorităţii, prin care trece copilul. Dacă suntem în măsură să facem faţă acestei încercări, dacă ştim să punem exact atâta substanţă sufletească în modul cum venim în întâmpinarea dificultăţilor ce apar în acest moment al vieţii, dacă venim spre copil cu interiorizarea, credibilitatea şi autenticitatea care sunt necesare, în aşa fel încât să reuşim să ne păstrăm în faţa lui autoritatea, atunci am câştigat ceva nu numai în faptul că copilul păstrează încrederea bazată pe autoritate în învăţătorul lui, ceea ce, firesţe, este foarte bine pentru munca la clasă din anii următori, ci mai e ceva: este în firea omului ca tocmai la această vârstă, între 9 şi 10 ani, să nu fie voie ca el să devină şovăielnic în ceea ce priveşte încrederea în omul bun. În caz contrar, întreaga siguranţă lăuntrică ce trebuie să-l conducă mai departe în viaţă, ajunge să se clatine.
Acest aspect are o importanţă are o importanţă enormă şi aceste lucruri trebuie să le avem în vedere. Mult mai important decât toate lucrurile complicate şi care sunt prescrise în această privinţă de către pedagogi, este să ştim un asemenea lucru, să ştim ce intervine într-un anumit moment al vieţii şi ce atitudine trebuie să avem atunci, pentru ca dintr-o asemenea atitudine să radieze lumina potrivită asupra întregii vieţi a copilului".

42. pag. 104 – Planul didactic, v. nota 34:
„În euritmia muzicală, se trece la învăţarea tonalităţilor simple cu diezi şi cu bemoli şi la euritmizarea unor melodii compuse în aceste tonalităţi. Şi aici se ţine seama de faptul că la 9 şi 10 ani copilul se situează în faţa lumii cu o altă

conștiență decât înainte - De-abia acuma majorul și minorul încep să dobândească un conținut pentru trăirile copilului. De aceea la orele de euritmie muzicală putem apropia de copil mișcarea de interval a terței mari și a terței mici. Totuși, caracterul minor din muzică încă nu va fi elaborat în mod euritmic, fiindcă încă nu corespunde entității copilului care de abia a împlinit nouă ani să primească atât de adânc elementul muzical în ființa sa pământească. "Rudolf Steiner, v. nota 35:

„Apoi, între 9 și 10 ani, apare ceva ciudat. Acuma copilul vrea, mult mai mult decât înainte, să se lase luat în stăpânire de muzică, de ritmuri. Dacă observăm copilul în ceea ce privește felul cum primește el muzica înainte de acest moment dintre 9 și 10 ani, dacă observăm că și elementul muzical trăiește, de fapt, în copil sub formă plastică, că el devine, ca de la sine, plastica lăuntrică a trupului, că la copil și elementul muzical trece cu extraordinar de mare ușurință în elementul dansant, în mișcare: atunci ne dăm seama, cu siguranță, că posibilitatea de percepere lăuntrică propriu-zisă a elementului muzical apare de abia între 9 și 10 ani. Acest lucru va putea fi observat în mod foarte clar. Bineînțeles că între aceste lucruri nu se poate face o distincție atât de clară, și cel care înțelege despre ce e vorba va cultiva elementul muzical și înainte ca copilul să împlinească 9 ani, dar într-un mod potrivit – tinzând mai mult înspre direcția pe care am caracterizat-o adineaori; altfel, copilul aflat între 9 și 10 ani ar avea un șoc dacă elementul muzical s-ar apropia de el dintr-o dată și l-ar lua lăuntric, în stăpânire, dacă înainte n-a fost obișnuit deloc să fie luat atât de puternic în stăpânire de ceva în lăuntrul său".

43. pag. 105 – Rudolf Steiner, Arta educării bazate pe perceperea entității umane, Conferință din 15.08.1924, EC 311, Ed. a 4-a, Dornach 1979.Compară: Jakob Streit/Elisabeth Klein: Comicsuri sau basme, Igienă socială, Ed. Triade Cluj.

44. pag. 107 – v. nota 12.

45. pag. 108 – Walter Holtzapfel: Boala școlarizării, în Friedrich Husemann/Otto Wolff: Imaginea omului ca bază a artei terapeutice, vol.2, 1 semivolum, Ed. Freies Geistesleben, Stuttgart 1974, p. 86 și urm. În afară de aceasta, de același autor: Epoci marcate prin bolile copilăriei, Ed. Freies Geistesleben, Stuttgart 1978.

46. pag. 108 – Acest raport a fost studiat mai pe larg de către Olaf Koob în: Drog și apariția dependenței maladive, Caiete pentru îngrijirea sănătății în viața personală și în cea socială. Bad Liebenzell 1981, p. 9 și urm. (Albă ca Zăpada sau apariția nevrozei infantile).

47. pag. 109 – Rudolf Steiner, Antropologie generală, 21.08.1919, EC 293, ed. a 8-a, Dornach 1980:

„Este o mare deosebire, dragii mei prieteni, dacă pe ușa clasei intră și se duce în fața unui grup mai mare sau mai mic de copii un învățător sau un alt învățător. Este o mare deosebire, și ea nu constă doar în faptul că unul dintre învățători e mai priceput în folosirea procedeelor pedagogice exterioare, în a așa sau altfel, în comparație cu un altul; deosebirea principală, care acționează în cadrul orei, își are izvorul în direcția de gândire pe care învățătorul o are pe tot parcursul existenței sale și pe care o aduce cu sine intrând pe ușa clasei. Un învățător care nutrește gânduri legate de omul în devenire, acționează într-un cu totul alt mod asupra elevilor decât celălalt, care nu știe absolut nimic despre toate acestea, care nu-și îndreaptă niciodată gândirea în această direcție. Ce se întâmplă în momentul în care cugetați la asemenea lucruri, adică în momentul în care începeți să știți ce importanță cosmică au procesele respirației și transformările prin care ele trec în procesul educativ, ce importanță cosmică au procesele ritmului dintre veghe și somn? În momentul în care dvs. aveți asemenea gânduri, ceva din dvs. luptă împotriva a tot ceea ce în dvs. este simplu spirit al personalității. În acest moment, sunt estompate toate instanțele care stau la baza spiritului personalității: e stins ceva din ceea ce există cel mai mult în om, tocmai din cauză că e om fizic.

Și dacă viețuiți această stare de a fi stins(estompat) în ceea ce privește spiritul personalității și intrați în clasă, niște forțe lăuntrice fac ca între elevi și dvs. să se stabilească o anumită relație". – v. și: Rudolf Steiner, Călăuzirea spirituală a omului și a omenirii, EC 15, ed. a 9-a, Dornach 1974.

48. pag. – Rudolf Steiner, știință spirituală și medicină, Conferință din 25.03.1920, EC 312, ed. a 5-a, Dornach 1976.

49. pag. 112 – Compară cu aceasta: Rudolf Steiner, Teosofie. Reîncarnarea spiritului și soarta, EC 9, ed. a 30-a, Dornach 1978, p. 71 și urm.

50. pag. 113 – v. de ex. în culegerea de legende a lui Jakob Streit, Vreau să fiu fratele tău, ed. a 2-a, Ed. Freies Geistesleben, Stuttgart 1980.

51. pag. 113 – Rudolf Steiner, Viață spirituală actuală și educație, Conferință din 14.08.1923, EC 307, ed. a 4-a, Dornach 1973.

52. pag. 121 – v. Joachim Schultz, Ritmuri stelare. Philosophisch-Antrhroposophischer Verlag, Dornach 1977, p. 81 și urm.

53. - Rudolf Steiner, Arta educării bazate pe perceperea entității umane, Conferință din 15.08.1924, EC 311, ed. a 4-a, Dornach 1979.

54. pag. 124 – Desenele formelor de la această pagină și de la cea următoare au fost luate din: Hans Rudolf Niederhauser, Desenul formelor, ed. a 7-a, Basel 1983.

Literatură suplimentară

Brock, Date biologice pentru medicul pediatru, vol. I, p. 382, Berlin 1954.

Brock, date biologice pentru medicul pediatru, vol. II, p. 122, Berlin 1954.

Remarcă suplimentară

Cele zece, respectiv unsprezece întrebări din cap. „Dragi părinți" au fost notate de o fetiță care n-a frecventat o școală Rudolf Steiner. Psalmul din același capitol provine de la munca într-o clasă a III-a a Școlii Rudolf Steiner din Birseck. Învățătorul-diriginte Urs Schwander, i-a pus pe copii, după ce le povestise despre figura regelui David cel ce compunea psalmi, să scrie și ei psalmi.